

SKÅS

2 • 2009

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA • SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND

SKAS

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA
SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND
TURUN YLIOPISTO 2009

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan artikkeleita, kirja- ym. arvosteluja sekä muista keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä juttuja.

Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaitavaksi tarkoitettu aineisto päätoimittajalle viimeistään kuukautta ennen lehden julkaisupäivää. Tekstit toimitetaan CD-romilla tai sähköpostitse liitetiedostoina Microsoft Word- tai rtf- tiedostomuotoon tallennettuina ja ilman tekstiin tehtyjä muotoiluja. Pitkiin artikkeleihin liitetään alle 100 sanan englanninkielinen abstrakti.

Kuvat (viivapiirrokset, mustavalkokuvat, värikuvat ja diat) lähetetään joko alkuperäisinä jolloin ne palautetaan kirjoittajalle lehden ilmestymisen jälkeen, tai digitaalisena CD-romilla. Yksittäisiä kuvia voi lähettää liitetiedostona sähköpostissa vain erikseen sovittaessa. Mustavalkoiset viivapiirrokset lähetetään GIF-tiedostomuodossa ja valokuvat JPG- tai TIFF-muodossa. Kuvien tarkkuuden on oltava vähintään 300 pistettä tuumalle (dpi).

Jäsenlehti ilmestyy neljä kertaa vuodessa.

Julkaisija:

Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry. Osoite: SKAS, c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto.

Päätoimittaja:

Dos. Georg Haggren
Nurmilinnuntie 3 C 26, 02620 Espoo
Puh. 040-771 5640
georg.haggren@helsinki.fi

Taitto:

Maija Holappa
maija.holappa@helsinki.fi

Toimituskunta:

Henrik Jansson, puh. 040-571 13514,
henrik.jansson@helsinki.fi
Hannele Lehtonen, puh. 0400-537 670,
hannele-maria.lehtonen@pp.inet.fi
Mia Lempiäinen, puh. 0400-539 279,
mialem@utu.fi
Terhi Mikkola, puh. 050-582 2526,
terhi.mikkola@helsinki.fi
Marianna Niukkanen, puh. 040-732 9907,
marianna.niukkanen@nba.fi
Jussi-Pekka Taavitsainen, puh. 050-576 6187,
justaa@utu.fi
Tanja Ratilainen, puh. 040-579 9974,
tratilainen@yahoo.com
Hanna-Leena Salminen, puh. 050-584 5222,
hlsalminen@gmail.com
Timo Ylimaunu
timo.ylimaunu@oulu.fi

Kannen suunnittelu: Mikael Manninen.

Kannen ja seuran logo (suunnittelu Markus Kivistö): Luusta valmistettu sakkinappula Kuusiston linnasta (Museovirasto).

Abstraktien kieliasun tarkistus: Rodger Juntunen.

SKAS 2-2009

Pääkirjoitus

- 2 Arvaamattoman arvokkaat luut
Georg Haggren

Tutkimuksia

- 3 Åbo domkyrka – Kärnkyrkans övre sakristia
Knut Drake
- 8 Lihaa luiden päälle – Sotilashautausmaa 1700-luvulta
Juha Ruohonen
- 18 1500-luvun arkea – Porvoon Itä-Uudenmaan Osuuspankin arkeologiset tutkimukset
Andreas Koivisto & Riikka Väisänen
- 38 Siuntion Hyttiskogen – Suomen vanhin masuuni?
G. Haggren, T. Heinonen ja E. Terävä

Ajankohtaista

- 46 Eurooppalaista arkeologiaa Gardajärvellä
Marianna Niukkanen ja Kari Uotila
- 52 Vaihtelu virkistää – Viikko maaseutu-
arkeologina Etelä-Ruotsissa
Ulrika Rosendahl
- 56 Keskiaika esittäytyy Raumalla
Helga Lähdemäki

Kirja-arvosteluja

- 60 Todellisten prinsessojen jäljillä
Tuuli Heinonen

PÄÄKIRJOITUS

Arvaamattoman arvokkaat luut

Suomen maaperä on hapan, minkä vuoksi luut maatuvat nopeasti. Osa luista katoaa muutamassa vuosikymmenessä, useimmat muutamassa vuosisadassa. Palamaton luu säilyy yli tuhat vuotta vain poikkeuksellisen suotuisissa olosuhteissa.

Arkeologia painottui Suomessa 1900-luvun lopulle asti esihistoriaan, joten palamattomat luuaineistot jäivät pienehköiksi. Nykyisin historiallisen ajan kaivaukset ja samalla suuret luuaineistot ovat arkipäivää. Lähes kohteessa kuin kohteessa talletetaan vastaan kilokaupalla luita. Toisinaan niitä voi olla kymmeniä tai satoja kiloja. Tämä asettaa suuren haasteen luiden talteen ottamiselle ja säilyttämiselle.

Entisaikoina luiden informaatioarvoa pidettiin pienehkönä, minkä vuoksi niiden tallettaminen jäi vähiin. Tänä päivänä tilanne on toisin. Pari vuosikymmentä sitten osteologeja Suomessa oli vain yksittäin, nyt 2000-luvulla arkeo-osteologian alalta on ehtinyt ilmestyä useita väitöskirjoja. Samalla luututkimuksen kysymyksenasettelut ovat kehittyneet. Enää ei tyydytä vain luiden määrittämiseen ja lajien laskemiseen vaan luuaineistojen pohjalta tehdään syvällistä tutkimusta.

Arkeologit ovat perinteisesti kaivaneet ja tutkineet erilaisia hautauksia. Hieman yllättävää on, että edes ihmisluita ei ole läheskään aina systemaattisesti talletettu – tai sitten niitä on "tilaa vievinä" jälkikäteen poistettu kokoelmista.

Ihmisluiden tallettamisen eettiset kysymykset ovat tulleet ajankohtaisiksi viimeisten parin kymmenen vuoden kuluessa. Tästä johtuen moni arkeologi on nopeasti toimittanut kaivetut ihmisluut pois silmistä seurakuntien kirkkomaiden uumeniin. Valpas kulkija näkee hautausmailla nopeasti, että kirkkomailta työskentelevät ihmiset eivät tunne ihmisluita kohtaan vastaavaa pieteettiä – luu siellä, toinen täällä. On myös hyvä muistaa, että nykyaikana kuolevien kohdalla seurakuntien "ikuinen" hautarauha kestää vain niin pitkään kuin läheiset siitä maksavat.

Tieteen kannalta arkeologisilla kaivauksilla talletettujen ihmisluiden hätäinen uudelleen hautaus on epäeettistä. Ainutkertaiset tutkimusaineistot riistetään tutkimuksen ulottuvilta. Menetelmät kehittyvät jatkuvasti, samoin kysymyksenasettelut. Osteologinen perustutkimus on nykyään aivan eri luokkaa kuin muutama vuosikymmen sitten, puhumattakaan DNA-tutkimuksesta. Ja mitä mahdollisuuksia menneisyyden luuaineistot saattavatkaan tarjota ympäristöhistorian tutkimukselle? Suokaamme siis luille niiden arvoinen kohtelu, säilyttäkäämme ne asiallisesti ja ihmisluiden osalta luopukaamme hätäisistä uudelleen hautaamisista. Luu ovat keramiikan ohella helpoimmin ja huokeimmin varastoitavia löytöaineistoja. Niille täytyy löytyä tilaa, vaikka määrät ovatkin kasvussa. ♦

ÅBO DOMKYRKA

KÄRNKYRKANS ÖVRE SAKRISTIA

ABSTRACT

Turku Cathedral – The upper sacristy

Turku Cathedral underwent building historical research during the 1920s. Remains of two previous stone sacristies were found under the floor of the existing sacristy. According to **Juhani Rinne** they were both built as independent buildings, one after the other. Rinne thought that the younger sacristy was afterward built onto the wall of the nave. A colleague of Rinne, **Iikka Kronqvist**, thought that the younger sacristy was joined with the final nave made of brick. The author of this article is of the opinion that this sacristy was joined with the nave but, instead of with the brick wall, with the stone foundation on which the wall rested. This stone foundation originated from an earlier phase of

the building history of the cathedral. This cathedral made of stone was never finished. When the earlier building activity was cancelled the sacristy had already been finished and it was covered by a temporary roof. This roof was left behind when a brick wall was to be masoned over the stone wall. In this phase a triangular niche was built on the façade of the nave. However, this niche was hidden when the sacristy was enlarged by an upper floor made of brick. This room could be called to upper sacristy. An outer staircase on the east made the passage to this room. Furthermore, a door opening in the southern wall of the upper sacristy led to the gallery of the nave.

Den av **Juhani Rinne** ledda byggnads-
arkeologiska undersökningen av Åbo dom-
kyrka inleddes med utgrävningar i sakristian
år 1923. Helt överraskande hittades då läm-
ningar av två tidigare sakristior, föregångare
till den nuvarande byggnaden. På basen av de
påträffade grunderna och murverksfragment i
långhusets norra vägg kom Rinne då fram till
att man här först har uppfört en liten gråstens-
sakristia, sakristia 1, som fogades till mot en
träkyrka. Denna sakristia revs sedan ned och
ersattes med en ny, något större, fristående

gråstenssakristia, sakristia 2. Den södra fasa-
den i sakristia 1 fick dock stå kvar och inför-
livades i den nya gavelmuren. Enligt Rinne
utgjorde sakristia 2 den första etappen vid
uppförandet av den murade domkyrkan, som
enligt hans uppfattning byggdes helt av grå-
sten. Den nuvarande tegelsakristian, sakristia
3, skulle ha kommit till då sakristia 2 byggdes
om och förstörades i början av 1400-talet.
Rinne räknade med att kärnkyrkan – som
han kallade *vanha runko* [den gamla stom-
men] – bestod av kor, långhus, västtorn och

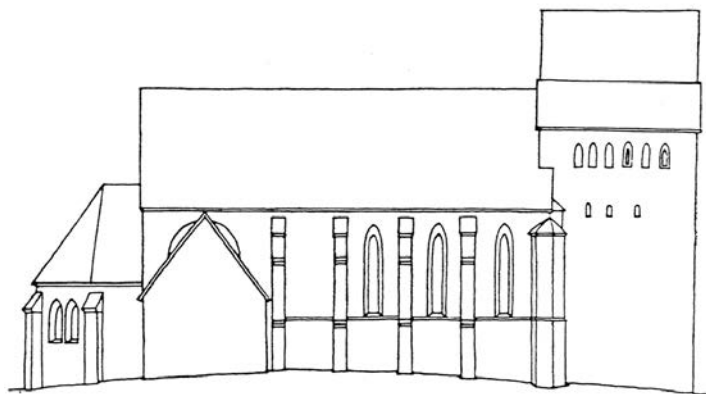

Fig. 1: Kärnkyrkans norra fasad enligt Rinne 1941.

Iikka Kronqvist hade emellertid redan på 1930-talet påpekat att sakristian och långhuset stod i förband med varandra och att de följaktligen härstammade från samma byggnadsperiod. Enligt hans mening berodde skillnaden i byggnadsmaterial

sakristia (fig. 1). Sakristia 2 skulle som sådan ha fogats in i långhuset, vilket förorsakade besvär då långhusets norra mur skulle uppföras. Sakristians södra gavelröste var avtunnat mot spetsen vilket gjorde att man måste slå en avlastningsbåge över gaveln då långhusmuren uppfördes. Därigenom uppstod en stor nisch i fasaden, som enligt Rinne sedan stod synlig ända tills det nya, breda koret uppfördes.¹

Rinnes tolkning av sakristians byggnadshistoria levde kvar ända till slutet av 1900-talet. Ännu i jubileumsskriften år 2000 räknade **C. J. Gardberg** med att sakristia 2 hade uppförts som en fristående byggnad av gråsten innan tegellånghuset började byggas.²

på att man inledde arbetet med att mura sakristian av gråsten, men övergick till tegel då långhuset började uppföras. Hela projektet avbröts emellertid då sakristian, långhusets östra gavel och koret stod färdiga. När arbetet återupptogs följde man den ursprungliga planen, med undantag av långhusets valv, som fick en ny utformning.³

Kronqvist hade rätt i att sakristia 2 stod i förband med långhuset, men då var det inte fråga om långhusets tegelmur utan om den gråstenmur som tegelmuren vilar på. Tegeldomkyrkan föregicks nämligen av ett byggnadsprojekt som blev på hälft. Man hade börjat bygga en gråstensdomkyrka som skulle bestå av ett treskeppigt långhus, tre-

Fig. 2: Sakristivinden mot söder. I fonden långhuset fasad, nedtill gråstensdomkyrkans mur, ovan till tegellånghuset mur. Foto P. O. Welin 1977. Museiverket.

sidigt avslutat smalare kor och sakristia, men arbetet avbröts på ett tidigt stadium. Då stod murarna kring koret och sakristian färdiga och sakristian hade uppenbarligen tagits i bruk med hjälp av ett tillfälligt vattentak som sträckte sig in över långhusmuren. Detta tak fick stå kvar då man fortsatte arbetet med att bygga långhuset av tegel enligt en ny plan.⁴

Gränsen mellan de båda byggnadsskedena ligger på nivån +23,90 möh (fig. 2). Nedanför gränsen ser vi gråstendomkyrkans norra mur med dörröppningen in till sakristivinden. Ovanför liggfogen ser vi det slutgiltiga långhusets norra mur, som är uppförd av tegel i formatet ca 28x14x8 cm lagda i munkförband. Inne i långhuset är muren slät, men här på sakristivinden är den ojämn. Väggfältet domineras av en triangulär fördjupning krönt av en avlastningbåge. Denna fördjupning såg Rinne som den yngre gråstenssakristians gavelröste. Denna tolkning passar illa överens med hans övertygelse om att sakristian i sin helhet hade uppförts av gråsten och han såg sig därför tvungen att gripa till en nödlösning: gråstensytorna på gavelröstets båda sidor skulle i ett senare skede ha rivits bort och ersatts med tegel.⁵

En rimlig förklaring till den stora nischens tillkomst är att gråstenssakristian var i bruk då tegelmuren började uppföras och att det tillfälliga taket därför till en början bakades in i muren. Till följd av detta blev murverket under taket något ojämnt, ett skönhetsfel som rättades till då man slog en avlastningsbåger över fördjupningen i murytan. De båda dörröppningarna i nischmuren visar sakristian i detta skede skulle höjas på med en våning.⁶ Denna nya våning, som vi kan kalla övre sakristian, uppfördes helt av tegel. Av den västra muren, som är uppförd i munkförband, av tegel med formatet ca 28x14x8 cm, återstår ett betydande parti (fig. 3). Muren reser sig till +25,80, men murbruksrester på långhusfasaden visar att den ursprungligen har stigit

Fig. 3: Vinden över domkyrkans norra kapellrad. T. h. i förgrunden den övre sakristians västra mur. Foto P. O. Welin 1976. Museiverket.

Fig. 4: Sakristivindens sydöstra hörn. Långhusmuren t.h., tegelsakristians murverk t.v. I fonden av nischen däremellan ses den övre sakristians mur, med den igenmurade dörröppningen. Foto P. O. Welin 1977. Museiverket.

Fig. 5: Den igenmurade dörren till sakristivinden i norra korläktarens västra vägg. Foto K. Drake 2009.

till ca +27,00. På nivån +25,00 finns bomhål efter fyra bjälkar, som möjligen härstammar från byggnadsställningar. Av den östra muren finns en mindre del kvar, till stor del inbäddad i senare murverk. En bit av muren är dock synlig i fonden av en nisch som har bildats då den nuvarande sakristian uppfördes. Strax intill långhusets gråstensmur ses här en igenmurad dörröppning med tröskel på gråstenssakristians murkrön (fig. 4). Samma öppning kommer till synes på högkorets norra sidoläktare. Här har dörren ursprungligen befunnit sig i sakristians östra fasad, 6-7 m ovanför den dåvarande marknivån (fig. 5).

Med hjälp av de bevarade murarna kan vi rekonstruera den övre sakristians plan (fig. 6). Rummet var ca 8 x 8 meter stort och hade två dörröppningar, den igenmurade ingången i öster och en dörr till långhuset på gråstensmurens krön. Eventuella fönster kan ha funnits i den bortbrutna norra muren. Nivåskillnaden mellan de båda dörrarna berodde på bottenvåningens valvkupor (fig. 7). Den övre sakristians golv låg troligtvis i nivå med dörren mot långhuset och taket tre meter högre upp.

Under vattentaket fanns ytterligare en vindsvåning med ingång från långhuset.⁷

Dörröppningarna visar att den övre sakristian utgjorde en led i kommunikationen mellan kyrkans olika plan. Dörren i öster måste ha stått i förbindelse med marknivån. Det kan ha varit fråga om en fritrappa, men det är också möjligt att här fanns ett trapphus av trä i två våningar med ingång från kyrkogården och en dörr in till koret i bottenvåningen. Via en trappa kom man upp till den övre sakristians ytterdörr och innanför muren förde en

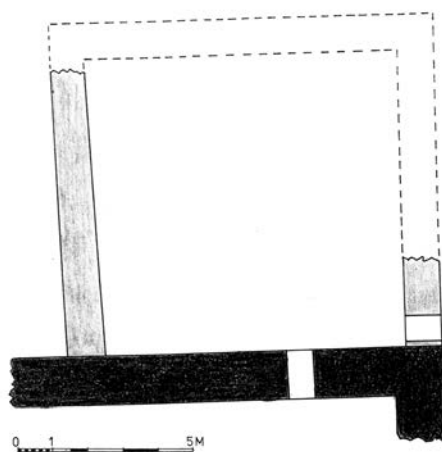

Fig. 6: Plan av kärnkyrkans övre sakristia. Skiss av G. Buschmann Martin 2009.

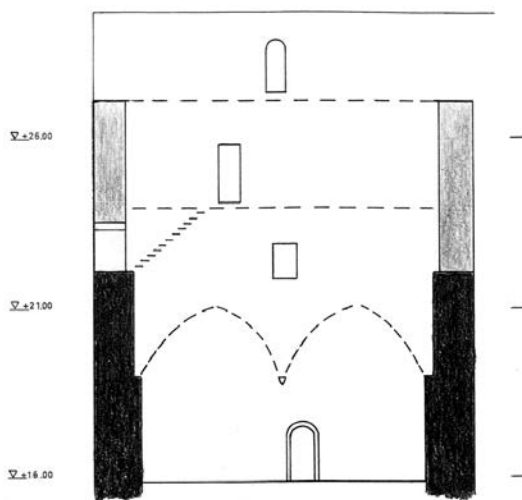

Fig. 7 Sektion mot söder av kärnkyrkans sakristia, invid långhusets mur. Skiss av G. Buschmann Martin 2009.

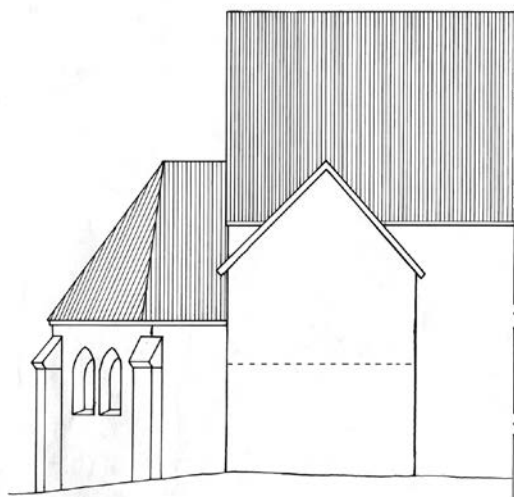

Fig. 8 : Kärnkirkans sakristia från norr. Skiss av G. Buschmann Martin 2009.

LITTERATUR

Drake, Knut 2003: Åbo domkyrka och byggnadsarkeologin. Liisa Seppänen (ed.), *Kaupunkia pintaa syvem-mältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX* s. 135- 152.

Drake, Knut 2009: Åbo gråstensdomkyrka. Pellinen, H.-M. (ed.) *Maasta, kivistä ja hengestä. Earth, Stone and Spirit.* Markus Hiekkanen Festschrift s.182-191.

Gardberg, C. J., Simo Heininen & P.-O. Welin 2000: *Nationalhelgedomen. Åbo domkyrka 1300–2000.* Helsingfors..

Kronqvist, Iikka 1948: Jälkeenjääneitä tutkielmia. Die mittelalterliche Kirchenarchitektur in Finnland. *Finska fornminnesföreningens tidskrift XLVIII:1.*

Rinne, Juhani 1941: *Turun tuomiokirkko keskiaikana I. Tuomiokirkon rakennushistoria.* Turku.

annan trappa vidare till den övre sakristian, därifrån man hade förbindelse med långhusets läktare.⁸

Rinnes rekonstruktion av kärnkirkans sakristia var felaktig, vilket berodde på hans tolkning av den trekantiga fördjupningen i norra långhusfasaden som gråstenssakristians gavelröste. Nischen ingår i själva verket i tegelmuren och hör ihop med att den slutgiltiga kärnkirkan var försedd med en sakristia i två våningar, den nedre murad av gråsten, den övre av tegel (fig. 8). Den tillbyggda övre våningen kan ha varit planerad som sakristia för gudstjänster på läktarnivå i domkyrkan, men det är osäkert om den någonsin har tjänat detta ändamål. Det ojämna murverket i den övre sakristians södra vägg lämnades nämligen obehandlat och sidoväggarna fick ingen puts. Därför ser det ut som om rummet enbart skulle ha tjänat som förstuga till långhusets läktare, men det kan naturligtvis även ha brukats för andra ändamål. ♦

LOPPUVIITTET

¹ Rinne 1941 s. 91–102, 237–242, 399.

² Gardberg 2000 s. 38–40.

³ Kronqvist 1948 s. 35–37.

⁴ Drake 2009.

⁵ Rinne 1941 s. 119–120. Denna teori är numera helt kullkastad. Gardberg 2000 s. 39.

⁶ Redan i ett tidigare sammanhang har jag påpekat att kärnkirkan hade en sakristia i två våningar. Drake 2003 s. 141 och fig. 19b.

⁷ Dörröppningen mot långhuset ovanför valven murades troligtvis igen i detta sammanhang.

⁸ Rinne hade problem med att rekonstruera förbindelsen mellan långhusets bottenplan och läktaren i norra sidoskeppet. Därför placerade han in en vindstrappa i sakristians sydöstra hörn, trots den totala bristen på byggnadsarkeologiska argument. Rinne 1941 bild 15, s. 96.

Knut Drake
knut.drake@abo.fi

Rätälälgatan 20 B 19
20810 Åbo

LIHAA LUIDEN PÄÄLLE

SOTILASHAUTAUSMAA 1700-LUVULTA

ABSTRACT

Flesh on bones – Military graveyard from the 18th century

For over one hundred years, human bones have been found from the residential area of Rauhala in Loviisa, located on the southern coast of Finland. Based on the finds of dozens of skulls and other bones, the place has been suspected to have been used as an epidemic cemetery, as a potter's field, as a place for punishment and execution for Russian prisoners in the 18th or 19th century, as a prison burial ground or as a military graveyard, for example. No archaeological research has been conducted in the place, instead, the bones have been found in conjunction with various construction work. The town of Loviisa was founded as a fortress city in 1745 in the vicinity of the Finnish eastern border of the time. In this article is presented a interpretation based on the unearthed graves and historical sources. According to these, during 1788–1790 Russo-Swedish War there was a graveyard in Rauhala, the usage of which was linked with the operation of a military hospital situated in the fortress town.

Jo noin sadan vuoden ajan on Loviisan Rauhalasta tullut erilaisten rakennustöiden yhteydessä esille runsaasti ihmisluuta. Pinta-

altaan laajahko löytöalue sijaitsee vanhaa kaupunkialuetta rajaavan harjun takana, sen länsipuolella, alle kilometrin etäisyydellä keskustasta. Alueella sijainneesta hautausmaasta ei ole tiedossa historiallisia dokumentteja, mistä syystä löytöpaikan luonteesta onkin esitetty lukuisia erilaisia arveluja. Kohdetta on esimerkiksi pidetty niin köyhien ja varattomien hautausmaana kuin epidemiahautausmaana tai venäläisten vankienkin viimeisenä leposijana. Myös kohteen iästä on esitetty erilaisia arvioita. Paikalla ei ole tehty arkeologisia tutkimuksia.

Löytöalueen historiallisen taustan kannalta keskeistä on Loviisan linnoituskaupungin perustaminen. Ruotsin hallitus päätti 26.6.1745 perustaa kaupungin silloiseen Pernajaan kuuluneen Degerbynlahden pohjukan länsipuolelle. Degerbyn kaupunki, jonka nimi vaihtui muutamaa vuotta myöhemmin Loviisaksi, perustettiin korvaamaan Turun rauhassa 1743 itärajan taakse jäänyttä Haminan linnoitusta ja tapulikaupunkia. Vaikka kaupungissa tehtiin linnoitustöitä ensimmäisen kerran jo vuonna 1747, ryhdyttiin maalinnoitusta rakentamaan varsinaisesti vasta 1700-luvun jälkipuolella sen jäädessä kuitenkin lopulta keskeneräiseksi. Loviisan maalinnoituksen tehtävänä oli yhdessä läheisen Loviisanlahden suulla sijaitsevan Svartholman merilinnoituksen kanssa muodostaa uuden itärajan läheisyyteen sekä puolustuksellinen linnoitus että mahdollista hyökkäystä

tukeva sotilaallinen tukikohta.¹ Kaupungin perustamisvuonna Degerbyhyn saatiin myös kappalainen ja oma seurakunta siitä tuli 1748; kaupunki sai samana vuonna oman hautausmaan silloisen kaupunkialueen etelälaidalta. Kirkollisesti alue kuului aikaisemmin Pernan seurakuntaan.²

LUULÖYDÖT

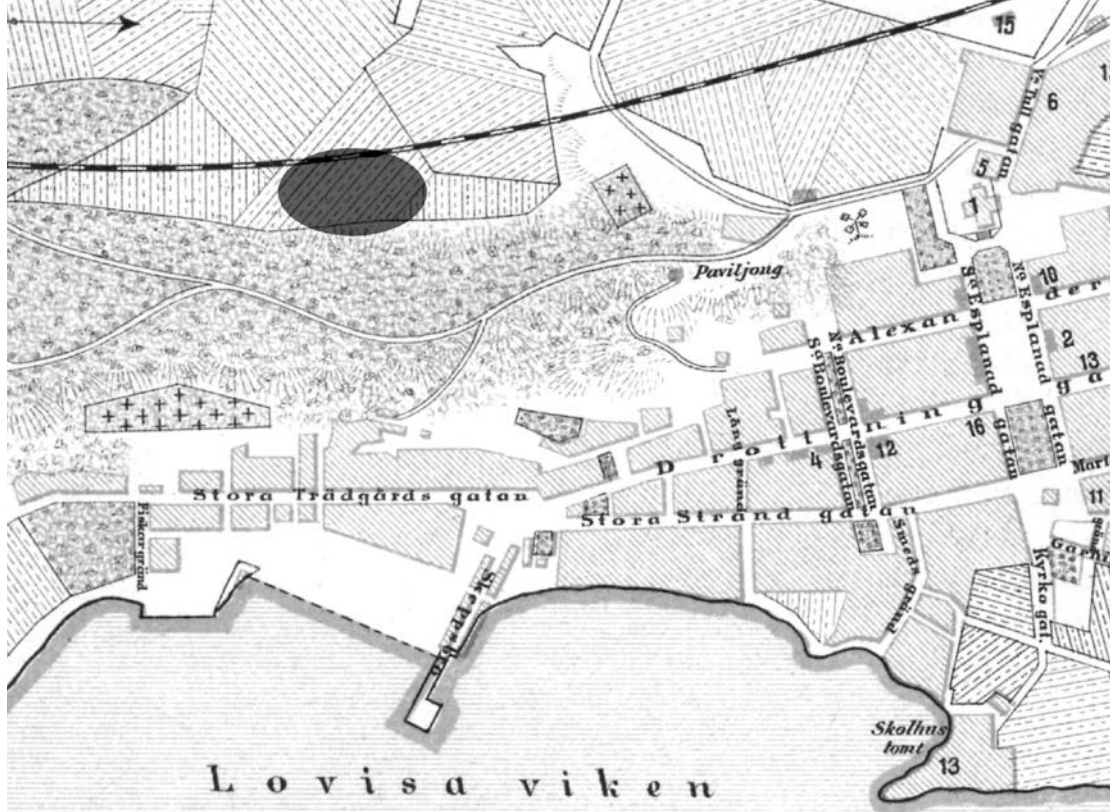
Loviisan Rauhalan (ruots. Fredsby) pien- talovaltaiselta alueelta on ihmisluita tullut esille useaan otteeseen jo ainakin 1910-luvulta lähtien. Todennäköisesti hautapaikkaan on törmätty jo aivan 1800-luvun viimeisinä vuosina, kun alueen läpi rakennettiin kapea- raiteinen rautatie; tämän ohella myös alueen halki kulkevan vesijohdon rakennustöissä kerrotaan löytyneen luita. Luita on löydetty laajalta alueelta rajoittuen pääasiassa ns. uuden hautausmaan länsipuolelle rautatien, Rautatienkadun ja Läntisen Harjutien väliselle alueelle. Hajatietoja löydettyistä ihmisluista on lisäksi muualta lähiympäristöstä, myös rautatien länsipuolelta.³ Rauhalan alueella tehdyistä luulöydöistä ei ole minkäänlaista löytökisteriä, vaan tiedot löytöpaikoista perustuvat paikallisten haastattelujen lisäksi eri lähteistä ja lähinnä eri aikaisista sanoma- lehdistä koottuihin tietoihin.

Luita on tiedetty tulleen esille alueelta aina erilaisen kaivamisen yhteydessä. Laa- jempaa valtakunnallistakin julkisuutta paikka sai vuonna 1952, jolloin pihasaunan perus- tuksia kaivettaessa esille tuli jäännöksiä ai- nakin 17 vainajasta. Kyseinen löytöpaikka sijaitsee uuden hautausmaan länsipuolella rautatien lähellä. Jo kesällä 1929 on alueelta, nyt kyseessä olevan löytöpaikan naapurista, löytynyt kellaria ja kaivoa kaivettaessa myös runsaasti pääkalloja ja muita ihmisluita. Pai- kalta mainitaan jo 1918 taloa rakennettaessa tulleen esiin luurankoja.⁴

Osastonjohtaja **Nils Cleve** Muinaistie- teellisestä toimikunnasta kävi tarkastamassa löytöpaikan tuoreeltaan sen tultua julkisuu- teen alkukesästä 1952. Jatkotutkimuksia tai muitakaan toimenpiteitä ei kuitenkaan tuol- loin pidetty tarpeellisina, sillä Cleven mukaan "*haudat olivat ilmeisesti aivan myöhäisiä*".⁵ Minkäänlaista tieteellistä dokumentointia ei haudoista tuolloin – tai myöhemminkään – ole tehty. Käytännössä käytettävissä on siis vain maallikkojen tekemiä huomioita sekä varsinaista haudoista että itse vainajista.

Havaintojen perusteella Rauhalasta löy- tyneet luut ovat poikkeuksetta kuuluneet ai- kuisille yksilöille. Luissa ei ole ollut silmin- havaittavia merkkejä ulkoisista vammoista, sikäli kun niihin on kiinnitetty huomiota. Ainoana yksityiskohtana on mainittu erään kallon hampaistossa havaittu piipunpolton aiheuttama kuluma. Rauhalan alueelta ai- kojen kuluessa löytyneistä luista ei ole enää mahdollista tehdä osteologista analyysia, sil- lä esiin tulleet jäännökset on pääsääntöisesti joko kaivettu takaisin maahan löytöpaikkojen läheisyyteen tai viety läheiselle hautausmaal- le uudelleenhaudattavaksi.⁶

Rauhalassa on sekä yksittäis- että rivi- tai yhteishautoja.⁷ Vuoden 1952 havaintojen pe- rusteella vainajat on tuolloin esiin kaivetussa yhteishaudassa ladottu useampaan kerrokseen ja luut ovat olleet kiinni toisissaan. Vainajien päät olivat ilmeisesti järjestäen kohti koillis- ta. Kaikkiaan noin neljän metrin säteeltä olisi tullut esiin yhteensä 16 vainajan jäännökset, mutta ei lainkaan vainajille kuuluneita löytö- jä tai merkkejä ruumisarkuista. Luita olisi tul- lut esiin jo 40 cm syvyydestä lähtien ulottuen aina puoleentoista metriin asti. Haudat ovat paikalla yleisemminkin olleet melko mata- lia, sillä varhaisimpien luulöytöjen mainitaan tulleen maan pinnalle sikojen tonkimana.⁸ Vuonna 1952 löytyneestä "joukkohaudasta" erillään viiden metrin etäisyydellä sijaitsi yksittäinen hauta, josta löytyi myös arkkuun

Ote Loviisan asemakartasta vuodelta 1902 (Suomi-Kartasto 1902, kartta XVII). Rauhalan hautapaikan arvioitu sijainti tummennettu. Loviisan vanha hautausmaa on löytöpaikan kaakkoispuolella harjun takana, ortodoksinen hautausmaa pohjoispuolella ja uusi 1900-luvulla perustettu hautausmaa heti löytöpaikan itäpuolella. Pohjoinen kuvassa oikealla. Ei mittakaavassa.

kuuluneita nauvoja. Haudatulla oli muista tuolloin löydetystä ruumiista poiketen ollut kasvot kohti länttä ja tämä hautasuunta on selitetty sillä, että vainajan katse on kääntyneenä "ikään kuin kotimaahan päin" – kaivajien päätelmien perusteella tämä muista erilleen ja arkussa haudattu vainaja on tulkittu ruotsalaiseksi upseeriksi.⁹

Paitsi yksittäiseen arkkuun kuuluneita rautanauvoja, ei Rauhalan kohteesta ole tullut esille tiettävästi mitään varmuudella hautoihin liittyviä löytöjä. Edellä mainittua erillistä hautaa kaivettaessa mainitaan tosin löytyneen pari nappeja. Napit sekä yksi pääkallo ja muita luita olisi erään tiedonannon mukaan lähetetty tutkittavaksi Muinaistieteelliselle toimikunnalle Helsinkiin, joskin napit pyydettiin tutkimusten jälkeen palauttamaan niiden lähettäjälle Loviisaan. Muistikuvien perusteella kyseessä olisivat olleet hopei-

set, tulkinnasta riippuen joko neliapilan tai neljällä sydämen kuvalla koristellut napit.¹⁰ Vuoden 1952 löytöpaikan viereiseltä naapuritontilta on 1929 mainittu löytyneen niin ikään ihmisluita, mm. 6–7 pääkalloa, sekä hevosen luuranko ja vanha kiväärinpiippu.¹¹ Kaikkien edellä mainittujen esineiden yhteys hautoihin on kuitenkin epäselvä ja niiden kuuluminen hautoihin on kyseenalaista.

Vaikka tarkkoja tietoja kaikista esiin tulleista luulöydöistä ei ole, viittaa eri aikoina löytyneiden luiden runsas lukumäärä kaikkiaan paikalle haudattuihin useisiin kymmeneen, todennäköisesti jopa satoihin vainajiin. Kyseessä on epäilemättä laaja hautausmaa-alue, johon edellä esitettyjen havaintojen perusteella on perusteltua olettaa ainakin osan vainajista kätkeytyn samanaikaisesti tai ainakin hyvin lyhyen ajan sisällä. Koska vaate-utukseen kuuluvaa pienesineistöä tai pukujen

jäännöksiä ei haudoista ole löytynyt, on suuri osa vainajista mahdollisesti haudattu alasti tai ainakin vähissä pukimissa.

KÄYTTÖ- JA AJOITUSVAIHTOEHTOJA

Edellä mainittujen luiden alkuperästä on vuosikymmenten kuluessa esitetty monia erilaisia vaihtoehtoja. Paikkaa on pidetty muun muassa köyhien ja vähäosaisten hautausmaana, kulkutauteihin kuolleiden hautausmaana sekä sotilashautausmaana. Erilaisien arvelujen ja perimätietojen mukaan paikalla olisi 1700- tai 1800-luvulla ollut venäläisten vankien rankaisu- ja teloituspaikka, venäläinen ruttohautausmaa tai Svart-holmassa 1800-luvulla sijainneen vankilan hautausmaa.¹² Yhtä kaikki, mitään varmaa tietoa paikan luonteesta tai ajoituksesta ei ole esitetty.

Joka tapauksessa haudoista tehtyjen havaintojen sekä hyvin säilyneiden luiden perusteella paikka ajoittuu keskiaikaa selvästi nuoremmaksi. Alueen historiallisen taustan perusteella on lisäksi todennäköistä, että kohde ajoittuu Loviisan 1745 tapahtuneen perustamisen jälkeiseen ajanjaksoon. Koska ensimmäiset alueelta tietoon tulleet luulöydöt ovat 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, on kohteen käyttö hautausmaana myös epäilyksettä tätä varhaisempaa; arviota tukee myös paikan täydellinen unohtuminen paikakuntalaisten muistista.

Periaatteessa kaikki vainajat olisi 1600- ja 1700-luvuilla pitänyt haudata seurakuntien virallisille hautausmaille. Vainajien hautausmaasta sääteli erityisesti kirkkolaki, joka sulki kirkollisilta hautausmailta pois vain tiettyjä marginaaliryhmiä. Pitkälle 1800-luvulle asti voimassa olleen vuoden 1686 kirkkolain perusteella tuli esimerkiksi mestatut rikolliset ja itsemurhaajat haudata pääsääntöisesti kirkkomaan ulkopuolelle. Näistä pyö-

velin kirveen kautta henkensä menettäneet tuli haudata mestauspaikalle, itsemurhaajat yleensä kirkkoaidan läheisyyteen. Säädösten myöhemmin lieventyessä vainajia haudattiin hiljaisesti, siis ilman kaikkia kirkollisia seremonioita, hautausmaille ja jopa kirkkoihin.¹³ Mistään teloituspaikasta ei voida, edellä mainittujen seikkojen ja esiin tulleiden luiden lukumäärän perusteella, Rauhalan kohdalla puhua. Kyseessä ei myöskään voi olla köyhien tai varattomina kuolleiden hautausmaa, sillä nämä haudattiin poikkeuksetta kirkkomaalle yhteis- tai rivihautoihin, "köyhien multaan", ilman kustannuksia. Ei ole syytä olettaa, että Loviisassa olisi tässä suhteessa toimittu toisin.

Kaupunkioiloissa helposti leviävien kulkutautien ja muiden epidemioiden aikana otettiin käyttöön erillisiä hautausmaita asutuskeskittymien ulkopuolelta. 1770-luvun alussa Suomea uhkasikin rutto, jonka leviämisen pysäyttämiseksi liikenne itärajan yli estettiin kokonaan. Tehokkaista varotoimenpiteistä johtuen epidemia ei tuolloin päässytkään leviämään rajan yli; myöskään **Kustaa III:n** sodan aikana 1788–1790 ei Loviisaa monen muun varuskunta kaupungin tavoin vaivannut rutto. Ruttohautausmaan lisäksi Rauhalan aluetta on pidetty myös kolerahautausmaana, mutta tätä ajatusta eivät 1800-luvun historialliset lähteet tue.¹⁴ Koska kaikki vainajat ovat havaintojen perusteella olleet aikuisia yksilöitä, voidaan erillisen epidemiahautausmaan olemassaolo sulkea löydöksen osalta kokonaan pois – erilaisten kulkutautien aikana erityisesti lapsikuolleisuus on yleensä voimakkaasti kohonnut.

Rauhalan hautapaikan ajoituksen ja luonteen ohella myös kysymys vainajien kansallisuudesta on herättänyt keskustelua. Vaihtoehtoisesti haudattuja on pidetty milloin venäläisinä, ruotsalaisina tai suomalaisina. Ensimmäisten kyseessä ollessa aluetta on pidetty jopa rangaistus- ja teloituspaikkana.

Kuitenkaan mikään ei viittaa vainajien venäläisyyteen – esimerkkinä mainittakoon ortodoksien perinteisesti, usein hautaan asti, kantamien ristiriipusten puuttuminen kokonaan.

Kaupungista etelään Loviisanlahden suulla sijaitsevassa Svartholman linnakesaarella kuolleet haudattiin pääsääntöisesti omaan hautausmaahan, joka sijaitsi linnoituksen koillispuolella olevassa saarella. Tätä saarta, joka 1880 karttojen perusteella tunnettiin nimellä Båtholmen, kutsutaan nykyisin paikan luonnetta kuvaavalla nimellä Begravningsholmen eli Hautausmaasaari. Svartholmaan linnoitusaikana perustettu pieni seurakunta lopetti toimintansa 1848, samoihin aikoihin saarella toimineen vankilan lopettamisen kanssa. Saarihautausmaa on ilmeisesti ollut käytössä samoin 1800-luvun puoliväliin asti.¹⁵

Degerbyn eli myöhemmän Loviisan seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelot alkavat vuodesta 1750. Kaupungissa kuolleita haudattiin vielä vuosia oman seurakunnan, kirkon ja hautausmaan perustamisen jälkeen myös Pernajan kirkkoon ja kirkkomaalle. Loviisan seurakunnan luetteloissa ei tavallisia kaupunkilaisia käsittelevissä merkinnöissä ole juurikaan ihmeellisyyksiä. Toisin on Loviisan linnoitustyömaan väen kohdalla, joka ilmestyy kirjoihin vuodesta 1753 lähtien. Heidä nimittäin mainitaan haudatun sekä kirkkomaalle että myös kirkkomaan ulkopuolelle.¹⁶ Vaikkei jälkimmäisen kategorian yhteydessä konkreettisen hautapaikan sijaintia olekaan yksityiskohtaisesti mainittu, on ryhmä sitäkin mielenkiintoisempi, sillä se sisältää varsinaisen työväen (yleensä eri joukko-osastoissa toimineita apulaisia, "handslangaren") ohella myös heidän perheenjäseniään, siis vaimoja ja lapsia. Suorat merkinnät kirkkomaan ulkopuolisista hautauksista loppuvat Loviisan seurakunnan luetteloissa vuoteen 1757¹⁷, mutta tämän jäl-

keenkin on linnoitusväkeen kuuluvilla jätetty muilla seurakuntalaisilla esiintyvä kirkkomaa tai kirkko -maininta lähes säännönmukaisesti hautapaikkamerkinnästä pois.¹⁸ Esitetty ilmiö viittaa linnoitustyömaan omaan hautausmaahan, joka saattaisi olla kaupungin itäosasta maalinnoitukseen kuuluvan Ungernin bastionin liepeiltä löytynyt hautapaikka.¹⁹

Yksikään edellä mainituista vaihtoehdoista ei näyttäisi sopivan Rauhalasta löytyneen hautausmaa-alueen olemukseen. Joka tapauksessa hautapaikan luonne on vaatinut suurta kuolleisuutta lyhyen ajan sisällä. Vaikka Loviisa ei koskaan historiansa aikana joutunut, toisin kuin esimerkiksi läheinen Svartholman linnakesaari, varsinaiseksi sotatoimialueeksi, lienevät toistaiseksi käsittelemättömät sotilashautausmaata koskevat oletukset kuitenkin kaikkein lähimpänä totuutta.

KUSTAA III JA LOVIISA

Niin sanottu Kustaa III:n sota käytiin Ruotsin ja Venäjän valtakuntien välillä kesäkuusta 1788 elokuuhun 1790. Vihanpidon aikana varsinaisia maataisteluita ei käyty kuin nimeksi, sillä suuri osa sotatapahtumista tapahtui vesillä. Sota päättyi lopulta ilman rajamuutoksia nykyisen Kouvolan alueella solmittuun Värälän rauhaan. Yli kahden sotavuoden aikana taisteluissa kaatui alle 1500 ruotsalaista ja suomalaista meri- ja maavoimien sotilasta. Kokonaismenetykset olivat kuitenkin paljon suurempia, sillä välikohtauksen aikana pelkästään sairauksiin menehtyi Suomessa noin 10 000 sotilasta.²⁰

Loviisan strateginen sijainti sen aikaisen valtakunnanrajan ja lähes paikoilleen pysähtyneen rintaman läheisyydessä sekä kaupungin luonne linnoitettuna varuskuntana johtivat siihen, että kaupunkiin perustettiin heti sodan alussa sotilassairaala. Loviisan ohella muita sairaaloita perustettiin silloisen rajan pintaan

ja etelärannikon kaupunkeihin. Lyhyeksi kaa-vaillon sodan alkupuolella Loviisan sairaalan oli suunniteltu riittävän kaikkiaan 370–380 potilaalle. Kuitenkin heti vuoden 1788 lopussa potilasmäärä oli tästä jo kaksinkertaistunut ja kohonnut yli 700 henkeen.²¹ Sodan pitkit-tyessä sairaanhoitoa keskitettiin Loviisaan niin, että vain vakavammin haavoittuneita ja sairastuneita lähetettiin sinne hoitoon. Koska maaoperaatioita käytiin pääasiassa Kymen-laakson ja Etelä-Savon alueilla, oli Loviisa sijaintinsa perusteella tähän tarkoitukseen hyvin perusteltavissa. Ylikuormituksesta ja heikosta hygieniasta sekä muista selkeistä puutteista johtuen Loviisassa kuoli kuitenkin huomattava määrä siellä sairaanhoidossa ol-leista sotilaita.²²

Sotien aikaisten ruotujakoisten ryk-menttien väki löytyy asuinpaikkojensa seu-rakuntien kirkonkirjoista, kun taas värvä-tyt muodostivat omina joukko-osastoina omia sotilasseurakuntiaan.²³ Mainintoja sotavuosina Loviisan sairaalassa kuolleista löytyykin eri joukko-osastojen seurakuntien historiakirjoista. Esimerkiksi Loviisaan si-joitetun Jägerhornin rykmentin kuolleiden ja haudattujen luettelossa on sotavuosien 1788–1790 ajalta lukuisia suoria maininto-ja sairaalassa kuolleista sotilaita: "*död på sjukhuset*", "*död på sjukhuset i Lovisa*", "*död i Lovisa fält-lazaret*", "*död på Arméens sjuk-hus i Lovisa*". Kuolleet olivat rykmenttiin värvättyjä, iältään pääasiassa 20–30 -vuoti-aita miehiä, vaikka mukana oli myös joitain yli 40-vuotiaita sotilaita. Luetteloissa ei sai-raalassa menehtyneiden yhteyteen ole kuo-linsyytä erikseen merkitty, mutta samoihin aikoihin rykmentissä kuolleilla syinä ovat yleisimmin olleet influenssa, suolistotaudit (punatauti) ja eri kuumetaudit kuten mätä- eli pilkkukuumpe.²⁴

Kuolleisuuden noustessa syksyllä 1788 laadittiin Loviisan sotilassairaalaan yksityis-kohtaiset järjestyssäännöt hygienian paranta-

miseksi ja mahdollisten epidemioiden estä-miseksi. Sääntöjen mukaan tuli esimerkiksi ruumis heti kuoleman jälkeen siirtää pois hoitopaikasta etäiseen paikkaan ja hauda-ta maahan vuorokauden kuluessa.²⁵ Vaikkei suoraa mainintaa tämän hautapaikan konk-reettisesta sijainnista sairaalan säännöissä tai esimerkiksi Jägerhornin rykmentin kuol-leiden luettelossa olekaan esitetty, soveltuu Rauhalan sijainti suojaosan harjun takana lä-hellä silloista kaupunkia ja sairaalan yksiköi-tä tähän tarkoitukseen hyvin. Samaa ajatusta tukee sairaalan ajoittainen suuri kuolleisuus, joka osaltaan selittäisi Rauhalasta löytyneet yhteishaudat.

Kustaa III:n sotaa edeltävinä rauhan vuo-sina Jägerhornin rykmentin jäseniä ja myös värvättyjen vaimoja ja lapsia on varmuudel-la haudattu kirkkomaahan, ylimpiä upseerei-ta jopa kirkon lattian alle. Hautapaikasta ei yleensä ole, joitakin poikkeuksia lukuun ot-tamatta, kirkollisissa luetteloissa suoria mai-intoja.²⁶ Mielenkiintoisena yksityiskohtana mainittakoon, ettei sairaalassa menehtyneil-le rykmentin sotilaille ole merkitty hautaus-päivää, toisin kuin muille joukko-osaston kuolleille. Tämä seikka viittaa siihen, että sai-raalassa kuolleet on haudattu ohjesääntöjen mukaan erilliselle hautapaikalle, ehkä ilman papin läsnäoloa, kun taas muut värvätyn ryk-mentin seurakuntaan kuuluvat on haudattu normaalin tapaan muutamien päivien kules-sa seurakunnan hautausmaalle.

Sotilashautauksia konkreettisesti koske-vat määräykset olivat 1700- ja 1800-luvun vaihteessa melko vähäisiä – tosin aihettakin on tutkittu vain vähän. Armeijalle tarkoitettua kirkollista lainsäädäntöä oli erinäisten sää-dösten ohella muun muassa kirkkolaissa, ar-meijan sota- ja meriartikloissa sekä palvelu-ohjesäännöissä. Yleisesti ottaen vainajat oli tapana haudata kuolinpaikkakunnalle – joko kirkollisille hautausmaille tai erillisille hauta-paikoille. Mahdollisuuksien mukaan arvok-

kaimmille upseereille järjestettiin yksityishautaukset, kun taas aliupseeristo ja miehistö haudattiin vaatimattomammin. Kuriositeettina mainittakoon vuoden 1791 sota-ajan huolto-ohje, jossa oli sodassa kuolleita varten määräys ruumisarkun ostamisesta paikkakunnan halvimman hintaluokan mukaan.²⁷ Esimerkkinä todettakoon, ettei kenttäoperaatioiden aikana kuolleita vuosina 1788–1790 käydyin sodan aikana ryhdytty, ainakaan järjestelmällisesti, evakuoimaan. Kuolleita rivisotilaita on muun muassa Jägerhornin rykmentissä haudattu tapahtumapaikoille tai niiden välittömään läheisyyteen.²⁸

Sotavuosien aikana myös siviiliväestön kuolleisuus oli normaalivuosiin verrattuna selvästi kohonnut, sillä Loviisan seurakunnassa menehtyi vuosina 1788–1790 yhteensä peräti 599 henkeä. Kuolinsyynä paikallisen väestön keskuudessa mainitaan erityisesti lavantauti, pilkkukuumet ja punatauti.²⁹ Kuolleet kaupunkilaiset on todennäköisesti haudattu normaaliin tapaan kirkkomaille, sillä seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelossa ei runsas kuolleisuus näy esimerkiksi poikkeavina merkintöinä.

Loviisan Rauhalan sotilashautafunktiota tukevat monet edellä esitetyt seikat. Lisäksi on varsin todennäköistä, että Rauhalasta laajalta alueelta eri aikoina löytyneet ihmisluut ovat peräisin juuri Kustaa III:n sodan ajoilta vuosilta 1788–1790. Rajan läheisyydessä sijainnut kaupunki muodosti yhdessä Svartholman merilinnoituksen kanssa tärkeän sotilaallisen tukikohdan, jossa vakinaisen väen lisäksi oli värvättyjä joukkoja. Oman lisänsä hautapaikkaan tuo, konkreettisesti, sodan aikana kaupungissa toiminut sotilassairaala. Onkin luultavaa, että Rauhala on nimennyt Loviisassa 1788–1790 toimineen sotilassairaalan hautausmaa, johon viittaa muun muassa ohjesääntö kuolleiden haudamisesta erilleen. Vaikka löydetyistä luista ei ole tehty havaintoja silminnäkävistä vam-

moista, johtui sairaaloissakin suuri kuolleisuus pääosin muista kuin taistelussa syntyneistä vammoista. Esimerkkinä mainittakoon runsaasti kuolleita pelkästään Loviisaan sijoitetusta Jägerhornin rykmentistä joulukuussa 1789, jolloin rykmentin väkeä kuoli sairaalassa lähes päivittäin.³⁰

UNOHDUS

Miksi Rauhalan hautausmaa-alue on sitten unohtunut? Hautausmaa on ollut sijainniltaan syrjässä, vaikkakin kaupunkia lähellä ja tarvittaessa siis hyvin saavutettavissa. Se on kuitenkin perustettu kaupunkia rajaavan harjun länsipuolelle silloisesta asutuksesta selvästi erilleen. Hautausmaata tai mitään muuta poikkeavaa ei alueen maankäyttöä esittävistä 1700- tai 1800-luvun historiallisista kartoista ole havaittavissa, vaan löytöpaikka on ollut peltoa ja niittyä aivan 1800-luvun loppuvuosiin asti. Vasta tuolloin alueen maankäytössä tapahtui muutos, kun Loviisan kautta Valkon satamaan kulkeva rautatie rakennettiin Rauhalan läpi. Asuinrakennuksia löytöpaikalle on ilmeisesti ryhdytty rakentamaan 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä, jolloin luita tiedetään viimeistään alkaneen tulla esille. Vaikka kohdetta käsitteleviä suoria dokumentteja ei paikasta toistaiseksi olekaan tiedossa, saattaisi niitä tarkemman arkistotutkimuksen kautta tulla esille esimerkiksi Loviisan sotilassairaalan ja kaupungissa toimineiden joukko-osastojen asiakirjoista.

Paikan unohtumiseen on edelleen vaikuttanut hautausmaan lyhytaikainen käyttö, todennäköisesti vain muutaman vuoden ajanjakso. Hautoja ei myöskään vielä 1700-luvulla ollut tapana yleisesti merkitä pysyvästi. Lisäksi alueelle haudatut eivät olleet paikallisia, vaan loviisalaisten näkökulmasta vieraita – sekä sotilassairaalassa kuolleet että Loviisaan vär-

vätyt olivat yhteisön kannalta ulkopuolisia. 1700- ja 1800-lukujen paikallisyhteisöissä ei ole ollut tarvetta vaalia tuntemattomien vainajien muistoa.

Perusteet hautausmaan muistamiseksi loppuivat viimeistään Suomen sodan jälkeen yhdessä Loviisan sotilaallisen merkityksen kanssa. Kaupungista 1808 poistuneen ruotsalaisen varuskunnan tilalle tullut edellistä huomattavasti pienempi venäläinen varusväki toi mukanaan omat traditionsa, jolloin vanhat perinteet katkesivat.³¹ Kohteen jäätyä muuttamien sukupolvien kuluessa muistitiedon tavoittamattomiin, syntyi paikkaa koskeville tarinoille hyvät puitteet esiin tulleiden luulöytöjen myötä. Rauhalan hautapaikkaa koskevat tarinat ovatkin pitkälti perustuneet löytöhetkellä tehtyihin olettamuksiin ja myöhempisiin tulkintoihin, joihin on sekoittunut yleisesti tunnettua paikallishistoriallista taustatietoa.

Loviisan Rauhalan kaltaisia hautausmaita löytyy etenkin Etelä-Suomen alueelta runsaasti. Perinteisesti näin nuoriin kohteisiin on ryhdytty kiinnittämään tutkimuksellista huomiota vasta viimeisen vuosikymmenen aikana, vaikka paikoilla on yhtäläinen status muiden kiinteiden muinaisjäännösten lailla. Yleistäen on kuitenkin todettava, että 1700- ja 1800-lukujen sotilashautaukset ovat käytettävissä olevasta aineistosta huolimatta, aineistolla tarkoittaen sekä arkeologista että historiallista ja perinnetieteellistä materiaalia, varsin heikosti tutkittu aihepiiri. Ongelmat koskevat erityisesti sekä kohteiden tunnistamista että niiden tulkintaa ja ajoitusta.

Tämänkaltaisilla kohteilla tehtävillä arkeologisilla kaivaustutkimuksilla ei ole sanottavasti hyötyä arkistotutkimuksiin verrattuna. Arkeologisilla koetutkimuksilla on kuitenkin mahdollista selvittää hautapaikkojen laajuutta ja rajoja sekä yksityiskohtia, mikä on kohteiden suojelutyön kannalta ensiarvoisen tärke-

ää. Myös esiin tulevien luiden osteologisella analyysillä on oma lisäarvonsa paikkojen luonteen selvittämisessä. Sen sijaan radiohiilijaoitukset ovat näin nuorissa kohteissa varsin viitteellisiä ja menetelmä onkin käyttökelpoinen lähinnä käyttöajaltaan iäkkäämpien vaihtoehtojen poissulkemiseen.

Vaikka Rauhalan luulöydöille jatkossa suotaisiinkin rauha, on lähialueelta havaintoja lukuisista muista mahdollisista hautausmaista. Esimerkiksi aiemmin mainitun Loviisan Ungernin bastionin lähellä tehdyn hautalöydön lisäksi vain muutama kilometri kaupungista pohjoiseen sijaitsevasta Pernajan Kuggomista, samalta Loviisan Rauhalaan ulottuvalta harjujaksolta, on kerrottu 1900-luvun alussa löytyneen luita läheltä maanpintaa vanhan koulurakennuksen pohjoispuolelta. Paikalle olisi perimätietojen mukaan haudattu taalinmaalaisia tai vermlantilaisia sotilaita. Noin kilometri tästä pohjoiseen, Pernajan Hardomissa, on hiekkaa otettaessa löytynyt myös ihmisluita. Tätä paikkaa on puolestaan pidetty sota-aikana sairauksiin kuolleiden vermlantilaisten sotilaiden hautausmaana. Jälkimmäisessä tiedetään tosin ainakin vuoden 1789 lopulla majailleen taalinmaalainen rykmentti.³² Vaikka tarinoiden yksityiskohtia sopii aina epäillä, kertovat lukuisat luulöydöt monista Loviisan seudun unohtuneista hautapaikoista. ♦

Juha Ruohonen
jukaru@utu.fi

Arkeologia
Henrikinkatu 2
20014 Turun yliopisto

Kirjoittaja toimii arkeologian assistenttina Turun yliopistossa.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Museovirasto (MV)

Historian osaston topografinen arkisto (HA): Loviisa

C. G. Elmgrenin kirje 30.5.1952

C. G. Elmgrenin kirje 3.6.1952

C. G. Elmgrenin kirje 6.6.1952

Kansallisarkisto (KA)

Kirkonarkistot. Jägerhornin rykmentin seurakunta. Kuolleet ja haudatut 1784–1804

Kirkonarkistot. Loviisan seurakunta. Kuolleet ja haudatut 1750–1879

Sanoma- ja aikakauslehdet

Hufvudstadsbladet (Hbl) 28.6.1952

Loviisan Sanomat (LS) 30.5.1952

Loviisan Sanomat (LS) 13.3.2009

Viikkosanomat (VS) 13/1952

Östra Nyland (ÖN) 17.3.2009

Kirjallisuus

Analecta Archaeologica Fennica (AAF) XV 1957. Muinaistieteellisen toimikunnan vuosikertomukset vuosilta 1951–1955.

Durchman, Osmo 1944. Tietoja värvätyistä rykmenteistä 1721–1809. Suomen sukututkimusseuran vuosikirja XXVIII. 5–22.

Hjelt, Otto E. A. 1893. Svenska och Finska medicinalverkets historia, 1663-1812. Tredje delen. Helsingfors.

Knuutila, Jyrki 1981. Suomalaisen sotilaspapin tehtävät Ruotsi-Suomen armeijassa 1500–1700-luvuilla. Suomen kirkkohistoriallisen seuran vuosikirja 70–71.

Leinberg, K. G. 1906. Finlands territoriala församlingars namn, ålder, utbildning och utgrening. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia VII

Lindén, K. E. 1920. Förhållanden och sjukvård under kriget i Finland 1788–90. Bidrag till kännedom af Finlands Natur och Folk, H. 74, N:o 2.

Nikander, Gabriel 1930. Lovisa stads historia I. 1745–1808. Lovisa.

Palokangas, Markus & Haaranen, Veikko & Hakavuo, Tapani & Tukiainen, Anneli & Mustonen, Aimo & Ahto, Sampo (toim.) 1977. Suomenlinnan rauniolinnat. Bomarsund – Hanko – Svartholma – Ruotsinsalmi. Sotasoikeat ry:n kevätjulkaisu 1977.

Rydén, A. J. 1856. Sveriges kyrkolag af år 1686: jemte ännu gällande stadganden genom hvilka den blifvit ändrad eller tillökt. Tredje öfversedda upplagan. Jönköping.

Sirén, Olle 1995. Loviisan kaupungin historia 1745–1995. Loviisa.

Strang, Jan & Harju, Erkki-Sakari & Laurell, Seppo (toim.) 2006. Suomenlahden saaristokartasto 1880. Uusintapainos K. G. Ekebomin merikartoista Viipurista Hankoon. Genimap. Porvoo.

Suomi-Kartasto 1902. Suomen Matkailijayhdistys.

Wessman, V. E. V. 1924. Finlands svenska folkdiktning, II. Sägner, 2. Historiska sägner. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CLXXIV.

Vappula, Kari 1982. Sotilaspapin virka Suomen ruotujakoisissa sotaväessä 1812–1880. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 123.

LOPPUVIITTEET

¹ Sirén 1995, 8-12; Palokangas *et al.* 1977, 71–75

² Leinberg 1906, 70–71; Nikander 1930, 265

³ ks. esim. LS 30.5.1952; LS 10.3.2009

⁴ LS 30.5.1952

⁵ AAF 1957, 99

⁶ LS 30.5.1952; VS 13/1952; Elmgrenin kirje 3.6.1952, MV HO

⁷ Jälkimmäisiä on kutsuttu usein harhaanjohtavasti joukkohaudoiksi.

⁸ Elmgrenin kirje 30.5.1952, MV HO; LS 30.5.1952; VS 13/1952. Vuonna 2009 muisteltiin paikalta löytyneen 1952 kaikkiaan 40 pääkalloa (LS 13.3.2009).

⁹ VS 13/1952

¹⁰ Elmgrenin kirje 3.6.1952, MV HO; ÖN 17.3.2009. Toisin kuin on mainittu (LS 10.3.2009), ei paikalta tiedävästi ole löytynyt solkia tai ristejä (LS 10.3.2009; vrt. VS 13/1952; Elmgrenin kirje 3.6.1952, MV HO).

¹¹ LS 30.5.1952; VS 13/1952

¹² Hbl 28.6.1952; Elmgrenin kirje 30.5.1952, MV HO; Elmgrenin kirje 3.6.1952, MV HO; VS 13/1952; LS 10.3.2009.

¹³ Rimpiläinen 1971, 207–210, 268–290; Rydén 1856, 157–170. Loviisassa itsemurhaajia ja juoppoja on esimerkiksi 1800-luvun alkuvuosikymmeninä haudattu yleensä kirkkomaalle, joskus laidalle ("afsides i grafgården"), mutta myös kirkkomaan ulkopuolelle ("utom grafgården"); usean kirkkomaalle haudatun kohdalla on maininta "bordt nedsätts/begravas i kärret" (Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1810–1837, KA).

¹⁴ Nikander 1930, 283–284; VS 13/1952; ks. myös Rimpiläinen 1971, 289–290. Koleraepidemia kosketti Loviisaa vasta vuonna 1848 ((Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1848, KA).

¹⁵ Leinberg 1906, 71; Palokangas *et al.* 1977, 94; Sirén 1995, 16; Strang *et al.* 2006, 98

¹⁶ "i / på kyrkogården" ja "utom kyrkogården" (Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1750–1757, KA). Linnoituksen työväkeen kuuluneiden haudattujen lukumäärä jäi 1700-luvulla Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luetteloissa muutamaa kymmeneen.

¹⁷ Merkinnät hautapaikoista ovat Loviisan seurakunnan kuolleiden ja haudattujen luettelossa 1780-luvulta lähtien satunnaisia ja loppuvat joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta hieman myöhemmin kokonaan (Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1750–1788, KA).

¹⁸ Linnoituksen työväellä merkintänä on vain "begraven här", kun se muilla seurakuntalaisilla on "begraven i kyrkogården" (esim. Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1763–1764, KA).

¹⁹ ks. LS 13.3.2009

²⁰ Lindén 1920, 268. Lisäksi laivaston sairaalassa Kalmarissa kuoli eri epidemioihin yli 5200 sotilasta.

²¹ Lindén 1920, 151–154, 176–177; myös Hjelt 1893, 271

²² Hjelt 1893, 272; Lindén 1920, 68, 153–154, 179–183

²³ Durchman 1944, 6–7

²⁴ Jägerhornin srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1789, KA; Nikander 1930, 316. Vuosina 1788–1801 Jägerhornin rykmentti tunnettiin komentajansa mukaan myös Stackelbergin rykmenttinä. Joukko-osaston vaiheista ks. Durchman 1944, 8–9

²⁵ Lindén 1920, 183–185; ks. myös Rydén 1856, 165

²⁶ Rykmentin kuolleiden ja haudattujen luettelo alkaa ensimmäisten haudattujen osalta hautapaikkaa koskevalla maininnalla "Begr. på kyrkogården" ja hautapaikka lienee yleistettävissä kaikkiin haudattuihin. Yksi vainaja on haudattu myös kirkkoon (Jägerhornin srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1784–1786, KA).

²⁷ Knuutila 1981, 89; Vilppula 1982, 240; Rydén 1856, 160, 165

²⁸ Ks. Lindén 1920, 237–238. Esimerkiksi rykmentin kenttäoperaation yhteydessä 9.8.1789 kuollut rivisotilas haudattiin kuolinpäivänä Kurittulan kylään Kymijoen itäisen haaran varrelle. Kuolinsyyksi mainitaan ripuli ("utsot") (Jägerhornin srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1789, KA).

²⁹ Vuonna 1788 kuolleita Nikanderin (1930, 289) mukaan 154 henkeä, 1789 240 henkeä ja 1790 205 henkeä (vrt. Loviisan srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1788–1791, KA).

³⁰ Jägerhornin srk:n kuolleiden ja haudattujen luettelot 1789, KA. Loviisan sotilassairaalassa kuolleiden kokonaismäärää ei tunneta. Sairaala suljettiin kesäkuun lopulla 1791 (Lindén 1920, 226). Kuolleisuus sotatoimissa oli vähäistä: Kustaa III:n sodan aikana esimerkiksi Hälsingen rykmentistä kuoli ammuttuna tai ampuma-haavoista johtuen vain 24 henkeä, kun taas taisteluissa invalidisoitui ja sairaaloissa kuoli yhteensä 621 henkeä (Hjelt 1893, 271, alaviite 1).

³¹ Rauhalan lähellä on ollut venäläisen varuskunnan harjoituskenttä ja ampumarata (Elmgrenin kirje 3.6.1952, MV HO). Mainitut paikat ovat osaltaan saattaneet sekoittaa hautausmaahan liittyvää tarinankerrontaa.

³² Wessman 1924, 259–260; Elmgrenin kirje 6.6.1952, MV HO; Lindén 1920, 100–101

1500-LUVUN ARKEA

PORVOON ITÄ-UUDENMAAN OSUUSPANKIN

ARKEOLOGISET TUTKIMUKSET

ABSTRACT

**Everyday life in the 16th century
– Archaeological excavations on Itä-
Uudenmaan Osuuspankki -site in
Porvoo**

In the autumn of 2007 excavations were conducted in the inner courtyard of the Osuuspankki building in the Rihkamatori district of Porvoo. During these excavations an approximately 1-meter-thick cultural layer from the 16th century was uncovered and investigated. It consisted of a sequence of five stages of wooden structures built one on top of the other. Therefore, the excavation gave us a good glimpse of what life was like in 16th-century Porvoo. Our findings show that the town had not lost its vitality despite the fact that historical sources suggest that Porvoo had lost its city rights and its burghers had been made to move to the town of Helsinki, founded in 1550.

JOHDANTO

Kesällä 2007 aloitettiin Porvoon Rihkamatorin vieressä sijaitsevan Itä-Uudenmaan Osuuspankin peruskorjaus. Tällöin tulivat ajankohtaisiksi myös pankin sisäpihan arkeologiset tutkimukset. Tätä aluetta lähimmät aiemmat arkeologiset havainnot oli

tehty pankkirakennuksen edustalla Rihkamatorin puolella, jossa tehtiin kaukolämpötöiden vuoksi kaivauksia vuonna 1981. Mainituissa kaivauksissa löytyi useassa kerroksessa olevia kivi- ja puurakenteita.

Historiallisten lähteiden valossa Porvoo kärsi 1500-luvulla monia vastoinkäymisiä. Kaupunki tuhouttiin kolmeen eri otteeseen vihollisen sotajoukkojen toimesta. Lisäksi Kustaa Vaasa lakkautti Porvoon kaupunkioikeudet vuonna 1550 ja määräsi kaupunkilaiset muuttamaan juuri perustettuun Helsingin kaupunkiin. Tässä valossa on päätelty, ettei Porvoo ollut erityisen elinvoimainen kaupunki 1500-luvulla. Silloisen kaupungin laitamilla suoritettut arkeologiset kaivaukset antavat kuitenkin kuvan uutterasta väestöstä, joka 1500-luvun kuluessa on kaikkien hävitysten jälkeen aina jaksanut rakentaa kaupunkinsa uudelleen. Reilun sadan vuoden aikana kaivauspaikalle oli muodostunut yli metrin paksuinen kulttuurimaakerros, joka kertoo ihmisten toiminnasta alueella. Paksun kulttuurimaakerroksen muodostuminen ei olisi ollut mahdollista, mikäli ihmiset olisivat hylänneet kaupungin.

Tutkimukset Pankin tontilla olivat luonteeltaan pelastuskaivaukset. Tämä tarkoittaa sitä, että kaivauksia suoritettiin ainoastaan tuhoutumisvaarassa olevalla alueella ja että kaivausaikaa oli yhteensä vain reilut neljä viikkoa. Samaan aikaan pankin peruskorjaus oli täydessä käynnissä, joten kaivausalue si-

jaitsi keskellä työmaata. Koska kaivaukset rajautuivat jo ennalta määrätylle alueelle, ei tutkimuksissa saatu esille minkäänlaisia kokonaisuuksia. Kaikki esiin tulleet rakenteet jatkuivat kaivausalueen ulkopuolelle, mikä vaikeutti tulkintaa. Lisäksi peruskorjauksen myöhemmässä vaiheessa kajottiin lupauksista huolimatta kaivamattomalle alueelle, jolloin tutkimattomia rakenteita varmasti tuhoutui.

HISTORIALLINEN TAUSTA

Paikannimi *Borga* esiintyy ensimmäisen kerran latinankielisessä lähteessä vuonna 1327. Kaupungin perustamista koskevat historialliset lähteet ovat kuitenkin hyvin katkelmallisia ja tulkinnanvaraisia. Niiden perusteella on päätelty, että kaupunki olisi perustettu vuoden 1380 vaiheilla. (Gardberg 1996:141, 172.)

Porvoo on kokenut monta vihollisen hävitysretkeä ja tulipaloa. Ensimmäinen historiallisissa lähteissä mainittu palo tapahtui vuonna 1508. Tällöin, Ruotsin ja Tanskan välille syttyneen sodan aikana tanskalaiset hävittivät Uudenmaan rannikkoa eivätkä säästäneet myöskään Porvoota. Saman vuosisadan lopulla Ruotsi kävi sotaa Venäjää vastaan, ja vuosina 1571 sekä 1590 venäläiset joukot puolestaan polttivat kaupungin. 1600-luvun kaupunki näyttää historiallisten lähteiden valossa selvinneen ilman suuria tulipaloja. Heti 1700-luvun alussa syttyi kuitenkin Suuri Pohjan sota Ruotsin ja Venäjän välille. Tämän sodan aikana venäläiset polttivat Porvoon kolmannen kerran vuonna 1708. Viimeinen historiallisesti dokumentoitu Porvoon suurpalo syttyi vuonna 1760. (Gardberg 1996:243–244, 289, 301–302; Mäntylä 1994:205–210, 317–320.)

Ensimmäinen Porvoota kuvaava kartta on vuodelta 1652 (Porvoo 1652). Karttaan on merkitty kaupungin tärkeimpiä rakennuksia sekä Porvoonjoen yli kulkeva silta. Lisäksi

Kivisavikannun reliefi partamiehen kasvoista (KM 2007124:4). Kuva Heini Hämäläinen/Museovirasto.

kartta kuvaa kaavamaisesti Porvoon rajatua kaupunkialuetta. Vaikka kartan kaavassa esiintyykin nykytietämyksen mukaan virheitä (Hiekkänen 1981:8; Hakanpää & al. 2008), voi siitä nähdä suurin piirtein miten suurelle alueelle kaupunkialue oli levittäytynyt vuoteen 1652 mennessä. Tällöin kaupungin eteläraja kulki suurin piirtein nykyisen Mannerheimintien kohdalla, eli aivan tutkimusalueen tuntumassa. Historialliset lähteet eivät anna tietoa siitä miten pitkälle Porvoon kaupunki on ulottunut ennen vuotta 1652; tämän voi selvittää ainoastaan arkeologisten tutkimusten avulla.

Vanhin tutkimusaluetta koskeva yksityiskohtaisempi kartta on **Samuel Broteruksen** vuonna 1696 mittaama kartta, johon liittyy luettelo tontinomistajista (Broterus 1696). Verrattuna vuoden 1652 karttaan, kaupunki on reilussa 40 vuodessa kasvanut huomattavasti etelän suuntaan. Tämä kasvu näkyy myös kaupungin väkiluvussa, sillä vuodesta 1652 (230 henkikirjoitettua asukasta) vuo-

teen 1693 (570 henkikirjoitettua asukasta) kaupungin asukasmäärä on lähes kolminkertaistunut. (Gardberg 1950:68; vrt. Mäntylä 1994:81–82, 577.)

Broteruksen kartassa näkyy tutkimusalueen tontin paikka, mutta siihen ei ole eritelty täällä sijainneita rakennuksia. Sama koskee myöhempiä karttoja. Vanhimpia karttoja tarkastelemalla kuitenkin selviää, että tutkittavan alueen tonttijaossa on vuosien 1696 ja 1792 välillä tapahtunut merkittäviä muutoksia (Panelius 1983:166–167). Vertailemalla vuoden 1696 kartan tonttien omistajatietoja samanaikaisiin henkikirjojen tietoihin, Eino Jutikkala on selvittänyt eri tonteilla asuneita ammattikuntia Porvoossa. Selvityksen mukaan tutkimusalueen tontin korttelissa asui 1600-luvun loppupuolella lähinnä käsityöläisiä ja kauppiaita (Jutikkala 1977:map 2).

Kesän 2007 tutkimusalue sijaitsi aivan 1650-luvun kartasta tunnetun Porvoon laitamalla, Jokikadun ja Välikadun välissä, noin 350 m etelään vanhasta Porvoonjoen ylittävstä sillasta. Raatihuoneentorille oli matkaa noin 150 metriä, ja joelle kaivausalueelta oli matkaa runsaat 100 metriä. Viereisen Rihkamatorin kaivauksien lisäksi samanikäisiä rakenteita on Porvoosta löytynyt ainakin Jokikadun varrelta ja Raatihuoneen torilta (Hakanpää & al. 2008).

Historialliset kartat eivät kuitenkaan auta kaivausalueen eri rakenteiden tulkinnessa. Ensimmäiset sekoittumattomat kulttuuri-kerrokset ajoittuivat nimittäin 1500-luvun lopun tai 1600-luvun alun tienoilta, eli olivat ainakin puoli vuosisataa ensimmäisen kartan tekohetkeä vanhempia. Tällöin kaupunki koostui todennäköisesti tiheästi viereisissä sijaitsevista tonteista.

Kaikki löydetty rakennukset oli perustettu suoraan maahan tai heti niiden alla olevien rakennusjäännösten päälle. Tämä on helppo tapa rakentaa, mutta samalla se myös mer-

Tulppaaniaiheella koristeltu punasavivadin katkelma (KM 2007124:14). Kuva H.H./Museovirasto.

kitsee puurakenteiden nopeaa tuhoutumista kun laho pääsee puuhun. Tällainen nk. multa-penkkirakennustapa on ollut käytössä keskiajalta aina 1600-luvulle (Kykyri 1989:70, 74). Laho pyrittiin estämään perustamalla lattiat ns. vasoille eli niskapuille. Näin rakenteeseen saatiin ilmavuutta, eikä laho päässyt puihin helposti. Lattioita on Suomessa alettu perustaa vasoille viimeistään 1400-luvulla (Vuorinen 2003:47).

YLIMMÄT SEKOITTUNEET KERROKSET, 1600–1900-LUVUT¹

Ennen nykyistä pankkirakennusta on tontilla 1800-luvulla ollut kolme puurakennusta. (Tämä selviää pankin rakennuksen asemapiirroksessa vuodelta 1911. Alkuperäinen piirros on kadonnut, mutta kopio löytyy porvoolaisesta arkkitehtitoimistosta Arkkitehtikuutio Oy – Kubkontor Ab.) Näistä puurakennuksista yksi osui valvonta-alueelle. Pihan pohjoisosasta tulikin esiin suuria kiviä noin 60–70

cm syvyydeltä maanpinnasta. Nämä saattoivat liittyä tähän 1800-luvun rakennukseen, joskaan mitään selvää kivijalkaa ne eivät muodostaneet.

Muuten pankin sisäpihan ylimmät maa-kerrokset olivat sekoittuneet ja kiinteät rakenteet tuhoutuneet vuosien varrella maanmuokkaustöiden yhteydessä. Sekoittuneiden 1600–1900-lukujen maakerrosten alta paljastui puurakenteita, jotka olivat säilyneet erittäin hyvin. Ympäröivä puumoska- ja lantakerros oli säilönyt puut ilmatiiviisti ja pitänyt ne miltei ehjinä. Jotkut puut olivat jopa niin hyväkuntoisia, että niistä erittyi aivan tuoreen puun tuoksu puunäytteitä sahattaessa. Säilyneisiin hirs- ja tiilirakenteisiin asti ulottuva sekoittunut kerros muuttui nokisemmaksi syvemmälle mentäessä. Kyseessä saattoivat olla tulipalon jäänteet.

Sekoittuneiden kerrosten alta tuli esiin neljä erillistä kiville perustettua tiilirakennetta. Näistä kolme ajoittui todennäköisesti 1600–1700-luvulle. Yhden tiilirakenteen perustukset ulottuivat muita syvemmälle, ja se vaikutti rakenteellisesti liittyvän päällimmäisiin hirsirakenteisiin, eli ajoittuvan 1500-luvun loppuun tai 1600-luvun alkuun.

Sisäpihan ylimmät sekoittuneet kerrokset sisälsivät pääasiallisesti 1600-luvulle ajoittuvia sekä sitä nuorempia löytöjä, ku-

ten kivisavikannujen ja fajanssi- sekä punasaviastioiden palasia, liitupiipun katkelmia ja kolikon, josta oli erotettavissa vuosiluku 1666. Ajoittavat löydöt ovat lähes kaikki tuontitavaraa Keski-Euroopasta, lähinnä Saksan ja Alankomaiden alueelta.

Pintakerroksien kivisavitavaran joukossa oli palasia ainakin kahdesta eri Westerwald-kannusta, joiden valmistus alkoi Saksassa 1500-luvun lopussa. Westerwald-keramiikalle oli tyypillistä koboltinsinisen ja värjäämättömän harmaan suolalasisituksen vaihtelu sekä reliefikoristelu. (Esim. Elfwendahl 1999; Gaimster 1997; Hurst & al. 1986.) Kolmannen, erikoisemman kivisaviastian palat kuuluivat ns. partamiehenkannuun, joka on mahakas, kapeakaulainen ja yksikurvainen juomakannu. Niitä valmistettiin ainakin Frechenin ja Kölnin alueella 1500- ja 1600-luvuilla. Kannu on saanut nimensä reliefimäisistä miehen kasvoista, jotka sijaitsevat kaulan ja kyljen yhtymäkohdassa (Hurst et al 1986; Niukkanen 1994). Porvoon kannussa on ruskea suolalasisitus ja sen parakkaan miehen kasvot ovat erikoiset, poiketen huomattavasti perinteisistä Frechen- ja Köln-kannujen kasvoista. On mahdollista, että Porvoon kannu on ollut halpa kopio alkuperäisistä kannuista. Mahdollista on myös, että se on esikuviaan nuorempi. Kivisavikannut ja -pullot oli pääasiallisesti tarkoitettu juomien säilytykseen ja tarjoiluun, ja suuri-kokoiset kannut olivat usein pöytäseurueen yhteiskäytössä. Usein kannuissa tai tuopeissa on saattanut olla hopeinen tai tinainen kansi. Kivisaviastiat eivät sovi käytettäväksi ruuanvalmistuksessa, koska ne eivät kestä avotulta ilman että alkavat säröillä. Kivisaviastiat ovat aina tuontitavaraa, koska niiden valmistukseen käytettyä preglasiaalista savea ei löydy Suomen maaperästä. (Gaimster 1997; Niukkanen 1994.)

Porvoon astioiden paloista suurin osa oli vaikeasti ajoitettavaa punasavikeramiikkaa, ja

Ns. passglas-pikarin kylkipala (KM 2007124:63). Kuva H.H./Museovirasto.

valtaosa paloista niin pieniä fragmentteja, että astiamuodon tunnistaminen varmuudella on mahdotonta. Pintakerrokset sisälsivät kolmijalkapadan katkelmia sekä bolus-koristeisten vatiin ja kulhojen paloja. Patojen paloja oli ainakin kuudesta eri astiasta. Padat olivat yleisiä ruuanvalmistuksessa käytettyjä astioita 1500- ja 1600-luvuilla. 1600-luvun padat olivat hieman suurempia kuin 1500-luvun vastaavat, ja 1500-luvun lopulta eteenpäin patojen onttojen putkikahvojen päissä oli pyöreät nupit. (Niukkanen 1994:313.) Sisäpihan pintakerroksesta löytynyt padan kahva ajoittuneen muotonsa puolesta 1600-luvulle (vrt. Johansson 2007:kuva 57).

Pintakerroksista löytyi myös paloja ainakin yhdestätoista eri vadista ja seitsemästä eri kulhosta tai ruukusta. Nämä astiamuodot ovat olleet tavallisimpia pöytäastioita, joita on voitu käyttää myös ruuan säilytykseen. Pienempiä vateja on todennäköisesti käytetty myös lautasina. Koristellut punasavivadit yleistyivät 1500-luvun puolenvälin jälkeen (Niukkanen 1994:315; Pihlman 1989; Russow 2007). Kaivauksissa löytyneiden vatiin kanssa koristelunsa ja muotonsa puolesta vastaavia löytöjä on mm. Tallinnasta 1600-luvulle ajoittuvasta kaivosta (Russow 2007:77). Myös Porvoon kolmen vadin ns. *hemring*-koristelu, eli pienet pisteet savilietepeitteessä, ja usean vadin pyörästetty reuna viittaavat 1600-luvun puolelle (Johansson 2007). 1600-luvun ajoitusta yhdelle näistä vadeista tukee myös sen koristelussa esiintyvä tulppaaniaihe. Vaikka ensimmäiset maininnat tulppaaneista Euroopassa ovat jo 1500-luvun puolelta, alkoivat varsinainen tulppaanien viljely ja ns. "tulppaanimania" leviää Hollannista muualle Eurooppaan vasta 1600-luvulla (Wellfelt 2007). Tulppaaniaihe saattaa kuvata ylösousemusta, varsinkin jos tulppaaneja on useita muodostamassa kuvion (Niukkanen 2007:29). 1600-luvun puolelle ajoittuviin löytöihin kuuluivat myös muutamat liitupiipun katkelmat, joista

yksi voitiin tunnistaa varren *Fleur-de-lis*- eli liljaleiman avulla (Mellanen 1994).

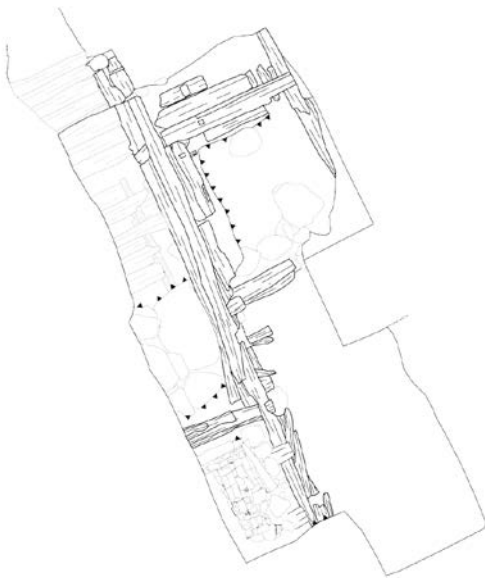
1500-luvun kuluessa astiamuodot alkoivat monipuolistua, kun sekä ruuanlaittoon että tarjoiluun liittyvä astiasto kehittyi. 1600-luvulla keramiikka-astioiden määrä – varsinkin lyijylasitetun punasavikeramiikan osuus – yhä kasvoi, mihin osaltaan vaikutti myös paikallisen valmistuksen alkaminen Pohjoismaissa. Punasavikeramiikkaa valmistettiin jo 1300-luvulla mm. Saksassa ja Hollannissa, ja varhaisimmat punasaviastiat olivat tuontitavaraa yhdessä kivisavisten juoma-astioiden kanssa. (Elfwendahl 1999:129–132; Niukkanen 1994.) Ruotsissa paikallinen valmistus oli yleistä jo 1500-luvulla (Johansson 2007), ja myös Turussa oli paikallista punasaven valmistusta jo ainakin 1500- ja 1600-lukujen vaihteesta lähtien (Tulkki 2003a). Punasaviastiat olivat massatavaraa, joita valmistettiin suuria määriä. On mahdotonta sanoa, ovatko Porvoon punasaviset keramiikkalöydöt tuontitavaraa Keski-Euroopasta, Ruotsista, Viron suunnalta vai mahdollisesti paikallista tuotantoa Suomesta. Vastaavanlaisia astioita on löydetty mm. muualta Suomesta, Ruotsista ja Virolta samanikäisiltä kohteilta.

1500-LUVUN LOPUN RAKENNUS

1500-luvun loppuun tai 1600-luvun alkuun ajoittuvasta rakennuksesta saatiin esille koko kaivausalueen poikki jatkuva pitkä seinälinja, joka koostui ainakin kahdesta peräkkäisestä pitkittäishirrestä. Kyseessä oli siis ollut iso, ainakin yli kymmenen metriä pitkä rakennus. Hirret oli perustettu savipohjalle, jonka seassa oli nyrkinkokoisia kiviä. Hirsien välissä oli tiivisteinä käytetty tuohtia ja karvaa. Seinälinjan länsipuolella poikittaishirsi jakoi rakennuksen kahteen eri huoneeseen. Eteläisemmän huoneen nurkassa oli sijainnut tulisija, ja pohjoisemmassa huoneessa oli ollut

lankkulattia. Myös uunin vierestä löytyi jään- teitä lankkulattiasta. Uunin ja hyvälaatuisen lattian perusteella kyseessä on ollut asuin- rakennus. Se ajoitettiin dendrokronologian avulla vuosien 1598 ja 1605 välille (Zetter- berg 2008).

Turussa suurin osa harmaakivistä ja tiilistä muuratuista uuneista on ajoitettu 1600-luvulle, mutta niitä esiintyy jo ainakin 1400-luvulta lähtien (Kykyri 1989:80; Vuori- nen 2003:47–48). Turussa keskiajan ja uuden ajan alun uunit ovat aina sijainneet raken- nuksen suurimman huoneen nurkassa. Uuni on ollut joko kiinni rakennuksen seinässä tai 20–30 cm etäisyydellä siitä. Tavallisesti se on peittänyt noin neljäsosan huoneen pinta- alasta. (Vuorinen 2003:54.) Pankin tontin kaivausten tapauksessa ei voi sanoa missä kohtaa rakennusta uuni sijaitsi, mutta etäisyys seinälinjasta oli suunnilleen sama kuin Turus- sa. Heti uunin tiilistä muuratun pesän ulko- puolella sijaitsi pystyssä olevia laakakiviä, ja niistä 10–30 cm päässä olivat seinälinjat. Hirsilinjojen ja laakakivien välissä oli hienoa hiekkaa ja nyrkinkokoisia kiviä paloeristee- nä. Tiilirakenne oli pystytetty luonnonkivipe-

1500-luvun lopun rakennus. Piirtänyt Riikka Väisänen.

rustalle, ja kivet oli puolestaan ladottu hirs- arinan päälle.

Uunin pohjoispuolella sijainneen huoneen lattiataso muodostui 27–35 cm levyisistä ja n. 10 cm paksuisista lankuista. Näytti siltä että lattiavasat oli perustettu miltei suoraan edelli- sen rakennuksen lattialankkujen päälle; väliin oli tuotu ainoastaan ohut kerros savea. Lattia- lankut eivät olleet kiinni hirsiseinässä. Jotta lattiavasojen kuntoa päästäisiin helpommin tarkkailemaan, ei multapenkkirakenteessa yleensä kiinnitetty lattialankkuja seinähirsiin. Seinän viereen tiedetään 1800–1900-luvuilla laitetun kolmikulmaiset lattialistat, jotka aut- toivat pitämään lankkuja paikallaan (Ihatsu 2005:7).

Kaivausalueen pohjoisosassa, pitkittäisen seinälinjan itäpuolella, sijaitsi noin 2,5 m x 3 m suuruinen hirsikehikko, joka makasi suu- rien, halkaisijaltaan n. 80-senttisten perus- kivien päällä. Kehikon rakentamisvaihees- sa oli kaivettu sen alla olevan lankkulattian läpi. Suurin osa kivistä oli asetettu kuorimat- tomien koivurunkojen päälle, mutta yksi ki- vistä sijaitsi suoraan alla olevan lattiaraken- teen päällä pienellä savipedillä. Hirsikehikon sisäpuolella ei tavattu minkäänlaista selvää lattiarakennetta. Kehikon koilliskulma oli kuitenkin salvottu, joten kyseessä on voinut olla jokin varastotila tai vastaava. Löytöinä kehikon yhteydestä tuli lähinnä hioimia, joita oli työnnetty seinähirsien välisiin rakoihin.

Epäselväksi jäi syy miksi rakennus oli aikanaan purettu tai tuhoutunut. Edellä mai- nittua varastotilan peruskivien välistä nokista maata lukuun ottamatta mitään selviä paloon liittyviä merkkejä ei löytynyt. Kyseinen maa vaikutti kuitenkin enemmänkin täyttemaalta, jolla maanpintaa olisi nostettu perustuskivien tasolle. Ehkä kerroksen nokisuus viittasikin enemmän paikalla sijainneeseen aikaisem- paan rakennukseen, joka oli selvästi vahin- goittunut tulipalossa. Ehkä sen ympärillä si- jainnutta nokista maata oli käytetty hyväksi

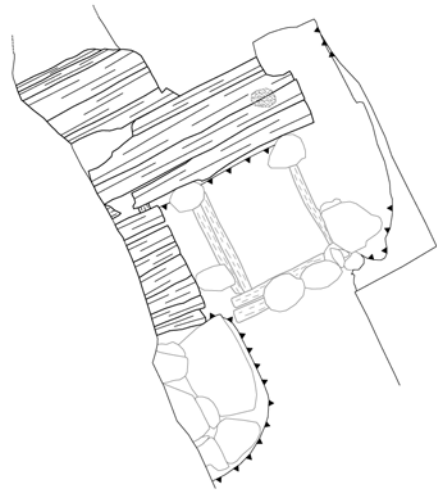
pystytettäessä paikalle uutta rakennusta. Pois-
suljettua ei kuitenkaan ole tämän ylimmän
rakennuksen tuhoutuminen tulipalossakaan.
Vaikka historiallisissa lähteissä ei ole doku-
mentoituna yhtään suurpaloa Porvoossa
1600-luvulla, on hyvin mahdollista, ellei jopa
todennäköistä, että pienempiä paikallisia pa-
loja on syttynyt tälläkin vuosisadalla. Raken-
nuksen päällä ollut sekoittunut maa oli hyvin
nokista, joten voi olla että myös tämä raken-
nus oli joutunut tulenlieskojen nielemäksi.

Rakennus on puun vuosirenkaiden perus-
teella ajoitettu aivan 1500-luvun lopulle tai
1600-luvun alkuun. Mikäli ajoitus pitää paik-
kansa, rakennus olisi rakennettu vuoden 1590
palon jälkeen. Kerroksesta ei kuitenkaan tul-
lut lainkaan tyypillisiä 1600-luvun löytöjä,
kuten liitupiippuja ja fajanssia, joita molem-
pia löydettiin runsaasti ylemmistä sekoittu-
neista kerroksista. Tämä viittaisi siihen, ettei
rakennus ollut kovinkaan pitkäikäinen.

OSITTAIN HIILTUNYT LATTIA VUOSILTA 1571–1590

Miltei välittömästi ylimmän rakennetason
alta paljastui 13–41 cm levyisistä lankuista
valmistettu tukeva lattia, joka oli rakenteel-
taan hyvin samantapainen kuin välittömästi
yläpuolellaan sijainnut lattia. Rakenne rajau-
tui selkeästi kaivausalueen pohjoispäähän.
Rakennus, johon lattia oli kuulunut, oli luul-
tavasti tuhoutunut tulipalossa; kaivausalu-
een luoteiskulmassa lankut olivat nimittäin
voimakkaasti hiiltyneitä. Palaneita lautoja
poistettaessa oli jopa palaneen käry vielä
havaittavissa monen vuosisadan jälkeenkin.
Ehkä rakennus oli tuhoutunut venäläisten hä-
vittäessä Porvoota vuonna 1590. Tuhon jäl-
keen olisi paikalle pikku hiljaa pystytetty uusi
rakennus vuosien 1598 ja 1605 välillä.

Palaneen rakennuksen lattian ympäriltä
ei tavattu lainkaan seinähirsiiä. Osittain tämä

1571–1590 -lukujen lattiataso. Piirtänyt R.V.

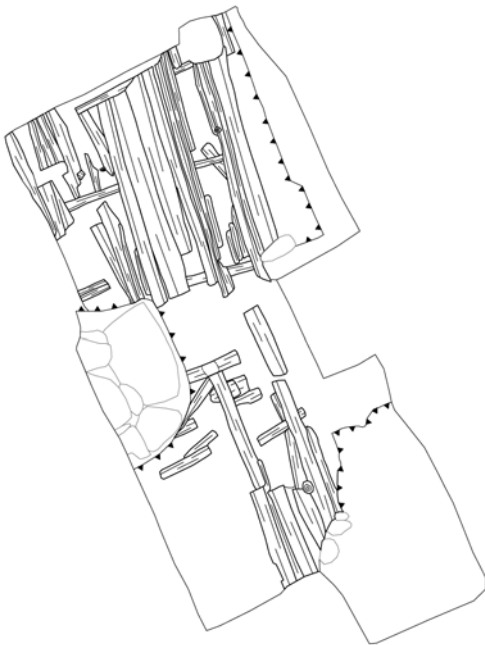
saattaa johtua siitä, ettei rakennetta voitu kai-
vaa esille kokonaisuudessaan. Toisaalta ra-
kenteen läpi oli kaivettu neliömäinen kuoppa
ylempänä sijaitsevan rakennuksen peruskiviä
varten. Näytti siltä, että perustettaessa uutta
rakennusta tiellä olleet lattialankut olisi sa-
hattu poikki. Näitä perustuksia tehtäessä on
myös vanhan lattian ympärillä sijainneet hir-
ret saatettu poistaa. Lattiatason alta saatiin
esille kaksi vasaa. Näiden alla ja ympärillä
oli soraa sekä savea, jonka seassa oli palanei-
ta kiviä ja muutama palaneen saven kappale.
Kuten päällimmäisen rakenteen tapauksessa,
myös tämän lattian vasat oli perustettu miltei
suoraan vanhemman rakenteen päälle.

KAKSI PUULATTIAA VUOSILTA 1508–1571

Järjestyksessä kolmanteen löydettyyn
rakennetasoon kuului kaksi eri rakennuk-
sen pohjaa, jotka tulkittiin samanaikaisiksi.
Ensimmäinen sijaitsi kaivausalueen poh-
joispäässä, toinen eteläpäässä reilun metrin
etäisyydellä ensin mainitusta. Pohjoispään
rakennuksen alta löytyi palaneita kiviä ja sa-
vea sekä muutamia hiiltyneitä puunpaloja.

Muuten tämän kerroksen rakenteiden yhteydestä ei tavattu palon jälkiä. Porvoo oli kuitenkin palanut myös vuonna 1571, ja kaikki kolme ylintä rakennetasoa kaivausalueen pohjoispäässä olivat hyvin tiiviisti toistensa päällä. Näytti siis siltä, että kaikki rakennukset olisi rakennettu lyhyen ajan sisällä. Rakennusten lyhytikäisyys selittyisi hyvin kahdella Porvoon tuholla 20 vuoden välein 1500-luvun lopussa.

Pohjoispään rakenne sijaitsi miltei heti palaneen rakennuksen alla. Se erosi edellisistä lattiarakenteista siinä mielessä, ettei kyseessä ollut mikään tasainen ja tiivis lankkulattia kuten ylemmissä tapauksissa. Lattiaa rakennettaessa materiaaliksi oli kelvannut mikä tahansa puuaines: lattia koostui haljaspuista, laudoista, rangoista ja rimoista. Lattia ei ollut erityisen tiivis, vaan siinä oli suuriakin rakoja. Se lepäsi ainakin kolmen ohuen vasan päällä. Lattiaa oli tuettu myös puupaaluilla, ja se oli perustettu suoraan puumoskakerroksen päälle. Lattiavasojen alla ja puupaalujen ympärillä oli kuitenkin nyrkinkokoisia kiviä.

1508–1571 -lukujen lattiatasot. Piirtänyt R.V.

Nahkakengän antura (KM 2007124:94). Kuva H.H./ Museovirasto.

Puumateriaalin uusiokäyttö lattiarakenteissa oli yleistä myös keskiajan Turussa (Kykyri 1989:83). Lattian perusteella kyseessä tuskin oli asuinrakennus; asumista ajatellen lattia olisi ollut aivan liian kylmä ja vetoisa. Pikemminkin kyseessä voisi olla jokin aitta- tai vajarakennus. Tämänkään lattian ympäriltä ei havaittu seinähirsiiä. Joko ne olivat tuhoutuneet tai käytetty uudelleen.

Kaivausalueen eteläosassa paljastui toinen lankkulattia, joka oli aika huonossa kunnossa. Rakenteet eivät olleet suoraan kytköksissä toisiinsa, mutta ne sijaitsivat suunnilleen samalla tasolla ja olivat samansuuntaiset. Eteläosan lattiarakenne jatkui ylimmän rakennuksen uunin alle. Uunin alimman hirsikehikon ja lattian välissä oli n. 20 cm paksuinen puumoskakerros. Paksu seinähirsi erotti lattiarakenteen sen itäpuolella sijainneesta lautakasasta. Kyseinen lautakasa, jonka tarkoitus jäi epäselväksi, oli pinottu melkein kiinni rakennuksen seinälinjaan. Heti rakennuksen sisäpuolella oli halkaisijaltaan noin 20-senttimetrin pystypaalu. Lattia oli perustettu suoraan puumoskakerroksen päälle ja oli kaivausalueen eteläosassa viimeinen rakennetaso ennen pohjasavea.

Koska puut olivat säilyneet huonosti ja lattiasta saatiin kaivettua esille vain pieni osa, on vaikea sanoa mitään eteläisen rakennuksen käyttötarkoituksesta. Lattian yhteydestä löy-

Veitsi (KM 2007124:105). Kuva Andreas Koivisto/Museovirasto.

tyi kuitenkin paljon pähkinäpensaasi siemeniä. Pähkinä oli hyötykasvi, ja on mahdollista että kyseessä olisi ollut jonkinlainen ruokavarasto, sillä tästä yksittäisestä rakenteesta löytyi niinkin paljon kun 78 pähkinäjäännettä. Toisaalta kyse saattoi olla myös vaikkapa hiiren ruokavarastosta. Kyseisiä jyräsiöitä eli varmasti kaupungissa paljon, ja niillä on tapana kerätä omia varastojaan esimerkiksi talojen alle.

RAKENNUSTEN LÖYDÖT

Pankin kaivauksissa esille tullessiin puurakenteisiin liittyi runsaasti löytöjä. Ajoitetavien löytöjen joukon muodostavat lähinnä erilaisten savi- ja lasiastioiden palat. Syvemmälle kaivettaessa orgaanisista aineksista ja kivistä valmistettujen esineiden osuus kasvoi. Metalliesineitä löytyi vain kourallinen. Löydöt antavat lisävaloa muinaisten porvoolaisten arkielämästä ja elinkeinoista, kuten myös heidän yhteyksistään ulkomaille.

Sekoittuneesta pintakerroksesta sekä sen alta paljastuneesta ylimmästä puurakenteesta löytyi vihreämassaisia ja kulumikkeen ns. passglas-pikarin kylki- ja pohjapaloja. Passglasit olivat yleensä kahdeksankulmaisia, joskus myös pyöreitä, noin 20–35 cm korkeita pika-

reita, joiden kylkiä kiersi lasinauhakoristelu. Kyseinen pikarimuoto kehittyi uuden ajan alussa myöhäiskeskiajan pikarimuodoista, varsinkin korkeista olutlaseista. Tämänkaltaisia vihreämassaisia lasiastioita valmistettiin Alppien pohjoispuolisessa Euroopassa. Palat ovat peräisin ainakin yhdestä, mutta mahdollisesti useammasta pikarista. Pikari oli usein seurueen yhteinen juoma-astia, ja lasinauhat toimivat merkkeinä siitä mikä kunkin henkilön osuus juomasta oli. Passglas-pikarin käyttö ajoittuu 1500-luvulta 1600-luvun jälkipuolelle asti (Baumgartner 2005:188–189; Ehn & Gustafsson 1984; Haggrén 1994; 2000:35–36; Henkes 1994:160–161; KHLNM III 1958:320). Keskiajalla yleisimmät juoma-astiat olivat puuta tai metallia, ja nämä ovat harvoin säilyneet nykypäiviin asti. Keskimäärin kullakin kaupunkilaisella oli keramiikkatai lasiastioita yhdestä kolmeen kappaletta, rikkaammilla jopa useampia. Uuden ajan alun jälkeen lasiastiat yleistyivät kaupunkilaisten pöydissä, ja 1600-luvulla lasipikari oli jo suurella osalla kaupungin porvareita (Haggrén 2000:42–47). Samoista löytökerroksista on myös muutama retusoitu ikkunalasin katkelma. Lasi-ikkunat alkoivat yleistyä tavallisen kansan rakennuksissa vasta 1500-luvulla (Haggrén 1994:285). Ensimmäisen rakennuksen yhteydestä löytyi vielä kolmen punasavi-

Luinen kinnasneula (KM 2007124:121). Kuva H.H./Museovirasto.

padan, kahden bolus-koristeisen vadin ja neljän eri kulhon tai ruukun paloja.

Ensimmäisen rakenteen ja sen alapuolelta paljastuneen lattiataason välistä löytyi myös lasittamattoman ja sintraantumattoman mutta kovaksi poltetun harmaasavikeramiikan pala. Kyseinen pala on todennäköisesti ns. 'Near stoneware' -keramiikkaa, joka oli böömiläis-saksilaista alkuperää. Tämä keramiikka on yleisimmin ajoitettu 1500-luvulle. Suomesta samanlaista keramiikkaa on aiemmin löytynyt keskiaikaisten kylätonttien kaivauksissa sekä Suitian kartanon 1500-luvulle ajoittuvista kerroksista² (Haggrén et al. 2003; Niukkanen 1998; Salonen & Väisänen 2006; Koivisto 2008).

Myös toisesta, vanhemmasta lattiataasosta löytyi mielenkiintoinen yksittäinen keramiikanpala. Se on peräisin karkeasta dreijatusta saviastiasta, ja sen ulkopinta on nokinen. Nokinen ulkopinta viittaisi siihen, että astiaa on käytetty ruuanvalmistukseen avotulella. Samanlaista karkeaa keramiikkaa on Suomessa ja Itämeren ympäristössä ollut käytössä rautakaudelta lähtien. Nuorempi keskiaikainen keramiikka on dreijattua tai vääntöpyörällä valmistettua, kun taas vastaava rautakautinen keramiikka on valmistettu ilman dreijaa. Keskiaikaisella keramiikalla on eri alueilla eri nimityksiä (mm. Itämeren keramiikka, karjalainen keramiikka, slaavilainen keramiikka, jne.)³, ja perinne on paikoitellen jatkunut pitkälle 1600–1700-luvuille asti (Elwendahl 1999; Enqvist 2002; 2004; 2005). Karkeaa slaavilaistyyppistä keramiikkaa on Suomesta löytynyt myös venäläisten 1700-luvun lopulla Kymenlaaksoon rakennuttamien linnoitusten ja näihin liittyvien rakennusten yhteydestä (Hakanpää 2004; 2005; 2006a; 2006b; Koivisto 2007a).

Kaivauksissa löytyi vain vähän metalliesineitä. Pintakerroksista ja ensimmäisestä rakenteesta löytyneitä rautaesineitä ovat suorakaiteenmuotoisen soljen katkelma, to-

dennäköisten kuolainten katkelma, veitsi⁴ ja naula. Mielenkiintoinen löytö on myös pieni lyijykuula, jossa on vielä kanta tai valintappi jäljellä. Pienen kaliiperinsa perusteella kuula on ollut tarkoitettu käsituliaseeseen, jotka yleistyivät rataslukon keksimisen jälkeen 1520-luvun jälkeen eurooppalaisten sotajoukkojen keskuudessa. Kuula on löytöjen joukossa ainoa, joka voisi viitata levottomiin aikoihin ja kaupungin kokemuksiin hävityksiin. Käsiasiaa on tosin käytetty myös metsästykseseen. (KHLNM III:573.) Löytynyt kuula ei kuitenkaan ole ollut vielä käyttövalmis, koska valintappia ei ole hiottu pois. Toiseen puulattiarakenteeseen liittyvistä vanhemmista kerroksista löytyi toinen rautainen solki sekä messinkinen neula. Neulan pää on litistetty, mutta siinä ei ole reikää. Neula on siis mahdollisesti kuulunut osaksi korua, sillä ainakin Yorkin keskiaikaisista kerroksista löytynyt vastaavanlainen kultainen neula on tulkittu rintakorun neulaksi ('brooch pin') (Ottaway & Rogers 2002:2914). On kuitenkin mahdollista myös ajatella että neulan yläosassa olisi ollut silmä (tai nuppi) joka on murtunut pois, jolloin kyse voisi olla myös jonkinlaisesta ompelu- tai vaateneulasta (Ehn & Gustafsson 1984:101).

Alemmissa kerroksissa ajoittavien löytöjen määrä vähenee, koska suurin osa näiden löytömaterialista koostuu kiviesineistä sekä orgaanisesta aineksesta valmistetuista esineistä (kuten luu-, puu- ja nahkaesineitä) jotka ovat säilyneet

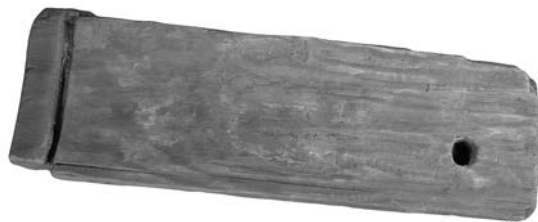
Puinen tappi tai korkki (KM 2007124:123). Kuva H.H./ Museovirasto.

hyvin alueen savisessa ja kosteassa maaperässä. Liuskekivestä valmistettuja erikokoisia hioinkiviä tai näiden katkelmia löytyi kaivauksissa yhteensä 11 kappaletta. Pienimmät hioimet ovat 6,5 cm pitkiä ja noin 2,5 cm leveitä, kun taas suurimpien pituus on 27 cm ja leveys noin 6 cm. Tuohella päällystettyjä verkonkiveksiä löytyi kahdeksan. Muutaman kaarnasta valmistetun esineen – todennäköisten verkon kohojen – kanssa ne kertovat joen ja meren läheisyydestä ja kalastuksen merkityksestä tontin varhaisten asukkaiden arkielämässä. Eri kalalajeja on pyydetty erilaisilla ja -kokoisilla verkoilla, kuten esimerkiksi lohi-, lahna-, silakka- tai ahvenverkoilla. Keski-ajalla myös haukea pyydettiin omantyyllisellä verkollaan. (Vuorela 1975:112.) Luuanalyysin mukaan Porvoon asukkaat kalastivat ainakin haukea, lahnaa ja ahventa (Harlin 2008).

Muita Porvoon kaivauksissa löytyneitä selviä puuesineitä ovat pari tynnyrin vannetta, kimpiastian pala, korkki, mahdollinen pelimerkki⁵ ja todennäköinen kahvan katkelma. Kimpiteknikka oli tunnettu jo rautakaudella (Ikäheimo 1989), ja puuastiat olivat keraamisia yleisempiä varhaisella keskiajalla (mm. Elfwendahl 1999). Niitä on kuitenkin varmasti ollut käytössä myöhemminkin; olivathan ne halpoja ja helposti saatavilla olevia astioita. Yksi kolmiomainen ja poikkileikkaukseltaan pyöreä esine on todennäköisesti väärtinänkehrä. Sen läpi kulkee puinen tappi eli ns. väärtinän kehrävarsi, joka on katkennut. Kyseinen puinen kehrä muistuttaa muodoltaan yhtä keskiaikaan ajoittuvaa, kivistä valmistettua väärtinänkehrää (Egan 1998:260) sekä toista, rautakautista luista kehrää (Wild 1988:26). Puisia, luisia ja kivistä tehtyjä kehriä on löydetty myös Turun keskiaikaisista kerroksista (Kirjavainen 2003).

Luuesineitä kaivauslöydöissä on vain kaksi. Toinen on poikkileikkaukseltaan kolmiomainen neula, jonka leveässä päässä on suorakaiteenmuotoinen reikä. Neulassa on

Kimpiastian kylkipala (KM 2007124:146). Kuva H.H./ Museovirasto.

aiemmin ollut ylempänä toinen silmä, mutta pää on katkennut sen kohdalta ja uusi reikä tehty vanhan alapuolelle. Neulan pituus on noin 8 cm. Näitä kinnasneuloja tunnetaan jo rautakautisilta ja keskiaikaisilta kohteilta.⁶ Kinnasneulateknikka on ollut yleinen varsinkin Skandinaviassa, ja Suomessa perinne on jatkunut aina 1900-luvulle asti, vaikkakin harvinaisena. Puikoilla kutominen yleistyi Suomessa vasta 1600-luvulla. Kinnasneulateknikassa lankaa pujotellaan neulalla toistensa läpi kulkeviksi silmukoiksi. Tällä tavoin on saatu valmistettua paksuja ja kestäviä sukia ja käsineitä, jotka ovat olleet myös lämpimiä Pohjolan kylmissä oloissa. (Kaukonen 1960; Walton 1989:341–345.) Toinen luulöytö on kauniisti geometrisin aihein koristeltu levymäinen ja reunoiltaan kupera esine. Se voisi mahdollisesti olla esimerkiksi veitsen tms. esineen kahvan koristeosa. Lisäksi kaivauksissa löytyi yksi suden hammas (Harlin 2008), jota on voitu käyttää amulettina tai koruna (Ehn & Gustafsson 1984:93). Tämä on hyvinkin todennäköistä, koska muita suden luita ei kaivauksissa löytynyt.

Nahkaesineistä suurin osa on kengän osia ja nahkan työstämiseen liittyvää leikkuujätettä. Kenkiin liittyvät ainakin anturat, reunavahvikkeiden katkelmat, jalkineen päällysnahan osat sekä mahdollisesti myös nahkanauhan katkelmat. Yhden teräväkärkisen anturan reunassa on vielä vahvikkeet jäljellä, ja keskellä on näkyvissä pieniä reikiä

– antura on valmistusvaiheessa ollut näistä kiinnitettynä lestiin pienten puutappien avulla (kts. Jokela 2005; Rimón 2005). Teräväkärkiset kengät on yleensä ajoitettu sydänkeskialle, ja 1500-luvun myötä kengistä tuli pyöreäkärkisempiä (Grew & de Neergaard 1988; Rimón 2005:36–38). Suomessa kenkämuoti on todennäköisesti muuttunut eri aikaan ja eri rytmissä kuin muualla Euroopassa, ja eurooppalaisen (varsinkin brittiläisen) vertailuaineiston käyttäminen suomalaisen löytöaineiston ajoittamiseen voi johtaa harhaan. Pankin nahkalöytöjen joukossa on nimittäin myös pyöreäkärkinen antura, joka löytyi varhaisemmista, alemmista kerroksista kuin edellä mainittu teräväkärkisempi antura.

Keskiajalla jalkineiden kulutus oli suu-
rempaa kuin nykyisin, ja tavallinen kansalainen kulutti jopa neljät kengät vuodessa – rikkaammat jopa kahdetkymmenet. Miesten ja naisten kengissä ei ollut eroja. Kesäisin saatettiin kulkea myös avojaloin. Kengät löytyvät maasta yleensä pieninä paloina, mikä johtuu ompelulankojen varsin nopeasta tuhoutumisesta maan povessa. Tarvittaessa kenkiä on saatettu paikata pienillä paloilla. (Ehn & Gustafsson 1984:78.) Nahkalöytöihin kuuluu myös kaksi koristelematonta puukon tuppea, joista toisen vahvikkeena on käytetty tuohta.

Verkonkives (KM 2007124:160). Kuva H.H./Museo-virasto.

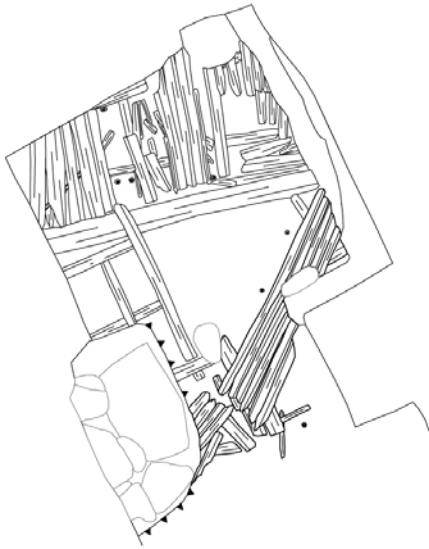
Toinen tuppi on pienempi ja kapeampi. Myös eräissä toisessa nahkaesineen katkelmassa on tuohta mukana, mutta sen huonokuntoisuuden vuoksi on mahdoton sanoa onko kyseessä kolmas tuppi vai onko kyseinen löytö mahdollisesti ollut osa kenkää (esim. pohjan vahvikkeena käytettyä tuohta). Samaan löytökontekstiin liittyi myös muutama tekstiilin palanen. Keskiajalla tekstiilien raaka-aineet olivat pääasiassa villaa tai harvemmin kasvikuituja kuten pellavaa, hamppua tai nokkosta (Kirjavainen 2003:268–269).

PITKOSPUUT JA RAKENNUS ENNEN VUOTTA 1508

Kaivausalueen pohjoisosassa, noin 20 cm edellisen lattiatason alapuolelta, paljastui kaivauksien viimeinen rakennuksen perustus. Eteläseinästä oli jäljellä tukeva hirsi. Lattia oli huonokuntainen, mutta se oli perustettu vasojen päälle ja ainakin osittain koostunut paksuista lankuista. Rakenteen keskivaiheilta löytyi lattian alta pystypaaluin tuettu lankku kyljellään. Pystyssä olevan lankun vierestä löytyi puukansi. Puukansi voisi liittyä lattiarakenteeseen ja pystyssä olevaan lankkuun, mutta on mahdoton sanoa siitä mitään tämän tarkempaa. Kansi ei ollut alkuperäisellä paikallaan, ja lattia oli huonossa kunnossa kannen löytöpaikan ympärillä.

Tutkittu rakennus oli hiukan erisuuntainen kuin sitä nuoremmat rakennukset. Ylimmät rakennukset olivat luoteis-koillissuuntaiset ja tämä alin rakennus melko tarkkaan pohjois-eteläsuuntainen. Tutkimusalueen kohdalla Porvoon kaupungin asemakaavassa oli siis tapahtunut pieni muutos alimman rakennuksen tuhoutumisen jälkeen.

Rakennuksen eteläpuolelta löytyi kuusi vierekkäistä rankaa. Maa tontilla on nähtävästi ollut niin kostea, että oli tarvittu pitkospuut. Puut näyttäivät tulevan joen suunnalta

Ennen 1508-lukua tehty rakenteet. Piirtänyt R.V.

ja johtavan rakennuksen perustuksia kohden. Rimojen alla oli hirsii vasoina, ja pitkospuiden sivustoilla oli paikoitellen pystypaaluja pitämässä vasa paikallaan.

Vaikka pitkospuiden ja rakennuksen yhteydestä ei löytynyt merkkejä tulipalosta, sopisi rakennuksen ajoitukseksi vuoden 1508 Porvoon hävitys. Suuren tuhon jälkeen kaupungin asemakaavaa olisi myös ollut helppo muuttaa.

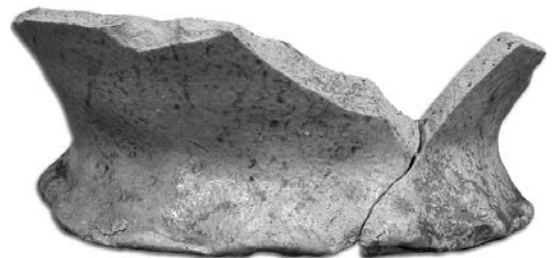
PELTO TAI NIITTY ENNEN ENSIMMÄISIÄ RAKENNUKSIA

Ennen pohjasavea, pitkospuiden ja rakennuksen pohjan alta paljastui vielä viimeinen epämääräinen rakennetaso. Mahdollisesti tämä viides ja viimeinen rakennetaso oli vain jonkinlainen tukirakenne edellisen tason rakenteille. Kyseinen rakenne sijaitsi ruskeassa orgaanisessa kerroksessa, josta puuttui ylemmistä kerroksista tavattu puumoska. Tämä kerros oli pohjasaven päällä. Juuri ennen pohjasavea oli suuressa osassa kaivausaluetta

havaittavissa ohut nokikerros, jonka perusteella pääteltiin että alue olisi kulotettu ennen rakentamista. Näistä alimmista kerroksista löytyi useita verkonkiveksiä.

Alin rakenne ei muodostanut minkäänlaista selkeää kokonaisuutta. Alueen pohjoispäässä oli kuitenkin neljä pitkää pohjois-etelä-suuntaista rankaa, jotka oli paikoitellen tuettu pystypaaluin. Nämä ovat voineet olla suoraan saven päälle perustetut pitkospuut. Kaivausalueen koillisnurkassa, aivan pitkospuissa kiinni, sijaitsi kyljellään olevista lankuista tehty rakennelma. Lankkujen välissä seisoi kaksi pystypaaluja, ja rakennelma olisi jatkunut itään profiilin sisään. Kyseessä saattaisi olla jonkinlainen aitarakennelma, ehkä vanha pihapiirin raja. Se pieni osa rakenteesta joka saatiin esille, muistutti nimittäin vanhas-ta Uppsalasta tavattuja vastaavanlaisia aitarakenteita (Ehn & Gustafsson 1984:51).

Aivan alimpiin rakenteisiin liittyneestä kerroksesta löytyi muutaman keskiaikaisen kivisaviastian paloja, jotka ovat tuontitavaraa Keski-Euroopasta. Tavallisimmin tällaiset kivisaviastiat olivat juoma- ja tarjoiluastioina käytettyjä kannuja tai tuoppeja. Yksi pankin löydöistä on ulkopinnaltaan rihlattu Siegburg-kannun kylkipala, ja aivan alimman rakennetason alta löytyi kahdesta yhteensopivasta palasta muodostuva vulstikoristeinen pohjapala, joka on todennäköisesti Raeren-

Kivisavisen Raeren-kannun vulstikoristeinen pohjapala (KM 2007124:186). Kuva H.H./Museovirasto.

Geometrisin aihein koristeltu luuesine, mahdollisesti veitsen tms. kahva (KM 2007124:194). Kuva H.H./ Museovirasto.

kannusta (Russow 2007: tiedonanto 20.11; katso myös Russow 2006:58). Siegburgissa keramiikantuotanto alkoi jo 1300-luvulla, ja sen kukoistuskausi ajoittui 1500-luvulle (Elfwendahl 1999; Gaimster 1997; Hurst & al. 1986). Raerenissa keramiikanvalmistusta oli jo 1400–1500-luvuilla. Raerenin lähistöllä sijainneessa Langerwehessä keramiikanvalmistus aloitettiin jo 1300-luvun puolella, ja varhainen (1400-luvun puolenvälin) Raerenin keramiikka on hyvin samanlaista Langerwehen keramiikan kanssa – jopa niin, että näitä kahta varhaista keramiikkaa on lähes mahdoton erottaa toisistaan. Molemmille on tyypillistä harmaa-ruskeapilkullinen lasitus – Porvoon pohjapalan tapaan. (Davey & Hodges 1983:111–113; Elfwendahl 1999; Gaimster 1997; Hurst & al. 1986; Russow 2006.) Siegburg-kylkipalan on massansa ja pintakäsittelynsä perusteella katsottu edustavan 1500-luvun alun keramiikanvalmistustraditiota. Koska molemmat mainitut keramiikkalöydöt ovat samasta kerroksesta, myös mahdollinen Raeren-kannun pohja ajoittuisi samoihin aikoihin, vaikka itse keramiikan perusteella varhaisempikin ajoitus on mahdollinen (Russow 2007: tiedonanto 20.11.). On siis mahdollista, että Raeren (tai Langerwehe) -kannu ajoittuisi 1400-luvun puolelle. Myös stratigrafisesti tämä on mahdollista, koska Raeren-pohjapala tuli aivan pohjamaan

tuntumasta ja Siegburg-pala useita kymmeniä senttimetrejä korkeammalta – vaikkakin samasta yksiköstä.

Vaikka rakenteiden määrä väheni tässä viidennessä ja viimeisessä rakennetasossa, kasvijäänteitä oli edelleen paljon. Rakenteiden alta otetusta makrofossiilinäytteestä ilmeni runsaasti ihmisen toiminnasta kertovia kulttuuririkkaruohoja ja paikalle kulkeutuneiden kosteikkokasvien jäänteitä. Kasvinäytteistä löytyi myös vadelmansiemeniä ja vähän puuhiiltä. (Lempiäinen 2007.) Alueella oli siis ollut toimintaa, vaikka varsinaisia rakennuksia ei kaivetulla alueella vielä tähän aikaan sijainnutkaan. Ehkä alue oli ollut niittynä tai peltona. Tarkkaa ikää tontin varhaisimmalle asutukselle emme valitettavasti voi antaa; löytyneen kivisavitavaran perusteella se voisi kuitenkin ajoittua 1400-luvun jälkipuoliskolle.

KAIVAUKSISSA OTETUT KASVI- JA LUUNÄYTTEET

Kaivausten yhteydessä eri kerroksista otettiin näytteitä kasvijäänteistä. Tutkittu kasvijääneaineisto viittaa hyvin aktiiviseen maankäyttöön ja tiheään asutettuun kaupunkiyhteisöön. Kasviaineistoa oli kulkeutunut paikalle sekä liikenteen että karjan mukana kauempaa rantaniityiltä. Hyötykasveista alueelta löytyi jäänteitä pellavasta, ohrasta, vadelmasta ja ahomansikasta. (Lempiäinen 2007.)

Kaivauksissa löytyneen luuaineiston perusteella asukkaiden ravintotalous näyttäisi perustuneen kotieläimiin. Nautaeläimiä lienee sekä lypsetty että teurastettu. Myös vuohia on pidetty näiden maidontuotannon takia, kun taas lampaat ovat todennäköisesti olleet pääasiassa lihakarjaa. Löydetty lampaanluut kuuluvat nimittäin suurimmaksi osaksi nuorille yksilöille, kun taas villantuottotarkoituksessa pidetyt lampaat tapaavat olla iäkkäitä. Myös

Osittain hiiltynyt lattia (vuosilta 1571-1590) sekä sen läpi rakentaessa kaivettu kiviperustus. Kuva A.K./Museovirasto.

Alin rakennetaso, jossa näkyy rakennukseen johtavat pitkospuut. Kuva A.K./Museovirasto.

sikaa oli syöty. Ravintoa oli täydennetty kalastuksella ja linnustuksella. Kissa näyttäisi olleen suosittu lemmikki, sillä kaivauksissa löytyi kahden eri kissan luita. (Harlin 2008.)

Otettaessa huomioon Porvoon merellinen sijainti ja kaivausalueelta löytyneiden kalastukseen liittyvien esineiden määrä, on yllättävää että kalanluita oli koko luuaineistoon nähden verrattain vähän. Luiden vähyys saattaa johtua siitä, että kaikkea maata ei kaivausten aikana seulottu ja kaivausvälineenä käytettiin paljon lapiota. Näin monet pienet kalanluut ovat voineet jäädä löytymättä. Kalanluita on tummanruskean värinsä johdosta myös vaikea erottaa samanvärisen puumoskan joukosta. Poissuljettua ei tietenkään ole sekään, että

suurin osa kalansaaliista olisi viety torille tai muualle myytäväksi.

YHTEENVETO

Sekoittuneiden pintakerrosten alta Porvoon Itä-Uudenmaan Osuuspankin kaivauksissa löytyi viisi hyvin säilynyttä puurakennekerrrosta. Valitettavasti rakennuksista saatiin esille vain pieni osa, joten eri rakennusten käyttötarkoitukset jäivät tarkemmin selvittämättä. Joka tapauksessa kaksi ylintä rakennusta näyttävät olleen asuinrakennuksia. Näiden alla ollut uusiopuusta valmistettu lattia on puolestaan saattanut kuulua jonkinlaiseen piharakennukseen. Tämän talousrakennuksen alla sijainnut rakennuksen pohja puolestaan oli niin huonossa kunnossa, että siitä on vaikea sanoa mitään. Tähän rakennukseen johtivat joen suunnalta pitkospuut. Näin ihmiset olivat aikoinaan päässeet rakennukseen kiviin jaloin yli kostean savimaan. Pitkospuiden viereinen rakennus oli ollut hiukan erisuuntainen kuin sen päälle myöhemmin pystytetyt rakennukset. Näyttää siis siltä, että Porvoon asemakaava olisi muuttunut alimman rakennuksen tuhoutumisen jälkeen.

Kolme ylintä rakennusta oli perustettu hyvin tiiviisti toistensa päälle. Ne oli todennäköisesti rakennettu verrattain nopeasti aina edellisen rakennuksen tuhouduttua. Historiallisten lähteiden valossa on mahdollista, että kyseiset rakennukset liittyisivät vuosien 1571 ja 1590 venäläisten hävitysretkiin. Varsinaisia palokerroksia ei kaivauksissa kuitenkaan rakenteiden yhteydestä tavattu, lukuun ottamatta toisessa lattiatasossa havaittuja selviä palon jälkiä. Palokerroksia on kuitenkin tavattu Porvoosta muiden arkeologisten tutkimusten yhteydessä, ja myös pankin tontilla säilyneiden rakennekerojen yläpuolella oleva maa oli paikoitellen voimakkaasti hiiltynyttä. Olisiko savimaan kosteus ja tontin sijainti kau-

pungin laidalla voinut vaikuttaa siihen, että palojen vaikutukset eivät olleet niin rajut? Vai ovatko asukkaat siivonneet palojen jäljet niin tarmokkaasti pois, ettei niistä ollut jäänyt juurikaan jälkiä kulttuurikerroksiin? Paikalle oli reilun sadan vuoden aikana rakennettu neljä eri rakennusta. Vaikuttaa epätodennäköiseltä että lahoaminen olisi tuhonnut kaikki rakennukset näin lyhyessä ajassa.

Kaikki selvästi 1600-luvulle ajoittuvat ja tätä nuoremmat löydöt tulivat sekoittuneista pintakerroksista. Ylimpään rakennukseen liittyvien löytöjen käyttöaika alkaa jo 1500-luvun puolella, vaikka mm. passglas-pikarit ja punasaviastiat säilyivät käytössä 1600-luvun puolelle. Toisaalta taas selvästi 1600-luvun puolelle ajoittuvat esineet kuten fajanssiastiat ja liitupiiput (kts. Niukkanen 1994; Mellanen 1994) puuttuvat ensimmäisen rakennetason löytöjen joukosta. Onkin siis hyvin todennäköistä, että ylin rakennus on ollut käytössä 1500-luvun loppupuolella ja/tai aivan 1600-luvun alussa. Tätä päätelmää tukee myös dendrokronologinen ajoitus. Lukuun ottamatta alinta rakennetasoa, muista rakenteista ei tullut ajoittavia löytöjä. Alin puurakenne ajoittuisi löytyneiden kivisavikannun palojen perusteella 1500-luvun alkuun tai mahdollisesti jopa 1400-luvun puolelle. Vaikuttaisi siis siltä, että pankin tontin rakenteet olisivat muodostuneet noin reilun sadan vuoden aikana, jolloin paikalle kertyi yli metrin paksuinen kulttuurikerros.

1500- ja 1600-lukujen vaihteen Porvoon asukkailla oli punasavisia keramiikka-astioita käytössään niin ruuanvalmistukseen kuin tarjoiluunkin. Myös tuontitavaraa olleet lasipikarit kuuluivat astiastoon olut- ja muina juomalaseina. 1500-luvun alun varhaisemmilla asukkailla ei vielä ollut käytössä yhtä suurta määrää keramiikka-astioita, vaan astiat olivat mahdollisesti puuta tai metallia. Yhdestä kimpiastiasta on löytöaineistossa kylkipala, mutta mahdollisista metalliastioista ei mitään

ole säilynyt nykypäiviin; kalliina materiaalina metalli todennäköisesti uusiokäytettiin. Tarjoiluastioina oli muutama kivisavikannu, jotka olivat todennäköisesti pöytäseurueen yhteiskäytössä. Kivisavikannut olivat tuontitavaraa Keski-Euroopasta, joten tavallisella keskiajan porvoolaisella oli tuskin varaa enempään kuin muutamaan tällaiseen kannuun.

Sisäpihan muinaiset asukkaat ovat harrastaneet ainakin kalastusta läheisillä merialueilla. Tästä todistavat kalanruodot säilyneessä luuaineistossa sekä löytyneet verkon kohot ja -kivekset. Myös metsästystä on harjoitettu. Säilyneiden luiden joukossa on muun muassa metsäkanalintujen luita, ja myös kaivausalueelta löytynyt lyijykuula on voitu valmistaa metsästystarkoituksessa. Kotieläiminä on pidetty nautoja, lampaita, sikoja ja vuohia. Kissanakin on kuulunut varhaisen Porvoon eläinkuntaan. Kuolaimet kertovat myös hevosten kuuluneen kotieläinten joukkoon. Ainakin kotitarpeiksi on kehrätty värttinällä lankaa sekä valmistettu nahkaesineitä, lähinnä jalkineita ja puukontuppia. Varsinaisesta suutarin pajasta ei voida varmuudella kuitenkaan puhua, vaikka kaivausalueelta löytyikin paljon nahkaesineitä, varsinkin nahanleikkuujätettä. Luisella kinnasneulalla on valmistettu paksuja sukkia ja käsineitä lämmittämään jalkoja ja käsiä Pohjolan kylminä talvina. Tontilta tavattiin myös suden hammas, joka on todennäköisesti ollut amuletti tai koru.

Arkistolähteiden perusteella tiedämme, että pankin tontilla asui 1600-luvun loppupuolella lähinnä käsityöläisiä ja kauppiaita. Nyt suoritettujen tutkimusten perusteella ei voida varmasti sanoa oliko tilanne sama 1500-luvulla. Käsityöläisammattiin viittaa lähinnä runsas nahka-aineisto, jonka perusteella paikalla olisi saattanut asua suutari. Muuten löytömateriali viittaa lähinnä ihmisten arkielämään antamatta viitteitä ammatinharjoittamisesta.

Historialliset lähteet antavat ymmärtää, että Porvoo olisi ollut taantuva kaupunki 1500-luvun puolivälin jälkeen. Kaivaukset eivät tue tällaista kuvaa. Kaivausten perusteella Porvoo näyttää päinvastoin olleen hyvin elinvoimainen läpi koko kyseisen vuosisadan. ♦

Andreas Koivisto
andreas.koivisto@nba.fi

Riikka Väisänen
riikka.vaisanen@nba.fi

Museovirasto
Rakennushistorian osasto
Kulttuuritalo, Sturenkatu 4
PL 169, 00511 Helsinki

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Kartat:

Porvoo, 1652: *Geometrica deliniatio öffwer denn ååhn som löper emillan henthalla sätherij och strömssbergss gård sampt utföre till Bårgo stadh med des nest ut med liggande herregårdar, sätherij och byar effter sin rätta situation och capacitet affmätt och affrijtadt anno 1652.* KA 56M 09/20 Paikalliskartta Ia* 103. (Tekijä tuntematon).

Painetut lähteet:

Broterus, Samuel, 1696: *Geometrisk Charta Wppå Borgå stadh i Nyland, Bårgo lähn och sochn belägen. Affmätt åhr 1696.* Med tomtförteckning och inledning av Torsten Blom. Helsingfors 1965.

Painamattomat lähteet:

Enqvist, Johanna, 2004: *Karjalaista keramiikkaa slaavilaiseen tyyliin. Näkökulma historiallisen ajan keramiikkatyyppeihin.* Pro gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto.

Haggrén, G., Enqvist, J., Hakanpää, P. ja Wuorisalo, J., 2003: *Espoo Kauklahti Saka, kaivauskertomus, kaivaukset 2003.* MV/RHO.

Hakanpää, Päivi, 2004: *Kotkan Kymminlinnan koekaivaus, kartoitus ja maaperän kunnostuksen arkeologinen valvonta 2004.* MV/RHO.

Hakanpää, Päivi, 2005: *Kotkan Kymminlinnan kaivaus, Suvorovin linnoituksen kartoitus ja Kymminlinnan ympäristön sotahistoriallisten kohteiden inventointi 2005.* MV/RHO.

Hakanpää, Päivi, 2006a: *Kotka, Kymminlinnan kaivaus 2006.* MV/RHO.

Hakanpää, Päivi, 2006b: *Kotka, Ruotsinsalmen merisairaalan koekaivaus, Datariinan tontilla 2006.* MV/RHO.

Harlin, Eeva-Kristiina, 2008: *Porvoo Itä-Uudenmaan Osuuspankki 2007, Andreas Koivisto. Osteologinen analyysi.* MV/RHOA.

Koivisto, Andreas, 2007a: *Kotka, Ruotsinsalmen merisairaalan kaivaus Datariinan tontilla 2007.* MV/RHO.

Koivisto, Andreas, 2007b: *Porvoon Itä-Uudenmaan Osuuspankin sisäpihan arkeologiset tutkimukset vuonna 2007.* MV/RHOA.

Koivisto, Andreas, 2008: *Vantaan Länsisalmen Gubbäckan arkeologiset tutkimukset vuonna 2008.* MV/RHOA.

Kykyri, Marita, 1989: *Puurakennukset ja puurakennustekniikka Turun kaupungissa 1300–1600-luvulla arkeologisen lähdeaineiston valossa.* Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Suomalainen ja vertaileva arkeologia.

Lempiäinen, Terttu, 2007: *Porvoo, Itä-Uudenmaan Osuuspankki (sisäpiha). Arkeologinen koekaivaus 2007. Makrofossiilianalyysi. Tutkimusraportti.* Kasvimuseo. Biodiversiteetti- ja ympäristötutkimusosasto. Turun yliopisto. MV/RHOA.

Poutiainen, Hannu, 1995: *Aboa Vetus -kaivausten luuesineet.* Raportti 23.2.1995.

Rimon, Ilana, 2005: *Palapeliä kokoamassa – Porvoon nahkatalous 1500-luvulla arkeologisten ja historiallisten lähteiden valossa.* Pro gradu -tutkielma, Helsingin Yliopisto.

Vuorinen, Juha-Matti, 2003: *Rakennus sosiaalisen toiminnan näyttämönä. Rakentaminen Raision Ihalan Mullissa rautakauden lopulla ja varhaisella keskiajalla.* Lisensiaatintutkimus. Arkeologia. Turun yliopisto. Kulttuurien tutkimuksen laitos. Humanistinen tiedekunta.

Zetterberg, Pentti, 2008. *Museoviraston Porvoon Itä-Uusimaan Osuuspankin v. 2007 akeologisten kaivausten puulöytöjen dendrokronologinen tutkimus, ajoitusnäytteet F4U5501, FIU5502-04, F4U5505 sekä FIU5506-07. Dendrokronologian laboratorion ajoitus-seloste* 326. Dendrokronologian laboratorio. Ekologian tutkimusinstituutti, biotieteiden tiedekunta, Joensuun yliopisto. MV/RHOA.

Kirjallisuus:

Baumgartner, Erwin, 2005: *Glas des Mittelalters und der Renaissance. Die Sammlung Karl Amendt*. Museum kunst palest. Glasmuseum Hentrich. Düsseldorf.

Dahlbäck, Göran (ed.), 1983: *Helgeandsholmen. 1000 år i Stockholms ström*. Liber. Stockholm.

Davey, Peter ja Hodges, Richard (ed.), 1983: *Ceramics and Trade. The Production and Distribution of Later Medieval Pottery in North-West Europe*. Papers derived from the Proceedings of the Medieval Pottery Research Group's annual conference at Hull, 1980. University of Sheffield.

Egan, Geoff, 1998: The Medieval Household Daily Living c. 1150 – c. 1450. *Medieval Finds from Excavations in London*: 6. Museum of London.

Ehn, Ola ja Gustafsson, Jan H., (ed) 1984: Kransen: Ett medeltida kvarter i Uppsala. *Upplands fornminnesförenings tidskrift* 50. Uppsala.

Elfwendahl, Magnus, 1999: Från skärva till kärl. Ett bidrag till vardagslivets historia i Uppsala. *Lund Studies in Medieval Archaeology* 22.

Enqvist, Johanna, 2002: Polvijärven Sotkuman karjalainen keramiikka. *SKAS* 4/2002. (s. 26–34)

Enqvist, Johanna, 2005: Nuoremman rautakauden ja historiallisen ajan keramiikka tutkimuskohteina – huomioita ja ongelmia. Teoksessa: Jansson, H. (ed.): *Merellinen perintömme – Vårt Maritima Arv. CD-ROM -julkaisu*. Helsinki.

Gaimster, David, 1997: *German Stoneware 1200–1900. Archaeology and Cultural History*. British Museum Press.

Gardberg, C.J., 1950: Stadsplan och byggnadsskick i Borgå intill år 1834. *Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland CCCXXVIII*.

Gardberg, C.J., 1996: Porvoon kaupungin historia keskiajalla ja 1500-luvulla. *Porvoon kaupungin historia* I. Porvoo.

Grew, Francis ja de Neergaard, Margrethe 1988: *Shoes and Pattens*. Medieval Finds from Excavations in London; 2. London.

Haggrén, Georg, 1994: Pikarit, ikkunat ja muut lasit. Helsingin porvarien haurasta ylellisyyttä ja arkiesineistöä. *Narinkka* 1994, s. 282–310. Helsingin kaupungin-museo. Jyväskylä.

Haggrén, Georg, 2000: *Skål! Sirpaleita keskiajalta. Lasiasiain ja niiden käyttäjiä keskiajan Pohjois-Euroopassa*. Aboa Vetus & Ars Nova, Turku.

Hakanpää, Päivi, Niukkanen, Marianna, Lempiäinen, Terttu ja Lindroos, Terhi, 2008: Keskiaikaista Porvoota etsimässä. *Museoviraston rakennushistorian osaston aikakauskirja* 2, s. 63–85. Lahti.

Henkes, Harold E., 1994: Glas Zonder Glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen 1300-1800. *Rotterdam Papers* 9. A contribution to medieval and post-medieval archaeology.

Hiekkanen, Markus, 1981: Porvoo (sw. Borgå). *Keskiajan kaupungit* 1. Museovirasto raportti. Helsinki.

Hurst, John G., Neal, David S. ja van Beuningen, H. J. E., 1986: Pottery Produced and Traded in North-West Europe 1350–1650. *Rotterdam Papers* VI. A contribution to medieval archaeology. Rotterdam.

Ikäheimo, Markku, 1989: Muu esineistö. Teoksessa: Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.): *Turun Mätäjärvi - Mätäjärvi i Åbo*, s. 156–162. Turun maakuntamuseo – Åbo landskapsmuseum. Raportteja - rapport 10.

Johansson, Mikael, 2007: Tukholman punasavikeraamiikka. Teoksessa: Majantie, Kirsi (Ed.) 2007: Ruukuja ja Ruhtinaita. Saviastioita ja uunikaakeleita ajalta 1400–1700. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XII*, s. 48–58. Aboa Vetus & Ars Nova, Suomen keskiajan arkeologinen seura, Turku. Saarijärvi.

Jokela, Sanna, 2005: Nahkalöytöjä luostarikorttelista II – poimintoja Aboa Vetusen jalkinelöydöistä. *SKAS* 3/2005, s. 36–41.

Jutikkala, Eino, 1977: Finland. Borgå-Porvoo. *Scandinavian Atlas of Historic Towns*. No. 2. Copenhagen.

Kaukonen, Toini-Inkeri, 1960: Kinnasompelun levinneisyys ja työtavat Suomessa. *Suomen Museo LXVII*. Helsinki.

Kirjavainen, Heini, 2003: Keskiaikaiset tekstiilityövälineelöydöt: käsityön jälkiä Åbo Akademin tontilla. Teoksessa: Seppänen, L., (ed.): Kaupunkia pintaa syvemmältä: arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX*, s. 267–280. Turku.

KHLNM, Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid: från vikingatid till reformationstid 1958. *Dateringsepiphania, band III*. A.B. Örnöförlaget. Helsingfors.

Mellanen, Jaana, 1994: "...päiväni ovat haihtuneet kuin savu...". 1600-luvun tupakkapiiput Helsingin Vanhasakaupungissa. *Narinkka* 1994, s. 258–281. Helsingin kaupunginmuseo. Jyväskylä.

Mäntylä, Ilkka, 1994: *Porvoon kaupungin historia II 1602–1809*. Porvoo.

Niukkanen, Marianna 1994: Renessanssi keittiössä. Vanhankaupungin keramiikka-astiat. *Narinkka* 1994. Helsingin kaupunginmuseo. Jyväskylä. (s. 311–332)

Niukkanen, Marianna 1998: "Al ting aer forgaengelich..." Excavations at the Medieval Manor of Svidja in 1996–1997. *Fennoscandia archaeologica XV* (1998), s. 59–69.

Niukkanen; Marianna 2007: Punasaviastioiden muoto ja koristelu – käytännöllisyyttä ja kätkeytyjä symbolimerkityksiä. Teoksessa: Majantie, Kirsi (Ed.) 2007: Ruukkuja ja Ruhtinaita. Saviastioita ja uunikaakeleita ajalta 1400–1700. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XII*, s. 26–35. Aboa Vetust & Ars Nova, Suomen keskiajan arkeologinen seura, Turku. Saarijärvi.

Ottaway, Patrick ja Rogers, Nicola, 2002: Craft, Industry, and Everyday Life: Finds from Medieval York. *The Archaeology of York, the Small Finds 17/15*. The Dorset Press.

Panelius, Olav, 1983: *Gårdar och gårdsägare i Borgå på 1600- och 1700-talen*. Svenska litteratursällskapet i Finland. Helsingfors.

Peets, Jüri, 2003: The Power of Iron. Iron Production and Blacksmithy in Estonia and Neighbouring Areas in Prehistoric Period and the Middle Ages. *Research into Ancient Times 12*. Tallinn 2003.

Pihlman, Aki, 1989: Saviastiat. Teoksessa: Kostet, J. & Pihlman, A. (toim.): *Turun Mätäjärvi - Mätäjärvi i Åbo*, s. 83–104. Turun maakuntamuseo – Åbo landskapsmuseum. Raportteja - rapport 10.

Roslund, Mats 2001: *Gäster i huset. Kulturell överföring mellan slaver och skandinaver 900 till 1300*. Lund.

Russow, Erki, 2006: *Importkeraamika Lääne-Eesti linnades 13.–17. sajandil. (Imported Pottery in West Estonian Towns between 13th and 17th centuries.)* Tallinna.

Russow, Erki, 2007: Joitakin huomioita punasavikeraamiikasta keskiajan ja uuden ajan Tallinnassa. Teoksessa: Majantie, Kirsi (Ed.) 2007: Ruukkuja ja Ruhtinaita. Saviastioita ja uunikaakeleita ajalta 1400–1700. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XII*, s. 69–80. Aboa Vetust & Ars Nova, Suomen keskiajan arkeologinen seura, Turku. Saarijärvi.

Salonen, Nora ja Väisänen, Riikka, 2006: Pernaja Gamelby Tomtäker. Löytöjen kertomaa. *SKAS* 4/2006, s. 51–59.

Tulkki, Carita, 2003a: Oliko keramiikka-astioiden valmistus mahdollista uuden ajan alun Turussa? Teoksessa: Seppänen, L. (ed.): Kaupunkia pintaa syvemmältä: arkeologisia näkökulmia Turun historiaan. *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX*, s. 207–222. Turku.

Tulkki, Carita, 2003b: Käsityötä, pukeutumista ja koristautumista. Teoksessa: Uotila Kari, Lehtonen Hannele & Tulkki, Carita (ed.): *Vallis Gratiae 1443–1648: arkeologisia tutkimuksia Naantalissa*, s.67–71. Kåkenhus-kirjat, nro 1. Turku.

Vuorela, Toivo, 1975: Suomalainen kansankulttuuri. Werner Söderström Oy. Porvoo, Helsinki.

Walton, Penelope, 1989: Textiles, Cordage and Raw Fibre from 16–22 Coppergate. *The Archaeology of York, The Small Finds 17/5*. York Archaeological Trust for Excavation and Research.

Wellfelt, Emilie, 2007: Tulpanmanin – barockens börskrasch. *Populär historia* 4/2007.

Wild, John P., 1988: Textiles in Archaeology. *Shire Archaeology*. Shire Publications.

Øye, Ingvald, 1988: Textile Equipment and Its Working Environment, Bryggen in Bergen c. 1150–1500. *The Bryggen Papers, Main Series*, vol. 2. Norwegian University Press. Bergen.

Internetlähteet:

Ihatsu, Emilia, 2005: Multapenkki. Pohjois-Pohjanmaan korjausrakentamiskeskus. Korjausohjeita 31.2.2005. <http://www.ouka.fi/pora/tietopankki/multapenkki.pdf>, tarkistettu 22.3.2008.

Henkilökohtaiset tiedonannot:

Russow, Erki 20.11.2007: Henkilökohtainen sähköpostiviesti. MV/RHO.

Lyhenteet:

MV/RHOA = Museoviraston Rakennushistorianosaston arkisto

LOPPUVIITTEET

¹ Kaivinkonevalvontaa ennen varsinaisia kaivauksia johti Heini Hämäläinen. Tiedot kaivauksia edeltävistä sekoittuneista kerroksista pohjautuvat Hämäläisen teke-miin havaintoihin (Kts. Koivisto 2007b).

² Harmaasavikeramiikkaa on Suomesta löydetty aina-kin Siuntion Suitian kartanon kaivauksissa 1500-luvul-le ajoittuvista kerroksista (Niukkanen 1998), Espoon Kauklahden ja Vantaan Gubbackan keskiaikaisten ky-lätonttien kaivauksissa todennäköisimmin 1500-luvulle ajoittuvien tulisijojen yhteydestä (Haggrén et al. 2003; Koivisto 2008) ja Pernajan Gammelbyn Tomtåkerin keskiaikaisen kylätontin tutkimuksissa irtolöytöinä (Salonen & Väisänen 2006). Vastaavaa harmaasavike-ramiikkaa on löydetty myös Tukholman Helgeandshol-menin 1500-luvun kerroksista (Dahlbäck 1983).

³ Itämerenkeramiikan juuret ovat slaavilaisessa kera-miikassa, ja tätä nimitystä käytetäänkin slaavilaisalu-eiden ulkopuolella (pääasiassa Ruotsissa) valmistetusta keramiikasta joka muistuttaa esikuvaansa. Se on yleen-sä ajoitettu 900-luvun lopulta 1200-luvulle (Roslund 2001; kts. myös Enqvist 2005). Slaavilaisten asutta-

milla alueilla puhutaan slaavilaisesta keramiikasta. Slaavilais-karjalainen keramiikka voisi olla Itämeren-keramiikan koillinen variantti, jonka käyttö kuitenkin jatkui pidempään kuin varsinaisen Itämerenkeramiikan, jopa 1700-luvulle saakka (Enqvist 2005).

⁴ Veistä on mahdollon ajoittaa tarkasti, mutta ainakin Virosta Otepään linnavuorelta on vastaavan muo-toisia vaikkakin pienempiä veitsiä, jotka ajoittuvat 1200–1400-luvuille (Peers 2003:235–236).

⁵ Vastaavan muotoinen ja kokoinen pelimerkki on löy-tynyt sekä Lontoon että Uppsalan keskiaikaisista ker-roksista (Egan 1998:293; Ehn & Gustafsson 1984:84).

⁶ Vastaavanlaisia kinnasneuloja on arkeologisissa kaivauksissa löytynyt ainakin Suomesta (Turusta ja Naantalista), Skandinaviasta (Norjasta, Ruotsista ja Tanskasta), Englannin Yorkista ja Egyptistä. Kinnas-neulatekniikalle on monia eri nimityksiä eri puolilla Eurooppaa ja muuta maailmaa, kuten esim. '*nåle-binding*', '*single-needle knitting*' tai '*viking crochet*', mainitaksemme vain muutaman. (Ikäheimo 1989; Øye 1988:88; Poutiainen 1995; Tulkki 2003b; Walton 1989:341–345.)

SIUNTION HYTTISKOGEN – SUOMEN VANHIN MASUUNI?

ABSTRACT

Hyttiskogen in Siuntio – the first furnace in Finland?

Admiral Erik Fleming was the first entrepreneur who established early industrial ironworks in Finland. In the 1530's he opened an iron mine in Ojamo in Lohja parish. Soon afterwards he established ironworks in the vicinity of his manor Svidja in Siuntio. A part of this ironworks, a forge hammer was located in the hamlet of Kvarnby and, quite surprisingly, in 2007 another site was found in Hyttiskogen in the hamlet of Tupala. Heavy construction works have taken place in Kvarnby and the site has been demolished but the site in Hyttiskogen is rather well preserved. In Hyttiskogen there has been at least a furnace and maybe a forge hammer too. In the vicinity of the ruins of the furnace there are not only remains of a charcoal and iron ore depot but even ruins belonging to other industrial activities such as lime kilns too. Hyttiskogen site opens hitherto unknown possibilities to research early industrial 16th century iron production and its technology in Finland.

Siuntion pohjoisosassa sijaitsevasta Hyttiskogeniksi kutsutusta metsästä löytyi syksyllä 2007 tehdyssä inventoinnissa aiemmin

tuntematon 1500-luvulle ajoittuva masuunin raunio. Inventointi tehtiin Länsi-Uudenmaan maakuntamuseon toimesta ja se liittyi museon perusnäyttelyn multimedian päivittämiseen historiallisen ajan kohteiden osalta. Kolmihenkirisen tutkimusryhmän voimin tehty inventointi painottui kylätontteihin, mutta kenttätyöt ulottuivat muutamiin muihinkin kohteisiin kuten Porkkalan hopeakaivokselle sekä Siuntion Kvarnbyn ja Hyttiskogenin raudantuotantolaitoksille. (Haggrén, Heinonen & Terävä 2007)

Siuntiossa sijaitsevat Suomen vanhimmat varhaisteolliset raudantuotantolaitokset voidaan liittää valtaneuvos **Erik Flemingiin**. Tällä aikalaisten "ankaraksi ritariksi" kutsumalla mahtimiehellä oli vuosina 1528–1540 läänityksenään koko Raaseporin linnalääni. Läänityskauden jälkeen Fleming totesi, että hän oli tuloksekkaasti etsinyt malmisuonia ja alkanut hyödyntää Lohjan Ojamon kaivoksen malmivaroja. Asiakirjojen tiedot Flemingin harjoittamasta vuoritoimesta ovat valitettavan vähäisiä. Varmuudella hänen tiedetään hyödyntäneen Ojamon malmia, minkä oli raudantuotantolaitoksia, jotka luultavimmin sijaitsivat Siuntion Kvarnbyssä. (Hultin 1897, 14; Nordström 1962, 9–11, 14, 18.) Myöhempien aikojen rakentamisen ja maankäytön vuoksi ei Ojamossa ole maastoon juuri jäänyt arkeologian avulla tavoitettavia 1500-luvun raudantuotantoon liittyviä merkkejä. Saman kaltainen on tilanne viimeistään

vuoden 1560 tienoilla perustetun Karjaan Mustion ruukin alueella Myös Kvarnbyssä maasto on raskaasti muokattua, mistä johtuen on arveltu, ettei Suomessa olisi enää paljon mahdollisuuksia arkeologian keinoin tutkia 1500-luvun varhaisteollista raudantuotantoa. Joulukuussa 2007 tämä tutkimustilanne muuttui äkillisesti. (Kuva 1)

HYTTISKOGEN

Syksyn 2007 inventointi aloitettiin arkisto- ja karttainventoinnilla, jonka yhteydessä kiinnitettiin huomiota Siuntion pohjoisosasta löytyvään nimipariin Hyttiskogen ja Hyttiängen. Inventoinnin viimeisenä maastotyöpäivänä 10.12.2007 päätettiin tarkistaa olisiko Hyttiskogenin alueella jälkiä raudanvalmistuksesta.

Tupalan kylän mailla sijaitsevan Hyttiskogenin metsäalueen halki virtaa Tupalabäcken-niminen puro, joka saa alkunsa Hyttiängen-nimisestä kosteapohjaisesta metsästä. Kahden kallioharjanteen välisessä kapeassa kanjonissa kulkevan puron yläjuoksulla on

vielä 1900-luvun alkupuolella ollut mylly. Varhaisteollinen raudantuotanto hyödynsi vesivoimaa, joten tuotantolaitokset rakennettiin koskiin ja vanhoille myllynpaikoille. Hyttiskogenissa inventointi aloitettiin systemaattisesti puron alajuoksulta, jossa ovat ensimmäiset koskipaikat. Maastotyö tuotti nopeasti tulosta: heti ensimmäisestä alajuoksun koskipaikasta löytyi sinistä lasimaista kuonaa eli tyypillistä masuuniprosessissa syntynyttä jätettä. Kyse oli selvästi varhaisesta raudantuotantopaikasta. Varmuuden vuoksi alkutalven inventointia jatkettiin vielä ylävirtaan aina 1900-luvun alun myllyn paikalle asti, mutta sieltä ei löytynyt enää lisää merkkejä raudantuotannosta. (Kuva 2, 3)

Inventointiryhmämme palasi Hyttiskogeniin toukokuun alussa 2008. Tällöin mukana oli myös raudantuotannon historian ja tekniikan asiantuntija **Lars Hukkinen**. Keväällä 2008 paikalla kävi myös Suomen rautaruukkikohteet 1980-luvulla inventoinut **Erkki Härö**, jonka havainnot varmensivat ja täydensivät inventoinnin tuloksia. Kohteelle tehtiin syksyllä 2008 vielä yksi tarkastus, jolloin Hukkisen ja Härön ohella

Kuva 1. Siuntion Suitian (ru. Svidja) kartano, jonka päärakennus on alkujaan Erik Flemingin rakennuttama.

Kuva 2. Tuuli Heinonen tutkii Hyttiskogenin masuunin paikkaa joulukuussa 2007.

Kuva 3. Yleiskuva Hyttiskogenin masuunin paikasta.

mukana oli museonjohtaja **Dan Lindholm**. Vuoden 2008 maastokäyntien tuloksena varmistui Hyttiskogenin raudantuotantopaikan monipuolisuus: kohteelta löytyi useita erilaisia tuotantoprosesseihin liittyviä rakenteita. Samalla varmistui, että kyse on varhaisteollisesta masuunista eikä vanhempaa tekniikkaa edustavasta harkkohytistä. (Kuva 4)

VARHAISTEOLLISET RAUDANVALMISTUS-PROSESSIT KESKIAJAN JA UUDEN AJAN ALUN POHJOISMAISSA

Pohjoismaissa rautamalmia sulatettiin rautakaudella ja keskiajalla pienissä talonpoikaisissa harkkohyteissä, joissa ei ylletty niin korkeaan lämpötilaan, että rauta olisi sulanut nesteeksi. Harkkohytin kuilumaisessa uunissa malmia kuumennettiin hehkuvilla hiilillä, jolloin malmi sisältämä rautaoksidi pelkistyi raudaksi. Sekä ns. sivukivestä koostuva kuona että pelkistynyt rauta valuivat harkkohytin pohjalle. Sulatuksen jälkeen harkkohytin pohjalle muodostunut rauta eli ns. sulain kaivettiin esiin joko ylhäältä uunin suuaukon kautta tai sen seinää avaamalla.

Harkkohytissä rauta ei sulanut nesteeksi, joten yhdellä puhalluskerralla valmistetun raudan määrä jäi pieneksi, monesti vain muutamaan kiloon. Toisin oli masuunissa, josta pelkistynyt rauta voitiin juoksuttaa ulos ja jossa sulatusprosessia eli ns. puhallusta saatettiin jatkaa useita viikkoja. Masuunit olivat tuntuvasti suurempia ja korkeampia kuin talonpoikien harkkohytit. Tuotantomäärät nousivat jo keskiajalla aluksi satoihin ja pian jopa tuhansiin kiloihin. Uunin korkeuden ja koon ansiosta masuunissa yllettiin tuntuvasti korkeampiin lämpötiloihin kuin harkkohytissä. Masuuniprosessissa sula rauta juoksutettiin takkirautaharkoiksi tai taitavien padanvalajien toimesta vähitellen myös suoraan valurautaesineiksi. Masuuniprosessin tuloksena saatu takkirauta oli korkean hiilipitoisuutensa vuoksi haurasta. Tämän vuoksi sitä oli vuoroin kuumentaa, vuoroin takoen mellotettava. Näin siitä saatiin käyttökelpoista osmund- tai kankirautaa. Osmundtaonta edustaa keskiaikaista tekniikkaa, kun taas vesivoimalla toimineet kankivasarapajat yleistyivät Euroopassa vasta keskiajan lopulla tai pikemminkin vasta uuden ajan alussa.

Ruotsi oli eurooppalaisen raudanjalos-

tuksen edelläkävijä ja suurimpia raudantuottajia. Masuuniprosessi kehitettiin nykyisen käsityksen mukaan 1100- tai 1200-luvulla Saksassa tai Keski-Ruotsissa. Keskiajalta ja 1500-luvulta Ruotsista tunnetaan kymmeniä masuuninraunioita, joista varhaisin on Keski-Ruotsin Norbergissa sijaitseva Lapphyttan. (Björkenstam 1990, idem 1995; Magnusson 1983; idem 1996.)

Aiemmin Suomesta tunnetut säilyneet masuunien jäänteet ovat vasta 1600-luvulta. Niistä varhaisimmat eli Antskogin ja Billnäsän Landsbron masuunit ovat käytännössä kokonaan tuhoutuneita, kun taas Mustiossa, Fagervikissa ja Fiskarsissa varhaisimpien masuunien paikalla on sittemmin rakennettu uusia tuotantolaitoksia. Vanhimpana säilyneenä rauniona voidaan pitää Tenholan Barkarbölestä löytynyttä 1690-luvulla rakennettua masuuninperustusta.

Takkirautaa jalostaneet kankivasarapajat alkoivat yleistyä Ruotsissa vasta **Kustaa Vaasan** kaudella 1500-luvun puolivälissä. Seuraavalla vuosisadalla kankiraudasta tuli Ruotsin tärkein vientiartikkeli. Suomesta tunnetaan useita 1600-luvun kankivasarapajojen paikkoja, mutta hyvin säilyneitä rauniota on vasta 1700-luvulta. Inkoon Fagervikissa on jopa säilynyt vanhalle paikalle rakennettu kankivasarapaja vuodelta 1758.

Masuunit ja kankivasarapajat edustavat keskiajan ja uuden ajan taitteessa levinnyt-

tä varhaisteollisuutta, aikansa huipputeknologiaa. Ne sijoittuivat hyvien kulkureittien ääreen Etelä-Suomen rannikolle. Talonpoikaisia harkkohyttejä on Suomessa sen sijaan ollut erityisesti seuduilla, joilla esiintyy järvimalmia. Eniten harkkohyttien raunioita tunnetaan Itä-Suomesta. Systemaattisissa inventoinneissa on löydetty kymmeniä harkkohyttejä, mutta vain muutamia on tutkittu kaivauksin. Siuntion Hyttiskogenin tapaan monista Itä-Suomen harkkohyteistä on jäänyt muisto alueen nimitykseen. Osa harkkohyteistä on keskiaikaisia, mutta osa vasta 1800-luvulta.

SUOMEN VARHAINEN RAUTATEOLLISUUS

Suomen rautateollisuuden 1500-luvulle ajoittuvat varhaisvaiheet tunnetaan varsin huonosti. Yleisen käsityksen mukaan rautamalmia alkoi ensimmäisenä hyödyntää Raaseporin linnaläänin läänityksekseen saanut Siuntion Suitian kartanon isäntä Erik Fleming. Hän oli 1530-luvulla ryhtynyt louhimaan Lohjan Ojamon malmia. Raaseporin läänityksen peruuttamisen jälkeen kuningas Kustaa Vaasa vahvisti 5.9.1542 Flemingin oikeuden Ojamon malmiin ja sen hyödyntämiseen. Tuotamastaan raudasta Flemingin piti luovuttaa kruunulle yksi kahdestoistaosa. Flemingin tiedetään palkanneen kaivostaan ja ruukkiaan

varten saksalaisia vuorimiehiä, joista nimeltä tunnetaan **Laur Behem** ja **Baltzar Smaltz**. (EF s. 60–61; Hultin 1897; Nordström 1962.) Vuonna 1545 Raaseporin linnasta vietiin rautaa taottavaksi Erik Flemingin vasarapajalle, mikä osoittaa, että tällä

Kuva 4. Elina Terävä, Tuuli Heinonen ja Lars Hukkinen tutkivat masuunin jäännöksiä toukokuussa 2008.

on kaivoksen ja sulaton ohella ollut aikansa moderneinta tekniikkaa edustava tuotantolaitos, kankivasarapaja. (Nordström 1962, 10; KA 2945 s. 5v) Säilyneet tiedot Flemingin harjoittamasta tuotannosta Suitian tai Nybyn ruukiksi kutsutulla ruukilla ovat kuitenkin hyvin niukkoja. (vrt. Härö 1998/2008) Fleming kuoli jo vuonna 1548, mutta hänen leskensä **Hebla Sparre** antoi vuonna 1552 Siuntion kirkolle peräti kippunan (149 tai 172 kg) rautaa (KA 3003 s. 37v), joka luultavasti oli sulatettu juuri Hyttiskogenissa.

Vuoden 1556 alussa Raaseporin linnan alaisuudessa oli vasarapaja, joka sijaitsi luultavasti joko Karjaan Mustiossa tai yhä Siuntiossa – lähteessä sitä ei valitettavasti kerrota. (KA 3048, s. 36; Nordström 1962, 14–20.) Sen sijaan vuodelta 1558 on maininta Nybyn rautaruukista, mikä viitannee Flemingin ajan laitoksiin Siuntiossa. (Nordström 1962, 18.)

Kruunun mielenkiinto raudantuotantoon ja muuhun vuorityöhön Suomessa kasvoi, kun Kustaa Vaasa nimitti poikansa **Juhanan** Suomen herttuaksi vuonna 1556. Juhana oli kiinnostunut vuoritoimesta ja alkoi panostaa siihen. Hän etsi ja louhitutti malmia eri puolilla herttuakuntaansa. Aktiivisinta Juhanan ajan toiminta oli Ojamossa ja Mustiolla. Juhana rakennutti Mustioon vuonna 1560 masuunin ja kankivasarapajan. Tuotanto jäi kuitenkin hyvin vaatimattomaksi ja toiminta lakkasi Juhanan herttuakunnan myötä vuonna 1563. (Hultin 1897, 14–18; Nordström 1962, 23–35.)

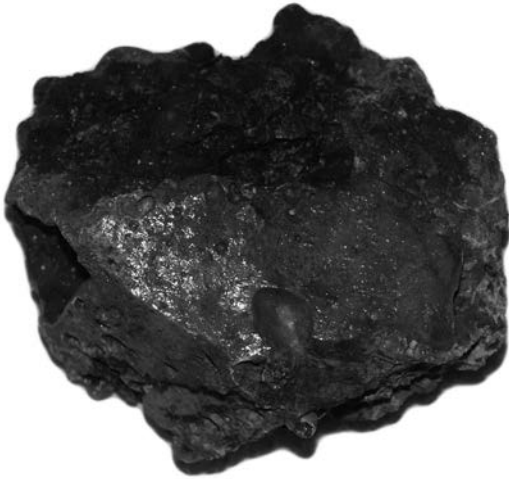
Seuraavien 50 vuoden aikana Suomesta on tietoja malminetsinnästä ja pienimuotoisesta louhinnasta, mutta kesti aina vuoteen 1616 ennen kuin uusia laitoksia alettiin todenteolla perustaa. Kuningas **Kustaa II Adolf** perusti tällöin uudelleen Mustion kruununruukin, josta kasvoi vähitellen huomattava rautaruukki. Muualle Länsi-Uudellemaalle perustettiin 1630- ja 1640-luvuilla neljä muuta rautaruukia (Antskog, Billnäs, Fagervik ja Fiskars).

Erik Flemingin ja Juhana-herttuan aikaa seuranneen puolivuosisataisen hiljaisuuden jälkeen varhaisteollinen raudantuotanto vakiintui Suomeen lopullisesti.

TUPALAN HYTTISKOGENIN MUINAISJÄÄNNÖSALUE

Historiallisten lähteiden tarjoamat tiedot Erik Flemingin harjoittamasta raudantuotannosta Suitian kartanon takamaihin kuuluneessa Tupalan Hyttiskogenissa ovat niin niukkoja, ettei yksin niiden varassa voi tehdä lainkaan varmoja johtopäätelmiä. Yli sata vuotta Flemingin ajan jälkeen eli vuonna 1662 Siuntion käräjillä todistettiin, että Tupalan ensimmäiset asukkaat olisivat olleet vasaraseppiä ajalta, jolloin Suitian rautaruukki oli kukoistanut. (Brenner 1955, 515.) Tätä myöhäistä muistitietoa varmempia ovat 1560–1580-luvuilta säilyneet maininnat Tupalassa asuneesta **Sigfred Kolaresta** eli Sigfred hiilenpolttajasta (KA SAY Siuntio). Eri lähteitä yhdistämällä Hyttiskogenin raudantuotannon voidaan arvioida ajoittuvan noin 1530–1560-luvulle.

Tupalan maiden halki Hyttiskogenin läpi idästä länteen virtaavan puron alavirran koskissa erottuu vesivoimaa hyödyntäneiden tuotantolaitosten jäänteitä kuten vesirajassa sijaitsevia kivijalkoja ja puroon rakennettuja kanavointeja, joiden avulla vettä on ohjattu käyttövoimana toimineisiin vesirattaisiin. Maaperässä on runsaasti sinikirjavaa masuunikuonaa sekä kalkkikiven ja rautamalmin kappaleita. Useimmat rakenteet ja muut jäänteet keskittyvät yhden putouksen ympärille, mutta erilaisia rakenteita ja pieniä määriä kuonaa on noin 100 m matkalla, jossa on useita pieniä koskia. Tämän perusteella purossa on ollut useita vesivoimaa hyödyntäneitä laitoksia. Selkeimpiä rakenteita ympäröi masuunikuonan keskittymä, mikä viittaa paikalla olleeseen masuuniin. Purossa

Kuva 5. Masuunikuonaa Hyttiskogenista.

Kuva 6. Vasara(?)pajakuonaa Hyttiskogenista.

on viitteitä myös kankivasarapajaan liittyvää tummasta ja tiiviistä pajakuonasta, joten paikalla on saattanut olla myös lyhytaikainen kankivasarapaja. Osa puron rakenteista liittyy mahdollisesti varhaisiin myllyihin. (Kuva 5,6)

Masuunin paikan yläpuolella, puron eteläpuoleisessa ylärinteessä on ison hiilivaraston pohja, jossa on yhä lähes kahden metrin paksuinen puuhiilikerros. Sen vieressä sijaitsee raaka-aineena käytetyn malmivaraston jäänteet. Mielenkiintoista on, että malmikasoista löytyy sekä magneettista vuorimalmia että järvimalmia. Yhdessä ylärinteen hiili- ja malmivarastojen kanssa masuunipaikka

muodostaa hyvin havainnollisen tuotantolaitoskokonaisuuden. Todettakoon, että puron eteläpuolella on äskettäin pengerrytetty metsäautotie, joka on osittain tuhonnut niin tuotantolaitosten kuin hiilivaraston jäänteitä.

Myös puron pohjoispuolella on erilaisia tuotantoon liittyviä rakenteita. Masuunin perustusten kohdalta nousevassa rinteessä on suppilomainen maavalli ja sen pohjoispuolella pitkänomainen kumpare. Molemmista löytyy runsaasti palanutta savea, tiilenpalasia ja kalkkikiveä. Ne tulkittiin kalkkiuunin raunioksi ja mahdollisesti myös tiilenpoltoon liittyviksi jäänteiksi. Lisäksi kalkkiuunista noin 25 m koilliseen on hiilimiilun pohja, mikä osoittaa, että puuhiiltä on tuotettu masuunin välittömässä tuntumassa.

Hyttiskogenista noin 3 km pohjoiseen jo Flemingin aikaan perustetun Nybyn eli Tupala Nybyn torpan alueelta on tietoja mahdollisesta rautalouhoksesta (Brenner 1955, 351–352, 515–520.) Vaikka Erik Flemingin ajalta tunnetaan varmoja mainintoja vain Ojamon malmista ja viitteellisiä tietoja Tupala Nybyn louhoksesta, on oletettavaa, että myös Hyttiskogenista löytyy merkkejä malmin louhinnasta. Alueen kallioperässä on rautamalmiesiintymiä, joiden hyödyntämismahdollisuuksia on selvitetty vielä 1900-luvulla.

KVARNBYN RAUDANTUOTANTOLAITOKSET

Vain muutama kilometri Hyttiskogenista itään sijaitsee Kvarnbyn kylä ja koski. Erik Fleming hankki Kvarnbystä maita ja koskiosuuksia 1530-luvun alusta lähtien. (Brenner 1955, 351–356.) Asiakirjalähteistä selviää, että kylässä asui 1560-luvulla seppiä, mutta kirjallisten lähteiden pohjalta on mahdoton selvittää olivatko he tavallisia seppiä vai varhaisteollisen tuotannon ammattilaisia, vasaraseppiä. Flemingin ajan Suitian raudantuotantolaitoksiin liitetään myös tieto Kvarn-

bystä 1700-luvulla löytyneestä kankivasaran alasintukista.(Hultin 1897, 14.) Erkki Härön tutkimusten mukaan Kvarnbyssä lieene ollut harkkoyhti ja kankivasarapaja, joka ovat toimineet noin vuodesta 1535 alkaen. (Härö 1998/2008) Raudanjalostus paikalla lieene päättynyt 1550- tai 1560-luvulla. Vielä 1560-luvulla kylässä asui **Michel Smed** eli seppä Michel (KA SAY Siuntio).

Kvarnbyn koskessa on nykyisin suuri 1900-luvulla rakennettu mylly ja voimalaitos, joiden yläpuolella on betoniseinän vahvistettu patoallas. Vuosisatojen kuluessa, etenkin 1900-luvulla tehdyt saha-, mylly- ja voimalaitosrakennukset, padot, pengerrykset, kanavoinnit ja uoman perkaukset ovat suurimmalta osin tuhonneet vanhimpien tuotantolaitosten jäänteet. Kosken pohjoisrannalta on Erkki Härön 1980-luvun lopulla tekemässä inventoinnissa löytynyt sekä vasarapaja-kuonaa että mustaa harkkoyhtikuonaa. Masuunikuonaa paikalta ei sen sijaan tunneta. (Härö 1998/2008) (Kuva 7)

HYTTISKOGEN OSANA SUOMEN TEOLLISUUSHISTORIAA

Vuosien 2007 ja 2008 maastoinventoinneissa Siuntioista, Tupalan Hyttiskogenista löytyi laaja ja monipuolinen teollisuushistoriallinen muinaisjäännöskohde. Paikalla on masuunin ja mahdollisesti myös kankivasarapajan raunio niihin liittyvine hiili- ja malmivaras-toineen sekä kalkkiuuneineen. Hyttiskogenin raudantuotantopaikka on osa Siuntion Suitian kartanon omistaneen Erik Flemingin 1530- ja 1540-luvuilla rakentamaa laajempaa tuotantokokonaisuutta. Suitian kartano, jonka kivisen päärakennuksen runko on samalta ajalta,

sijaitsee vain 3 km Tupalasta etelään. Flemingillä oli rautakaivos Suitiasta noin 10 km länteen sijaitsevassa Lohjan Ojamossa. Lisäksi samaan kokonaisuuteen kuuluu Hyttiskogenin masuunilta noin 3 km itään sijaitseva Kvarnby, jossa on ollut sekä harkkoyhti että vasarapaja. Huomionarvoista on, että Ojamon, Tupalan ja Kvarnbyn yhdistää tieura, joka on merkitty jo 1700-luvun karttoihin. Nykyisten tietojen perusteella voidaan olettaa, että Hyttiskogenin masuunissa on sulatettu Ojamon malmia ja näin saatu takkirautea on jalostettu Kvarnbyssä ja mahdollisesti myös Hyttiskogenissa sijainneissa vasarapajoissa edelleen kankiraudaksi. (Kuva 8)

Hyttiskogenin raunioalue on valtakunnallisesti erittäin merkittävä teollisuushistoriallinen muinaisjäännös, Suomen varhaisin tunnettu masuuni siihen liittyvine muine tuotantolaitoksineen. Hyttiskogenin tutkimukset ovat vasta alussa, mutta jo nyt ne ovat mullistaneet käsitystämme Suomen varhaisesta teollisuushistoriasta. Valtaneuvos Erik Flemingin raudantuotanto ei jäänyt vaatimattomien kokeilujen tasolle vaan ylsi aikaansa nähden moderniin ja monipuoliseen tuotanto-organisaatioon. ♦

Kuva 7. Kvarnbyn koski joulukuussa 2007.

LÄHTEET

Kansallisarkisto (KA)

Maanmittauslaitoksen maanmittausarkisto (MHA)

Suomen asutuksen yleisluettelo (SAY)

Uudenmaan voutintilit

Länsi-Uudenmaan maakuntamuseon arkisto

Georg Haggrén, Tuuli Heinonen & Elina Terävä: Keski-ikäisten muinaisjäännösten inventointi läntisellä Uudellamaalla 2007

Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto (MV/RHOA)

Erkki Härö: Suomen metalliruukit – inventointi. 1998 (täyd. 2008)

KIRJALLISUUS:

Nils Björkenstam, *Västeuropeisk järnframställning under medeltiden*. Jernkontorets Bergshistoriska Serie 26. Södertälje 1990.

Nils Björkenstam, The Blast Furnace in Europe during Medieval Times. Part of a New System for Producing Wrought Iron. *The Importance of Ironmaking. Technical Innovation and Social Change. Papers presented at the Norberg Conference on May 8-13, 1995*. Ed by Gert Magnusson. Jernkontorets Bergshistoriska Utskott H 58. Stockholm 1995. s 143-153.

Alf Brenner: *Sjundeå sockens historia* II. Sjundeå 1955.

Eerik Flemingin maakirjat (EF). Toim. Aulis Oja. Lisiä Suomen historiaan VII. Valtionarkisto. Helsinki 1964.

Tekla Hultin: *Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland under svenska tiden*. I. Jernbruken. Helsingfors 1896.

Tekla Hultin: *Historiallisia tietoja Suomen vuoritoimesta Ruotsin vallan aikana*. Suomen teollisuushallituksen tiedonantoja 26. Helsinki 1897.

Gert Magnusson, Lapphyttan - en medeltida masugn i Norbergs bergslag. *Västmanlands fornminnesförening och Västmanlands läns museum. Årsskrift 61*. Västerås 1983. s 40-50

Gert Magnusson, Bergsmän, arbetare, bönder, gruvor, hyttor, och oxar. Kring den äldsta industrialiseringen i Sverige. *Svenskt järn under 2500 år. Från gruvpigor och smeddrängar till operatörer. Daedalus - Tekniska museets årsbok 1997*. s.l. 1996. s 31-50.

W. E. Nordström: *Svartå bruks historia*. Ekenäs 1962.

Uudenmaan läänin pitäjänkartasto 1844. Toim. Erkki-Sakari Harju, Anna-Maija Pietilä & Arvo Kokkonen. Karttakeskus 2007.

Georg Haggrén

georg.haggren@helsinki.fi

Tuuli Heinonen

tuuli.t.heinonen@helsinki.fi

Elina Terävä

elina.terava@helsinki.fi

Arkeologia

Unioninkatu 38 F

PL 59

00014 Helsingin yliopisto

Kuva 8. Tupala, Kvarnby (Qvarnby) ja Suitia (Svidja) Siuntion pitäjän kartassa vuodelta 1844. Huom. Tupalan ja Kvarnbyn välinen tie. Uudenmaan pitäjänkartasto 1844.

EUROOPPALAISTA ARKEOLOGIAA GARDAJÄRVELLÄ

European Association of Archaeologists'in (EAA, www.e-a-a.org) vuosittainen konferenssi järjestettiin Italiassa Gardajärven pohjukassa, Riva del Garda -nimisen pikkukaupungin kongressikeskuksessa 15.–20.9.2009. Kokous pidettiin viidennentoista kerran. Pääjärjestäjiä olivat Trenton autonomisen provinssin arkeologian osasto, Riva del Gardan kunta sekä paikallinen arkeologinen museo. Yhdistyksen periaatteiden mukaisesti konferenssin sisällöstä vastasi laaja, eurooppalaisista arkeologeista koostuva tieteellinen komitea.

Osallistujia oli noin 670; pääasiassa Euroopassa työskenteleviä arkeologeja sekä muita museo- ja kulttuuriympäristöalan asiantuntijoita. Myös muista maanosista oli jonkin verran edustajia. Suomalaisia oli mukana kymmenkunta. Varsinaisia esitelmäpäiviä oli kolme. Esitelmiä pidettiin satoja, ja ne oli jaettu seitsemään teemaan ja yli viiteenkymmeneen sessioon. Ohjelma antoi hyvän läpileikkauksen tämänhetkisestä arkeologiasta tutkimustilanteesta Euroopassa (ohjelma on ladattavissa osoitteesta www.eaaitaly2009.com). Aiheita oli laidasta laitaan alkaen sedimentologiasta ja esihistoriallisesta musiikista päätyn toisen maailmansodan aikaisten sotavankileirien arkeologisiin tutkimuksiin ja ulkoilmamuseoiden nykytilaan. Sessioista piti valita itseä eniten kiinnostavat – sikäli kun ne eivät sattuneet ajoittumaan päällekkäin. Esit-

telemme tässä seuraamistamme, historiallisen ajan arkeologiaan liittyvistä sessioista joitakin poimintoja, joiden arvelemme kiinnostavan SKAS:in lukijakuntaa.

Kuten kaikkiin kunnon konferensseihin kuului tähänkin myös iltarientoja ja vapaa-muotoista tutustumista muihin delegaatteihin. Keskiviikkona olivat avajaiset, torstaina vuosijuhla ja lauantaina yhdistyksen vuosikokous ja sen päätteeksi juhlaillallinen keskiaikaisessa Toblinon linnassa. Kongressikeskuksen viereisessä suuressa teltassa oli koko konferenssin ajan kirjamyyntipiste, jossa olivat edustettuina suurimmat eurooppalaiset arkeologisten julkaisujen kustantajat.

Vuoden 2010 EAA-konferenssi pidetään 1.–5. syyskuuta Haagissa (www.eaa2010.nl) ja vuonna 2011 kokoonnutaan Oslissa. Vuoden 2012 kokous tullaan järjestämään Helsingissä. Pääjärjestäjiä ovat tuolloin Museovirasto, Helsingin yliopisto, Suomen muinaismuistoyhdistys ja Suomen arkeologinen seura.

SESSIO: ARCHAEOLOGISTS AND CIVIL ENGINEERS. CHALLENGES OF LARGE INFRASTRUCTURE PROJECTS.

Garry Waitin (Nexus Heritage, UK) järjestämässä sessiossa käsiteltiin niitä haasteita, joita arkeologit ja rakennushankkeiden suun-

nittelijat joutuvat kohtaamaan suurten infrastruktuurihankkeiden (moottoritiet jne.) yhteydessä sekä etsittiin niihin ratkaisuja. Suurimpana ongelmana nähtiin toisen osapuolen tavoitteiden ja työtapojen ymmärtämättömyys – yhtäältä hankkeiden aikataulujen venyminen ja lisäkustannukset, toisaalta arkeologisen kulttuuriperinnön tuhoutuminen ja negatiiviset ympäristövaikutukset. Yhteistyön, keskustelun ("yhteisen kielen puhumisen") sekä eri osapuolten työskentelytapojen, tavoitteiden, vastuiden ja velvoitteiden ymmärrettäväksi tekemisen merkitystä korostettiin. EAA:lla on parhaillaan käynnissä EU-rahoitteinen projekti ACES (www.aces-project.eu), jossa valmistellaan koulutusaineistoa arkeologien, rakennuttajien, suunnittelijoiden ja urakoitsijoiden käyttöön.

Session mieleenpainuvien esitelmien oli **Jostein Gundersenin** (Norjan merimuseo) esitys Osloon historiallisen sataman alittavan maantietunnelin rakentamiseen liittyvästä arkeologisesta tutkimushankkeesta. Työmaa oli teknisesti ja volyymiltään erityisen haastava. Pohjaliejuja poistettiin satakunta auto-kuormallista päivässä, ja periaatteessa kaikki maa käytiin arkeologisesti läpi seulomalla tai valvontamaisesti. Arkeologista työtä jouduttiin tekemään kuivalla maalla, liejussa ja veden alla jopa talvipakkasilla ja ympäri vuorokauden. Osa maa-aineksesta oli saastunutta jne. Työn sujumisen vuoksi arkeologien oli integroiduttava muuhun työmaahan tavanomaista tiiviimmin ja opeteltava kommunikoimaan ymmärrettävästi myös muiden työalojen edustajien kanssa.

SESSIO: ABOUT THE FARM.

Ruotsalaisvetoisen (**Maria Petersson** ja **Anne Carlie**) farmisession aiheena oli rautakautinen ja keskiaikainen maatila ympäristöi-

neen. Arkeologinen tutkimus on perinteisesti koskenut pääasiassa maatilan rakennuksia, taloutta ja toimintoja. Tämänhetkisessä tutkimuksessa maatilaa käsitellään myös osana maaseudun ja kaupunkien muodostamaa verkostoa sekä sosiaalisena ja mentaalisenä toimintakenttänä, joka voi ilmentää mm. aikansa arvoja ja uskomuksia sekä yhteiskuntajärjestelmässä eri aikoina tapahtuneita muutoksia. Painopiste on siirtynyt eliitin tutkimisesta kohti yhteiskunnan alempia sosiaalisia kerrostumia. Esitelmissä käsiteltiin mm. sitä, kuinka paikan tai alueen sosiaalista hierarkiaa ja esimerkiksi ulkopuolisen työvoiman käyttöä voidaan selvittää arkeologisen aineiston perusteella.

Yksi session mielenkiintoisimmista esitelmistä oli **Lena Beronius Jörpelandin** ja **Anton Seilerin** katsaus Keski-Ruotsissa sijaitsevan Mälbyn maaseutukohteen kaivauksiin. Kaivauksissa on paljastunut runsaasti keskiajan loistoesineitä ja laaja kivetty alue, joka on tulkittu rakennuksen pohjaksi. Sen monikulmainen muoto oli johtanut tutkijat etsimään esikuvia Venäjän ruhtinaiden puista kartanoista, jotka ovat voineet olla aateliston puukartanon lähtökohtana Ruotsissa 1200-luvulla.

Monessa esitelmässä nostettiin esiin menetelmiä, joilla voidaan paikantaa kadonneita maaseutukohteita sekä todettiin, miten hienoja tuloksia voidaan saavuttaa tällaisten kohteiden kaivauksilla. Sen sijaan pienemmälle huomiolle jäi se, että maaseudun arkeologisia kohteita tai ainakin niiden osia voi olla säilyneinä myös nykyisen maaseutuasutuksen lomassa, ja että arkeologinen tutkimus pitäisi ehkä ulottaa myös niihin.

Ruotsalaisessiossa kerrottiin myös heidän omasta maaseutuarkeologian verkostostaan Nätverket för Sydsvensk Landsbygdsarkeologi, johon kaikki kiinnostuneet ovat tervetulleita liittymään.

SESSIO: RURAL LAND USE AND THE MANAGEMENT OF THE ARCHAEOLOGICAL HISTORICAL LANDSCAPE. A EUROPEAN PERSPECTIVE.

Stephen Trow'n (English Heritage) johtamassa sessiossa käsiteltiin maaseudun ja metsäalueiden viime vuosikymmenien aikana merkittävästi muuttunutta maankäyttöä ja sen seurauksia arkeologiselle kulttuuriperinnölle. Useissa Euroopan maissa on raportoitu samantyyppisistä, ennakoimattomista ja paikoin laajoista vahingoista, joita ovat aiheuttaneet mm. entistä suuremmat ja painavammat työkoneet, kasvaneet kyntösyvytykset ja metsätalouden uudet menetelmät (laikuttaminen ym.). Ilmastomuutos voi pahentaa asiaa, koska vettynyt maaperä ei kanna koneita yhtä hyvin kuin kuivempi tai jäänyt, ja koventuneet myrskytuulet kaatavat puita, joiden juuret repivät ylös osia arkeologisista kohteista. Muita kulttuuriperinnölle aiheuttavia uhkia ovat mm. kohteiden pusikoituminen laiduntamisen loputtua sekä turistimassojen joissakin suosituissa nähtävyyshäädäköhteissa aiheuttama kulutus. Vaikka jokin kohde olisi-kin itsessään tehokkaasti suojeltu, ei suojelu välttämättä ulotu kohteen lähiympäristöön tai maisemaan.

On yleistä, että varsinkin laajojen metsäalueiden muinaisjäännökset tunnetaan huonosti, koska niitä on työläs inventoida ja koska niitä ei ole nähty niin uhanalaisina kuin rakennettujen ympäristöjen suojelu-kohteet. Norjassa ja Isossa-Britanniassa on kokeiltu menestyksekkäästi lasermittaukseen perustuvaa, ilmasta käsin tehtävää LiDAR-skannausta, jonka avulla voidaan kaukokartoittaa nopeasti laajoja alueita ja erottaa maaperässä olevia ilmiöitä puustonkin läpi. Skannauksessa esiin tulleet anomaliat käydään läpi toimistossa ja verrataan niitä muuhun tausta-aineistoon, minkä jälkeen potentiaalisimmat kohteet tarkastetaan maastossa.

Työtä tehdään yhteistyössä ilmastontutkijoiden kanssa, jolloin voidaan määritellä erityiset, esimerkiksi myrskyille alttiit riskialueet. Useissa maissa (myös Suomessa) on myös panostettu maan- ja metsänomistajille kohdistettuun tiedottamiseen ja neuvontaan koskien arkeologisten kohteiden tunnistamista ja niitä säästävien viljely- ja metsänhoitomenetelmien käyttöä.

SESSIO: BRIDGING THE GAP. TOWARDS AN AGENDA FOR EUROPEAN POST-MEDIEVAL ARCHAEOLOGY.

Uuden ajan arkeologia on varsin uusi eurooppalaisen arkeologian erityisala, joka on monissa maissa vielä marginaalinen. Eri maiden lainsäädäntö myös kohtelee nuorempia muinaisjäännöksiä hyvin eri tavoin. Viimeisimpiin viiteensataan vuoteen sisältyy lukuisia, arkeologisestikin tutkittavissa olevia ilmiöitä, jotka ovat voimakkaasti muokanneet Eurooppaa – mainittakoon reformaatio, kaupungistuminen, maatalouden modernisoituminen ja sen aiheuttama maiseman muuttuminen, teollistuminen, kapitalismi, nationalismi, turismi sekä globalisaatio. **Paul Bedfordin** (Ironbridge Gorge Museum Trust) vetämässä sessiossa esiteltiin uuden ajan arkeologian tilannetta Euroopan eri maissa sekä pohdittiin alan lähitulevaisuuden tavoitteita.

Esitelmät poikkesivat tyyliltään toisistaan varsin paljon, ja kokonaisuudesta syntyi vaikutelma, että uuden ajan arkeologia käsitetään varsin eri tavoin eri maissa. Alan vanhinta perinnettä edustaa Isosta-Britanniasta lähtöisin oleva ns. teollisuusarkeologia (industrial archaeology, klassikkokohteena Ironbridge Gorge), joka tutkii teollisen valmistuksen ja tuotantotalouden historiaa paitsi arkeologian, myös mm. arkkitehtuurin sekä taide-, tekniikan-, talous- ja sosiaalhistorian tutkimuksen keinoin. Teollinen toiminta on

saattanut jättää ympäristöön runsaasti mm. raaka-aineiden hankintaan ja kuljetukseen liittyviä jälkiä, jotka voivat ulottua kauas varsinaisesta tuotantolaitoksesta, eikä niitä kaikkia välttämättä osata mieltää tuotantoprosessiin kuuluviksi, varsinkin jos ne ovat ajan kuluessa muuttuneet osaksi luontoa. Teollisuusarkeologisten tutkimusten lisäksi esitelmien aiheina olivat mm. maatalouden 1700-luvun uudistuskokeilujen vaikutukset maisemaan, kapitalismi Sisilian maaseudulla sekä vuonna 1897 pidetyn Tukholman-näyttelyn pitopaikan kaivaustutkimukset. Monilla aiheen käsittelytapa oli varsin taidehistoriallinen tai historiallisista lähteistä tunnettuihin tietoihin painottuva, ja arkeologian osuus tutkimuksesta ja tulkinnoista saattoi olla yllättävän vähäinen tai haparoiva.

Loppukeskustelussa, jossa olivat enimmäkseen britit äänessä, vedettiin yhteen uuden ajan arkeologian erityispiirteitä. Ala on yhtä aikaa sekä kansainvälinen että hyvin paikallinen ja jopa yksittäisten henkilöiden

historiaan pureutuvaa. Merkittävänä nähtiin tunnettujen mutta unohtuneiden asioiden tuominen näkyviin, ilman että kuitenkaan olisi lupa jäädä ainoastaan historian kuvittamisen tasolle. Arkeologian keinoin voidaan tutkia myös epäonnistuneita hankkeita, joita ei välttämättä ole dokumentoitu kirjallisesti, ei ainakaan totuudenmukaisesti. Tavoitteena tulisi olla pitkäkestoisten ja laaja-alaisen prosessien ymmärtäminen. Ala on yleisöystävällinen, sillä nuoremmat kohteet ja aiheet ovat yleensä helpommin ymmärrettävissä kuin esihistorialliset.

Keskustelua herätti uuden ajan arkeologian suhde rakennettuun ympäristöön – onko arkeologeilla asiaa ainoastaan maan tai veden alle vai lupa/syytä tarkastella laajemmin myös nykyistä ympäristöä? Lisäksi pohdintaa herätti alan yhteys muihin aloihin kuten taidehistoriaan sekä arkkitehtien työhön – arkeologin erityisosaamista on etenkin esineiden tai rakennusosien kontekstin havainnoiminen ja tulkitseminen. Todettiin, että

Eurooppalaisten arkeologien vuosikokous pidettiin Riva del Gardan modernissa kongressikeskuksessa järven rannassa. Kuva: Marianna Niukkanen

arkeologien koulutuksessa on puutteita uuden ajan arkeologian osalta, ja että akateemisilla ja ammatillisilla arkeologeilla (academics and professionals) on erilaisia osaamistarpeita. Kuitenkin oltiin sitä mieltä, ettei liiallinen erikoistuminen ja lokeroituminen ole hyväksi, vaan hyvän arkeologin olisi kyettävä tietynlaiseen laaja-alaisuuteen. Eriytyminen omiin historiallisen arkeologian sessioihin ei välttämättä ole hedelmällistä, vaan pikemminkin tulisi integroitua laaja-alaiseen ja monitieteiseen menneisyyden tutkijoiden joukkoon ja luoda asiantuntijoiden verkostoja, joissa tutkimuskohteen ja -aiheen eri aspektit tulevat huomioiduiksi.

Keskustelun aiheet ja sävyt olivat tuttuja suomalaisestakin arkeologisesta keskustelusta. Vaikka ala on maassamme yhä melko suppea ja heikosti resursoitu, on asiaan liittyviä periaatteita kuitenkin mietitty ja kirjattu jo pitkälle. Perinteisen teollisuus-, sota- ja kirkkoarkeologian ohella on alettu sekä suojelussa että tutkimuksessa huomioida monipuolisesti myös mm. maaseudun asutus- ja elinkeinohistoriallisia, liikennehistoriallisia ja muita aikaisemmin marginaalissa olleita arkeologisia kohteita. Session pohjalta jäi vaikutelma, että asiathan ovat meillä eurooppalaisittain varsin hyvällä mallilla!

SESSIO: PRESERVING, MONITORING AND PRESENTING IN SITU ARCHAEOLOGICAL REMAINS.

Sessio järjestettiin konferenssikeskuksen pienimmässä seminaarihuoneessa ja sitä seurasi koko lailla sama, vilkkaasti osallistuva tiivis yleisö koko päivän. Osa keskusteli joista jatkoi session jälkeen illalliselle ja sähköpostiviestintä on senkin jälkeen jatkunut, joten sessiota voi pitää onnistuneena. Sessioon oli järjestäjien ehdotuksesta yhdistetty monitorointiin keskittyvän, lähin-

nä norjalais-hollantilaisvetoisen PRECITY-tutkimushankkeen sessio sekä laajemmin in situ -museoiden museologisiin kysymyksiin keskittyneiden tutkijoiden aihekokonaisuus. Puheenjohtajista ja samalla esitelmänpitäjistä **Michel Vorenhout** ja **Vibeke Vandrup Martens** edustivat session monitorointisektoria ja Englannissa toimivat **Kalliopi Fouseki** ja **Kostas Arvanitis** museologista puolta. Session puheenjohtajisto edusti hyvin koko konferenssin henkeä, jossa session vetovastuu oli ikäpolvella 30+.

Sessio käynnistyi in-situ -museoesitelmillä, joissa käsiteltiin sekä teeman teoreettista kehystä että erilaisia esimerkkejä käytänteistä eri puolilla Eurooppaa ja myös Aasiassa. Esimerkit kreikkalaisen pikkukaupungin (Veria) anonyymeistä ja jopa museoihmisiltä kadonneista, kerran esiin kaivetuista antiikin raunioiden palasista kauppapuotien koristeina toivat mieleen Turun Julinin talon ja sen Pyhän Hengen talon rauniot keskellä panttilainaamon kassakaappia. Erona ehkä se, että Veriassa ei enää kukaan tuntunut tietävän, mitä rauniot olivat. Vilnan suuri linnarakenushanke oli hyvin mielenkiintoinen ja erityisesti tieto, että suuren linnan avajaisissa yleisöä kiinnostivat suuret tyhjät huoneet, mutta rauniot rakennuksen alla ja sitä myöten todellinen historia olivat sivuseikka. Eurooppalaisen museomaailman johtavia museoita olevan Ename-centerin edustaja esitteli EU-yhteistyöhanketta Kiinassa, jossa Han-keisari **Jing Din** hautamonumentin ja ympäristön ennallistamisessa ei ollut juuri mitään yhteistä kansainvälisen museomaailman julkilausumien kanssa.

Sessiossa oli useita norjalaisesitelmiä. Suomalaisillekin tuttu **Vibeke Vandrup Martens** esitteli monitoroinnin haasteita ja tulevaisuutta erityisesti puukaupunkikohteissa. Monitoroinnista varsinaiseen suojaamiseen siirryttiin norjalaisten kalliotaitteen hoidosta kertovassa esitelmässä, jonka perusteella hoi-

dolla oli selvästikin saatu todella hyviä tuloksia. Iltapäivän kääntyessä illaksi olivat vielä vuorossa Norjassa toimivan **Thomas Hartvikin** (Bioforsk) katsaus monitorointitietojen lukemisen tärkeydestä sekä kemiallisista indikaattoreista, joiden perusteella voidaan tietää, milloin on pakko aloittaa kaivaus. Viimeisenä oli Vorenhoutin esitelmä, jossa käsiteltiin kosteikkoalueiden tutkimusta ja monitorointiin tarvittavan vertailevan arkeologisen tutkimustiedon tarvetta. Hän myös esitteli juuri valmistuneen mittauslaitteen, jolla monitorointi voidaan muuttaa osaksi arkipäiväistä muinaismuistojen valvontaa. Laitteen tarkempi hinta ja käyttötapa jäivät käsiteltäviksi myöhempään ajankohtaan.

Monitorointiteeman osalta kokonaisuutena huomio kiinnittyi siihen, että ainakin session asianomaisille se tarkoitti kosteiden maakerrosten ja puurakenteiden kunnon seurantaa ja seurannan tutkimusta. Sen sijaan esimerkiksi kokonaisuus, jossa on samalla kertaa mukana kivimuureja, tiilirakenteita, hirsiarinoita, kulttuurikerroksia ja vettynyttä maata ei ollut

vielä monitoroinnin keskiössä, eli selvästikin PRECITY -hankkeen kaltaiselle yhteistyölle olisi tilausta. Sen kehittäminen jatkuu norjalais-suomalaisin voimin talvella 2010 Turun seudulla järjestettävässä työseminaarissa. Monitoroinnin ulottamiseen esihistoriallisiin maanalaisiin kohteisiin ei sessiossa paneuduttu. ♦

Marianna Niukkanen
marianna.niukkanen@nba.fi

Museovirasto
Rakennushistorian osasto
Kulttuuritalo, Sturenkatu 4
PL 169, 00511 Helsinki

Kari Uotila
kari.uotila@kolumbus.fi

Muuritutkimus ky
Suovillankatu 3
20780 Turku

VAIHTELU VIRKISTÄÄ – VIIKKO MAASEUTUARKEOLOGINA ETELÄ-RUOTSISSA

Vuoden 2008 syyskuussa SKASin, Espoon kaupunginmuseon ja Hanasaaren Ruotsalais-suomalaisen kulttuurikeskuksen järjestämässä Keskiajan maaseutu-seminaarin yhteydessä todettiin ruotsalaisten kollegoiden kanssa, että paras tapa tutustua toistemme kohteisiin ja työtapoihin, olisi osallistuminen toistemme kaivauksiin. Arkeologisessa käsitemaailmassa on joskus enemmän eroja kuin itse aineistossa: Sekä lahdentakaisen aineiston että toisten työtapojen tunteminen, olisi erittäin opettavaista molemmille osapuolille ja oleellista arkeologiselle tutkimukselle. Pian syntyi ajatus muodostaa pienimuotoinen maaseutu-

arkeologian verkosto, joka voisi pitää yhteyttä ja kutsua mukaan kollegoita kenttätöihin.

Verkoston toimintaa päästiin kokeilemaan ensimmäisen kerran kesäkuussa 2009, kun **Lena Beronius**, joka työskentelee arkeologina Keski-Ruotsissa Riksantikvarieämbetetin (RAÄ) UV Mitt-toimistossa, tuli Suomeen osallistumaan Mankbyn kylän kaivauksiin Espoossa. **Katalin Schmidt Sabo** RAÄn UV Syd-toimistosta Lundissa vuorostaan kutsui minut osallistumaan hänen kyläkaivauksiinsa Skånessa viime syksynä.

Ruotsalais-Suomalaisen kulttuurirahaston apurahan avulla matka toteutui, ja pääsin viikoksi Etelä-Ruotsiin osallistumaan Hjärupin kylän kaivauksiin Staffanstorpiin. Kohde oli enemmän kuin mielenkiintoinen. Hjärup sijaitsee Uppåkran kuuluisan keskuspaikan vieressä, ja oletus on että Hjärup on toiminut Uppåkran alaisuudessa ja osallistunut keskuspaikan ylläpitoon.

PELASTUSARKEOLOGIAA UPPÅKRAN ULKOKYLISSÄ

Uppåkra oli melkein tuhat vuotta alueen keskuspaikka, ja oli Lundin kaupungin edeltäjä. Uppåkrassa oli jo rautakaudella kaupunkimaista asutusta ja käsityöläisyyttä.

Katalin Schmidt Sabo kaivamassa esiin rakenteita Hjärupin kylätontilla. Kuva UR.

Hjärupin rautakautisella asuinpaikalla avattiin laajoja alueita. Kuvassa Ann Carlie etsii paalunjälkiä tasosta. Kuva UR.

Paikka on selkeästi vaatinut ylijäämän tuotantoa ympäröivällä maaseudulla. Uppåkraa ympäröi -rup, -torp tai -arp pääteisten kylien kehä, ja nimistön sekä topografian perusteella on ehdotettu että nämä kylät olisivat olleet Uppåkran eliitin alaisia, ja mahdollistaneet näin olleen sekä eliitin ja erikoistuneen käsityöläisluokan syntyä Etelä-Ruotsiin.

Uppåkraa ympäröiviä asuinpaikkoja ei ole paljon päästy tutkimaan aikaisemmin, tutkimus on keskittynyt pelkästään itse keskustaipaikkaan. Tilanne muuttui syksyllä 2009, kun Hjärupin nykyistä asuinalue alettiin laajentaa, ja alueelle tuli samanaikaisesti kaksi pelastuskaivausta. Toinen kaivauskohde oli rautakautinen asuinpaikka joka sijaitsi Hjärupin pohjoispuolella, ja toinen oli keskiaikainen kylätontti, johon Hjärupin asutus on keskittynyt historiallisena aikana.

SUURIA KONEITA, SUURIA KYSYMYKSIÄ

Molemmat kaivaukset olivat ruotsalaisten kollegoiden mielestä pienehköjä, mutta varsinkin rautakautisen asuinpaikan 13 500 m² alue vaikutti suomalaisesta näkökulmasta katsottuna valtavalta. Skoonelaiset mittakaavat ovat hieman eri luokkaa kuin meillä; pinta-aloista puhuttaessa käytetään aina tuhannen neliömetrin yksiköitä. Isojen alojen avaamista mahdollistavat Skånen avoin ja täysin viljelty maisema. Kaivausalueet ovat melkein aina peltokohteita, jossa poistetaan surutta kaikki peltomulta isolla kaivinkoneella, ja arkeologien tehtäväksi jää paalunsijojen ja muiden rakenteiden etsiminen puhtaan pohjamaan seasta. Peltokohteilla on harvemmin säilynyt varsinaisia kulttuurikerroksia peltomullan alla, pikemmin kulttuurikerroksen alaosia ja

kuopalle kaivettuja rakenteita. Joskus, kuten Hjärupin kylässä, tutkittiin peltokerros myös metallinilmaisimella, jossa sitä tehtiin systemaattisesti aina noin 20 sentin tasoissa, jotta saataisiin talteen rahoja, solkia ja muita jalo jalometalli- tai kuparilejeerinkiesineitä.

Hjärupin kylässä aluetta avasi 1,5 m leveällä kauhalla varustettu kaivinkone, ja 3–5 kuorma-autoa kuljetti jatkuvasti pois maata. Rautakautisen asuinpaikan työmaalla työskenteli kaksi samankokoista kaivinkonetta sekä pari puskukonetta jotka siirsivät valtavat maamassat syrjemmälle. Raskas kalusto ei sotkenut rakenteita kovassa ja selkeästi erottuvassa pohjamaassa. Hjärupin kyläkaivauksilta löytyi yllättäen viikinkiaikaisen suurmiehen tila, tilan päärakennuksena oli toiminut monumentaalinen kolmilaivainen hallirakennus, jonka pituus oli 40 ja leveys 8 metriä. Rautakautisella asuinpaikalla sen sijaan löytyi jopa 18 talon jäännettä, joista 15 oli kolmilaivaisia hallirakennuksia. Kaivaustilanteessa tuli jatkuvasti esiin uusia paalunsijoja, kuoppia, kaivoja, tulisijoja ja muita rakenteita. Alueet olivat selkeästi olleet aktiivisessa käytössä.

Molemmat tutkimusryhmät olivat ennen kaivauksia tehneet selkeän tutkimussuunnitelman ja määritelleet itselleen, mihin tutki-

muskysymyksiin kaivausten avulla haluttiin saada vastauksia. Pelastuskaivausten lopputulos ei siten ollut pelkkä dokumentointia ja arkistointia, vaan kaivauksella pyrittiin tuomaan jotain uutta arkeologiseen tutkimukseen. Hjärupissa tutkimuskysymykset luonnollisesti liittyivät Uppåkraan, ja tämän tärkeän keskuspaikan myötä päästiin myös todella suuriin kysymyksiin, kuten koko valtakunnan muodostumisprosessiin. Uppåkran reuna-alueilla haluttiin tutkia kaupunkimaista yhteisöä ylläpitäviä ja mahdollistavia tukiverkostoa ja saada lisätietoa varhaisen vallan organisoitumisesta.

TIIMITYÖSKENTELYÄ JA TALOUDELLISIA HAASTEITA

Kullekin kaivausprojektille oli määrätty projektinjohtaja, joka vastasi kaivausten organisoinnista ja raportoinnista, mutta kentällä kaivausporukan työskentely oli selkeää tiimityötä. Työyhteisön sisäistä hierarkiaa ei mi-

tenkään korostettu. Kaikki arkeologit olivat erittäin päteviä, ja osasivat erikoisosaamisellaan täydentää toisiaan. Vaikka alueet olivat suuria, kaivauksilla työskenteli vain 3–5 arkeologia kerralla. Konevalvontavaiheessa tämä tarkoitti sitä, että yksi arkeologi per kaivinkone hoiti konevalvonnan, yksi teki takymetrimittaukset ja yksi työskenteli metallinilmaisimella. Konekaivauksen loputtua kaikki osallistuivat kaivaustyöhön. Pelkkiä "kaivajia" ei palkattu. Jos paksumpia kerroksia, kuten kaivoja, piti saada kaivettua, tilattiin paikalle pieni kaivinkone. Työt hoituivat hyvin ammattimaisesti, mutta alalle pyrkijöille tämä on rankka järjestelmä. Opiskelijoita ei palkata kaivauksille, ja voi kuvitella, että nuorelle maisterille vailla kenttätökokemusta tuntuu aika mahdottomalta saada jalansijaa alalla, kun Ruotsissa on tälläkin hetkellä suuri määrä päteviä arkeologeja työttömänä.

Hjärupin kaivauksilla tuli ilmi että UV Sydin henkilökuntaa huolestuttivat suuresti leikkausvaatimukset, jotka valtio on esittänyt RAÄlle. Kansainväliseen talouskriisiin myötä

Hjärupin kylästä paljastui valtava hallitalo. Tasolle asetetut puupölkyt merkitsevät paalunsijojen paikat. Kuva UR.

tullut rakennusalan pysähdys on suoraan vaikuttanut pelastuskaivausten määrään, ja UV-toimistojen henkilökuntaa tullaan karsimaan. Monet pelkäävät että leikkaukset tulevat näkyviin myös tutkimuksessa ja kaivaustiedon julkaisemisessa. Tähän asti Ruotsi on ollut edelläkävijä pelastusarkeologian tieteellisessä hyödyntämisessä. Kaivaussuunnitelmiin on kirjattu tutkimuksellinen työ, artikkeleiden tai julkaisujen kirjoittaminen sekä näytelyiden tai populäärikirjoitusten tekeminen. Näistä edistysaskelista ei haluttaisi luopua, mutta on vaikeaa pitää korkeaa profilia kun taloustilanne ja alan kiristynyt kilpailu on huomattavasti tiukentanut kaivausbudjetit.

Näistä murheenaiheista huolimatta kaivauksilla oli hyvä henki ja aitoa kiinnostusta tutkimuskohteisiin. Kaivausalueen äärellä pohdittiin sekä projektien isoja tutkimuskysymyksiä että yksittäisten rakenteiden luonnetta ja merkitystä kohteen sisällä. Tarvittaessa kutsuttiin muita kollegoita paikalle auttamaan tulkinnoissa. Keskustelu oli avointa, ja kenttätö näytti luovaan hyvää pohjaa jatkotutkimukselle ja tieteelliselle julkaisutyölle.

MATKAILU AVARTAA

Suomalaiselle arkeologille kaivauskokemus Hjärupissa oli avartava kokemus. Täytyy myöntää, että minua kiehtoo ruotsalaisten tiedetynlainen suurpiirteisyys – uskalletaan nostaa päätä kuopasta ja ajatella kriittisesti, mitä pelastuskaivaus voi antaa arkeologian tieteenalalle ja nyky-yhteiskunnalle, vaik-

ka se voi tarkoittaakin sitä, että ei piirretä tarkkamittakaavaisia tasokarttoja jokaisesta ilmiöstä. Kohteet itsessään olivat suorastaan henkeäsalpaavia – meilläpäin rautakautiset talot eivät ole mitenkään arkipäivää. Läheisyys Uppåkraan ja pitkä asutusjatkuvuus toivat kohteelle oman ulottuvuutensa, joka on erikoinen myös ruotsalaisesta näkökulmasta. On hyvä muistaa että nyky-Ruotsissa on paljon seutuja, jotka keskiajalla olivat sekä maisemallisesti, elinkeinollisesti ja asutushistoriallisesti enemmän Suomen maaseudun kaltaisia kuin Skånen lounaisosan eurooppalaistyyppinen viljelymaisema.

Toivottavasti meille suodaan mahdollisuus jatkaa hyvin alkanutta verkostoitumista Pohjanlahden molemmin puolin ja tilaisuuksia jatkossakin osallistuista toistamme kaivauksiin. Pitkä yhteinen historiamme näkyy selkeästi arkeologisessa aineistossa. Haasteena on saada arkeologit näkemään sitä tutkimusta, jota tehdään oman kotimaan ulkopuolella, ja osallistumaan tieteelliseen keskusteluun, jossa ylitetään nykyiset rajat ja kielimuurit. ♦

Lue lisää UV-toimistoiden kaivauksista:

<http://www.arkeologiuv.se/>

Ulrika Rosendahl

ulrika.rosendahl@helsinki.fi

Kirjoittaja on Espoon kaupunginmuseon museolehtori ja Helsingin yliopiston jatko-opiskelija

KESKIAIKA ESITTÄYTYY RAUMALLA

KIRKKOESINEISTÖN ESIINMARSSI MUSEOSSA

KERTO O MONTA TARINAA 1400-LUVULTA

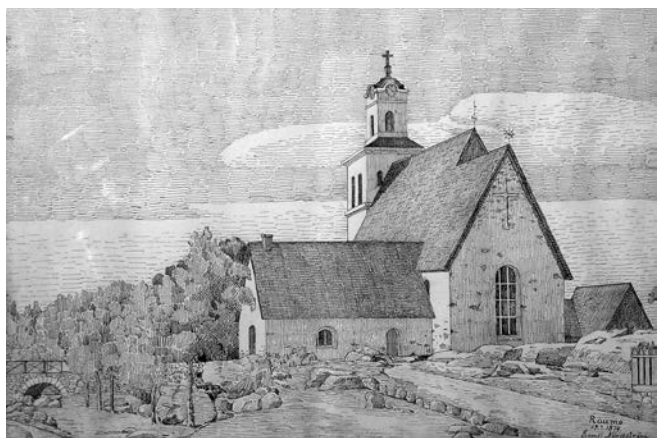
Keskiajan esineistöstä kiinnostuneille on tarjolla mielenkiintoinen näyttely, kun Rauman museo esittelee mittavia kirkkoesineekokoelmiaan. *"Silkkiä ja samettia – kirkollisia aarteita Rauman museon kokoelmista"* esittelee nimittäin Rauman kaupungin kahden keskiaikaisen kirkon esineistöä aina 1400-luvulta 1800-luvulle saakka. Nuorimmatkin näyttelyn esineet ovat siis jo 150 vuoden ikäisiä, joskin ne arkeologien silmissä usein näyttävät aivan liian nuorilta ollakseen kiinnostavia. Sen sijaan myöhäiskeskiaikaiset kirkolliset veistokset ja tekstiilit antavat vertailumateriaalia siihen, millaisten esineiden fragmentteja arkeologienkin on keskiaikaisten kaupunkien kaivauksilta mahdollista löytää. Vanhinta kristillistä traditiota näyttelyssä edustaa niin sanottu "Saukon risti", eli irtolöytönä Saukon saaresta saatu ristiriipus, joka on Museovirastossa ajoitettu ristiretkiaikaiseksi.

RAUMAN KAUPUNKI JA KIRKOT

Rauman kaupunki katsotaan perustetuksi 17.4.1442, jolloin Turun linnan käskynhaltijana toiminut **Kaarle Knuutinpoika Bonde** myönsi sille laajat kaupunkioikeudet. Alueella oli toki asuttu viimeistään pronssikaudella, jolta todisteena ovat lukuisat hautaröykkiöt Rauman seudulla. Keskiajalta lähtien pidetään kuitenkin varmana, että voidaan jo puhua kaupunkiasutuksesta – lähinnä

kaupankäynti ja vilkas satamatoiminta ovat nyttemmin tunnustettuja merkkejä laajemmasta kyläyhteisöstä. Tutkijat eivät tosin ole varmoja siitä, mihin Rauman kaupungin aiempi asutus varmuudella on sijoittunut, mutta Eurajoen alueelle sen veikataan aikanaan asettuneen.

Ensimmäisten kirkkojen rakentamisesta Raumalla ei olla täysin varmoja, mutta kaupunginkirkkona toimineen Pyhän Kolminaisuuden kirkon paikalla epäillään olleen sitä edeltävä puukirkko, jonka **Markus Hiekkänen** (2007:253) on rahalöytöjen perusteella ajoittanut noin vuoden 1410 jälkeiseen aikaan. Vain vajaat sata vuotta myöhemmin samalle paikalle rakennettiin Hiekkasen mukaan kaupunkilaisten käyttöön tarkoitettu kivikirkko, joka kuitenkin tuhoutui vuoden

Ernst Nordströmin viivapiirros Rauman Pyhän Ristin kirkosta vuodelta 1874.

1640 suuressa kaupunkipalossa. Tällöin kaupunkilaisten käyttöön otettiin entinen fransiskaanihuostarin kirkko, joka 1500-luvun kirkkoreformaation ja huostariveljesten karkottamisen yhteydessä oli jäänyt vaille käyttäjiä. Pyhän Ristin kirkko on edelleen Rauman seurakunnan käytössä. Sen sijaan Pyhän kolminaisuuden kirkosta on raunioiden lisäksi tänä päivänä jäljellä vain Rauman museon kokoelmiin kuuluvat muutamat muototiilet, portin koriste ja mahdollisesti kirkon katon päätysti, jonka alkuperästä ei kuitenkaan ole täydellistä varmuutta. Kirkko elää kuitenkin voimakkaasti paikkakuntalaisten muistoissa ja sen rauniot ovat nykyisin suosittu puisto-alue.

RAUMAN MUSEO KIRKOLLISEN ESINEISTÖN PELASTAJANA

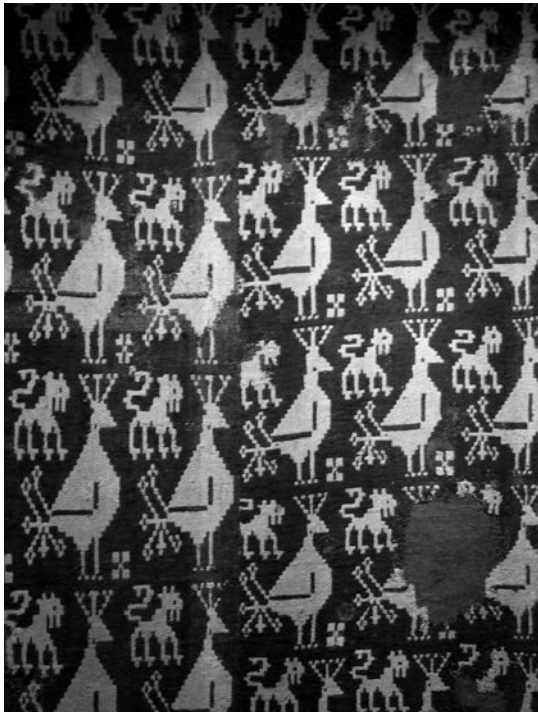
Kauppias **Fredrik Lehtinen** perusti Rauman museon vuonna 1891, kun Suomeenkin rantautui Euroopasta herännyt museaalinen aate vanhojen tavaroiden pelastamisesta. Samaan aikaan Rauman Pyhän Ristin kirkkoa alettiin restauroida ja tästä heräsi kysymys sen vanhan esineistön pelastamisesta. Luonnollinen ratkaisu oli siirtää kirkon esineet uuden museon suojiin ja Rauman museon ensimmäiset luettelonumerot sisältävätkin lähinnä kirkollista esineistöä. Kaikkia kirkon esineitä ei lahjoitettu museoon ja jotkin sinne siirretyistä esineistä on sittemmin palautettu Rauman seurakunnalle. Rauman museon kirkkoesinekokoelmat ovat siitä huolimatta merkittävät. Tämä johtune osittain juuri siitä, että vuosi-

Ylhäällä Pyhän kolminaisuuden kirkon päätysti-
teluun käytettyjä muototiiliä. **Keskellä** viimeistään
1800-luvulle ajoittuva kirkon portin koriste. **Alhaalla**
goottilaistyyppinen suitsutusastia, jonka malli oli
yleinen 1400-luvun Keski-Euroopassa Kuvat: Helge
Lähdemäki.

satoja kirkon seinäkomeroissa ja vintillä ajelehtineet esineet ehdittiin pelastaa museon kokoelmiin ennen niiden hävittämistä uuden ja tehokkaan kirkollisen toiminnan alta.

Kenties mielenkiintoisin tarina kirkon esi-
neistöstä on Rauman eläinkuvioisella tākā-
nällä: Restauroinnin edetessä kirkon lattialta
löytyi likainen rätti, joka aikansa työmiesten
jaloissa pyörittyään päätettiin hävittää – oli-
vathan työmiehet harmissaan jo monta kertaa
kompastelleet siihen. Tällöin, kangasta latti-
alta kohotettaessa, paikalle sattui onnekkas-
ti vanhoihin esineisiin perehtynyt henkilö,
joka tunnisti kankaan joksikin erikoiseksi.
Tarkempi tutkiminen paljasti, että kyseessä
on äärimmäisen harvinainen tekstiili. Sit-
temmin Rauman keskiaikainen vihkitäkänä
on niittänyt huomiota jopa kansainvälisten
asiantuntijoiden keskuudessa, sillä tämä ri-
iinkukoin ja leijonin koristeltu kangas on
tietävästi ainoa laatuaan Suomesta. Koriste-
aihe on ollut keskiajalla melko yleinen ja se
edustanee ainakin **Wennervirtaa** (1922:58)
tulkiten ikuista elämää (riiinkukko) ja valtaa
(leijona). Poikkeuksellista tässä vihkirijyys

on etenkin se, että sen epäillään olevan alun
perin maalliseen käyttöön valmistettu ja si-
ten siis ainoita Suomessa säilyneitä maallisia
tekstiilejä 1400-luvulta.

Tākānän lisäksi Rauman museon ko-
koelmiin kuuluu myös muita keskiaikaisia
esineitä, jotka ovat onnekkaisesti välttyneet
tuhoutumiselta. Näitä ovat muun muassa
kaksi 1400–1500-lukujen vaihteeseen ajoit-
tuvaa puuveistosta, Krusifiksi ja Pyhä Anna
itse kolmantena. Kysymys kuuluukin: mis-
sä nämä veistokset ovat olleet, jotta ne ei-
vät ole tuhoutuneet Pyhän Kolminaisuuden
kirkon tulipalossa? Koska mitään kirjallista
lähdetä asiasta ei ole säilynyt, ei veistosten
alkuperäistä kirkkoa voida toistaiseksi selvit-
tää eikä siis siten tietää varmuudella, ovatko
puuveistokset Pyhän Ristin vai Pyhän Kolmi-
naisuuden kirkosta. Toisaalta voitaisiin kysyä
myös, miten nämä veistokset ovat välttyneet
Raumalla innokkaasti suoritettun kirkko-
reformaation yhteydessä suoritetulta katoli-
sen ajan merkkien tuhoamiselta?

Myöhäiskeskiaikainen messukasukka
lienee välttynyt hävittämiseltä, koska Rau-
malla ei ollut vielä 1600-luvullakaan kovin
monia messukasukoita ja näin ollen niistä
tuskin on lähdetty tietoisesti hävittämään
edes keskiaikaisia malleja. Jopa **Kustaa Vaa-
san** 1500-luvulla toteuttamassa kirkkoreduk-
tiossa jätettiin **Tiina Eskelisen** (2000:111)
mukaan luterilaisessa liturgiassa tarvittavat
kirkkotekstiilit seurakuntien haltuun. Sen si-
jaan hautavaatteena käytetyistä messukas-
koista Raumalla ei ole tietoa, vaikka sellai-
nen on Eskelisen (2000:114) mukaan tavattu
muun muassa Keuruun kirkkoherra **Abra-
ham Indreniuksen** haudasta. On kuitenkin
mahdollista, että Raumankin katolisen ajan
messukasukoista jokin on myöhemmin me-
netetty tärkeää kirkollista vaikuttajaa hauda-
taessa.

Rauman riikinkukoin ja leijonin koristeltu vihkitäkänä
1400-luvulta.

Tulipalolta välttyttyäänkin esineistöä saat-
toi kohdata tuho mainitun kirkkoreduktion
yhteydessä. Etenkin jalometalliset, hopeas-
ta ja kullasta valmistetut ehtoolliskalkit ja
-pateenit takavarikoitiin herkästi kruunulle ja
vietiin Ruotsiin sulatettavaksi uutta käyttö-
tarkoitusta varten. Myös muut metalliesineet
olivat vaarassa joutua uusiokäytettäviksi ja
tämän vuoksi onkin mielenkiintoista, että
Rauman fransiskaani luostarin välineistöstä
on säilynyt tiettävästi keskiaikainen suitsutus-
astia. Goottilaisen katedraalin muotoon val-
mistettu messinkinen astia on tyypiltään ollut
yleinen 1400-luvun Keski-Euroopassa. Rau-
man seurakunnan kalustoluettelossa se tosin
mainitaan vasta 1700-luvun alussa, mutta
koska suitsutusastia ei kuulu luterilaisen kir-
kon yleisimpään esineistöön, on se oletetta-
vasti saapunut alueelle jo keskiaikana.

Rauman museon vanhin messukasukka ajoittuu
1400-luvulle. Se on valmistettu sinisestä silkkisametis-
ta, joka lienee ajan tavan mukaan ollut peräisin rau-
malaisen aatelisten puku- tai verhojen kankaasta.

Ottaen huomioon Rauman kaupungin
koon ja keskiajalla melko syrjäisen sijain-
nin, on hämmästyttävää kuinka vilkasta elä-
mää sen alueella on jo 1400–1500-lukujen
vaihteessa vietetty. Jokaisessa suomalaisessa
arkeologissa lienee kuitenkin sen verran **Kaa-
ri Utriota**, että näyttelyn esineet taustalla vai-
kuttavine tarinoineen merkitsevät muutakin,
kuin pelkkää kuivaa tieteellistä informaatiota
kristillisen ajan alusta. ♦

Artikkelissa mainitut esineet ovat näytteil-
lä Rauman museon Vanhalla Raatihuoneella
11.7.2010 saakka.

Helga Lähdemäki

Rauman museo
Vanha Raatihuone
Kauppakatu 13
26100 Rauma
www.rauma.fi/museo

LÄHTEET:

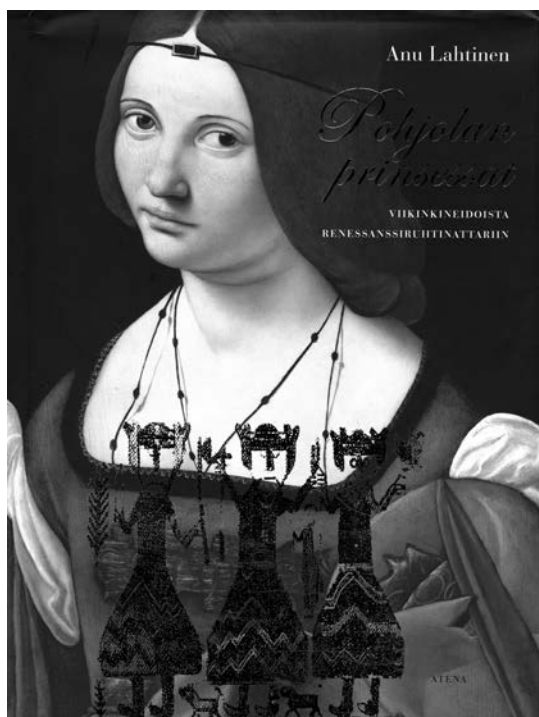
- Eskelinen, Tiina 2000: Keskiajan messukasukat Hä-
meen ja Satakunnan alueella. *Ristin ja Olavin kansaa.*
Keskiajan usko ja kirkko Hämeessä ja Satakunnassa.
Tampereen museoiden julkaisuja 55. Bellaprint oy.
- Hiekkanen, Markus 2007: *Suomen keskiajan kivikirkot.*
Tammer-paino Oy.
- Wennervirta, Ludwig 1922: *Rooman katakombien maa-
laus.* Otava.

TODELLISTEN PRINSESSOJEN JÄLJILLÄ

Lahtinen, Anu: *Pohjolan Prinsessat – Viikinkineidoista renessanssiruhtinattariin*. Atena kustannus. Jyväskylä 2009. 223 s.

Anu Lahtinen esittelee tuoreimmassa teoksessaan ”*Pohjolan prinsessat – Viikinkineidoista renessanssiruhtinattariin*” pohjoismaisten prinsessojen vaiheita viikinkiajalta aina uuden ajan alkuun. Kirja esittelee hallitsijahuoneiden naispuolisten jäsenten vaiheita saagojen kuvaamista merirosvoista **Kustaa Vaasan** perillisiin. Teoksessa kuvatut kohtalot poikkeavat suuresti myöhempien aikojen prinsessasaduista, sillä elämä muinaisessa Pohjolassa on ollut raskasta jopa kuninkaallisille. Toisaalta kirjan prinsessat ovat usein päässeet kokemaan monipuolisempia ja jännittävämpiä elämänvaiheita kuin saduissa kuvatut kanssasisarensa.

Pohjolan prinsessat esittelee kiinnostavalla tavalla naisten elämää ja vaikutusmahdollisuuksia aikana, jolloin naisten paikka maailmassa on ollut ainakin periaatteessa tarkkaan määriteltä ja rajattu. Lahtinen ei ainoastaan esittele erilaisia rooleja, joihin prinsessat saattoivat päätyä, vaan pyrkii myös tarkastelemaan syvemmin, mitä ne käytännössä merkitsivät naisille ja kuinka he saattoivat vaikuttaa esimerkiksi politiikkaan niiden kautta. Vaikka prinsessat elivät monella tavalla rajoitettua elämää, heidän asemansa oli keskeinen, kun pyrittiin solmimaan suhteita Euroopan muihin hallitsijahuoneisiin avioliit-

tojen avulla. Prinsessat saattoivat saada suurta vaikutusvaltaa myös lastensa kautta, kuten kävi Kalmarin unionia alaikäisen poikansa ja sittemmin sukulaispoikansa puolesta johtaneelle kuningatar **Margareetalle**. Toisaalta prinsessat liittyivät jo syntyperänsä puolesta Euroopan hallitsijoiden verkostoon, joten monet prinsessat joutuivat politiikan välikappaleiksi pienestä pitäen, vaikkei heillä itsellään ollutkaan aktiivista roolia valtataisteluissa.

Kirja nostaa yksityiskohtaisesti esille mielenkiintoisia kohtaloita, jotka osoittavat hyvin, kuinka eri tavoin ylhäistenkin naisten

elämät saattoivat kulkea. Osa järjestetyistä avioliitoista sujui onnellisesti ja toi turvaa, kun taas toisissa tapauksissa saattoi käydä yhtä huonosti kuin tanskalaiselle **Ingeborgille**, joka joutui odottamaan 20 vuotta, että hänen aviomiehensä, Ranskan kuningas **Filip August** tunnusti heidän avioliittonsa lailliseksi ja päästi vaimonsa vankilasta. Prinsessaksi syntyminen ei keskiajalla taannut helppoa ja mukavaa elämää, vaan naiset saattoivat joutua poliittisten juonittelujen uhreiksi siinä missä miehetkin.

Kaikki Lahtisen esittelemät prinsessat eivät alistuneet heille varattuihin kohtaloihin, vaan esimerkiksi tanskalaiset prinsessat **Agnes** ja **Jutta** eivät suostuneet jäämään luostariin, jonne heidät oli toimitettu vaan palasivat maalliseen elämään. Agnesin ja Jutan vaiheet osoittavat hyvin, että vaikka kirkko tarjosikin yhden vaihtoehdon lisää naisten elämän suunnaksi keskiajalta lähtien, etenkin ylhäiset naiset eivät aina valinneet hengellistä elämää itse. Naiset saatettiin toimittaa luostariin, jos he sattuvat olemaan tiellä esimerkiksi vallanperimysjärjestyksessä. Toisaalta tanskalaisprinsessoiden valinta jättää luostari näyttää myös sen, etteivät prinsessat välttämättä joutuneet tyytymään heille varattuun osaan. Useimmat prinsessat toki sopeutuivat asemansa vaatimuksiin, mutta monet heistä löysivät oman tapansa vaikuttaa kohtaloonsa sen puitteissa.

Lahtinen kertoo jo esipuheessa kirjan pyrkivän kertomaan prinsessoista yleistajuisesti, mikä toteutuu teoksessa hyvin. Teksti on sujuvaa, ja Lahtinen kertoo tarpeeksi historiallisia taustatietoja eri aikakausista, joten prinsessojen elämät asettuvat kirjassa osaksi laajempia kokonaisuuksia saagojen ajasta renessanssiin. Lukemista helpottaa lisäksi se, että varsinaisen tekstin lisäksi kirjassa on erillisiä tietoruutuja, joissa tekstin teemoja on syvennetty. Näin on mahdollista valita, tahtooko tietää yksityiskohtia eri aihepiireistä vai haluaako

keskittyä pelkästään prinsessoiden elämänvaiheita kuvaaviin teksteihin. Myös kirjan monipuolinen, osittain värikäs kuvitus tekee lukemisesta miellyttävää.

Vaikka kirja on suunnattu laajalle yleisölle, Lahtinen on kiinnittänyt runsaasti huomiota lähteiden käyttöön. Lähdeaineisto on monipuolista ja joukossa on myös arkistolähteitä, joihin on viitattu asianmukaisesti. Näin ollen teos toimii hyvänä perusesityksenä myös asiasta syvemmin kiinnostuneelle. Lahtinen arvioi lähdeaineistoaan kriittisesti ja tiedostaa sen ongelmat etenkin vanhempien aikojen osalta, mikä tuo tekstille uskottavuutta. Toisaalta lähdeaineiston monipuolisuus näkyy hyvin siinä, että Lahtinen on sisällyttänyt lähteisiinsä myös prinsessoihin liittyvää kaunokirjallisuutta, mikä elävöittää tekstiä ja kuvaa hyvin ajatuksia, joita menneisyyden ylhäisönaiset ovat jälkipolvissa herättäneet.

Jopa ylhäiset naiset ovat jättäneet jälkeensä vähän kirjallisia mainintoja keskiajalla ja vielä uuden ajan alussa. Siitä huolimatta Lahtinen on saanut koottua yksityiskohtaista ja monipuolista tietoa, joten kirjassa esiteltyt prinsessat tuntuvat eläviltä henkilöiltä eivätkä jää pelkästään kuivien elämäkertojen hahmoiksi. Ainoastaan viikinkiajan ylhäiset neidot jäävät hieman etäisiksi, sillä heidän vaiheensa on usein esitelty vain yksittäisessä saagassa. Lahtinen onnistuu kuitenkin koamaan yhteen kiinnostavaa tietoa naisten asemasta muinaisessa Skandinaviassa vaikka yksittäiset tarinat jäävätkin hieman ohuiksi myöhempisiin aikoihin verrattuna. Etenkin uuden ajan alun prinsessoiden kohdalla lähdeaineiston lisääntyminen taas näkyy tarkemmissa ja mielenkiintoisemmissa henkilökuissa.

Monipuolisten näkökulmien ja sujuvan tekstin *Pohjolan prinsessat* on sekä viihdyttävää että mielenkiintoista luettavaa. Vaikka teos käsittelee lähinnä ylhäisönaisten elämää, sopii se hyvin kaikille, jotka ovat

kiinnostuneet naisten elämää käsittelevästä historiankirjoituksesta myös yleisellä tasolla. Lahtinen onnistuu kirjassaan näyttämään, että haastavasta lähdeaineistosta voi sopivalla kysymyksenasettelulla saada irti kiinnostavan kokonaisuuden, jossa yksittäisten ihmisten elämät lomittuvat hyvin osaksi laajempaa taustaa. ♦

Tuuli Heinonen
tuuli.t.heinonen@helsinki.fi
Arkeologia
Unioninkatu 38 F
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA – SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND RY:N

SÄÄNTÖMÄÄRÄINEN KEVÄTKOKOUS

AIKA: PERJANTAINA 9.4. KLO 10.15

PAIKKA: KULTTUURITALON ALVAR-AUDITORIOSSA (STURENKATU 4, HELSINKI)

Kokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

1. Kokouksen avaus
2. Valitaan kokouksen puheenjohtaja, sihteeri, kaksi pöytäkirjantarkastajaa ja kaksi ääntenlaskijaa
3. Kokouksen laillisuuden ja päätösvaltaisuuden toteaminen
4. Kokouksen asialistan hyväksyminen
5. Esitetään johtokunnan kertomus edellisen vuoden toiminnasta, tilit ja tilintarkastajien lausunto.
6. Vahvistetaan tilinpäätös ja päätetään vastuuvapauden myöntämisestä tilivelvollisille.
7. Käsitellään muut kokoukselle tehdyt esitykset, jotka tulee jättää kirjallisina yhdistyksen johtokunnalle kolme viikkoa ennen kokouspäivää.
8. Kokouksen päättäminen

KULTAA JA KIMALLUSTA SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURAN JULKAISUSARJASSA

GOLDEN MOMENTS: ARTEFACTS OF PRECIOUS METALS AS PRODUCTS OF LUXURY CONSUMPTION IN FINLAND C. 1200–1600

Visa Immonen väitöskirjatutkimus tarkastelee kulta-seppien tuotteiden hankintaa ja käyttöä Suomessa vuosien 1200 ja 1600 välisenä aikana. Se esittelee kirjallisesti ja kuvin yli 400 keskiaikaista ja uuden ajan alun esinettä.

Aineisto jakautuu kolmeen ryhmään: pukeutumiseen, uskonnonharjoitukseen ja ruokailuun liittyvään esineistöön.

Englanninkielinen teos sisältää kaksi nidettä. Nelivärisen tutkimusosion ohella kokonaisuuteen kuuluu kattava, mustavalkokuvien varustettu luettelo-osio.

Visa Immonen 2009, *Golden Moments: Artefacts of Precious Metals as Products of Luxury Consumption in Finland c. 1200–1600*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XVI. Turku: Suomen Keskiajan Arkeologian Seura. ISBN 978-951-96801-8-7 (koko teos), 978-951-96801-9-4 (osa 1), 978-952-67329-0-9 (osa 2). 331 + 202 sivua.

Kaksi nidettä yhteishintaan 55 euroa.

Teosta voi tilata seuran kirjavastaavalta Janna Jokelalta
(janna.jokela@utu.fi, puh. 050 342 0753).

SKAS 20 VUOTTA: HISTORIALLISTEN AJAN ARKEOLOGIAA 1990–2010

SEMINAARI PERJANTAINA 9.4.2010 KLO 11.00–17.00
KULTTUURITALON ALVAR-AUDITORIOSSA (STURENKATU 4, HELSINKI)

11.00	Seminaarin avaus
11.05	Esitelmiä
12.20	Lounas
13.30	Esitelmiä
14.45	Kahvi
15.15	Esitelmiä
16.40	Loppukeskustelu
17.00	Kotiin

Seminaarin esitelmät käsittelevät historiallisen ajan arkeologian kahta vuosikymmentä. Aiheina on muun muassa muutokset hallinnossa, kaupunkiarkeologia, uuden ajan arkeologia, maaseutuarkeologia, esinetutkimus sekä kivirakenteiden tutkimus. Seminaarin puhujina ovat: **Titta Kallio-Seppä, John Lagerstedt, Marianna Niukkanen, Risto Nurmi, Aki Pihlman, Tanja Ratilainen ja Kari Uotila.**

Seminaari on maksullinen. Ilmoittautumiset sihteerille **Maija Helamaalle** (mkhela@utu.fi, 0400-262 162, puhelimitse klo 16 jälkeen) maanantaihin 5.4. mennessä

Tarkempi ohjelma ja lisätiedot:

<http://org.utu.fi/muut/skas/>
seuran sihteerille Maija Helamaa, mkhela@utu.fi, 0400-262 162

SYKSYN PÄIVÄMÄÄRIÄ:

Suomen keskiajan arkeologian seuran 20-vuotisjuhla 16.10.2010 Turussa.

Perinteinen syysseminaari ja syyskokous Hämeen linnassa 19.11.2010

SKAS-LEHTI ETSII TOIMITTAJIA

SKAS-lehti on lähes kahden vuosikymmenen pituisen taipaleensa aikana kasvanut ohuesta jäsenkirjeestä tukevaksi julkaisusarjaksi, jolla on sekä jäseniä tiedottava että tukeva tieteellinen luonne. Samalla toimituksellinen työmäärä on paisunut ja julkaiseminen jäänyt jälkeen aikataulusta. Tämän johdosta sarja kaipaa kahta toimitustyöstä kiinnostunutta ja historiallisen ajan arkeologiasta innostunutta toimittajaa. Työ on samalla tavoin kuin päätoimittajan, toimitusneuvoston jäsenten ja taittajan työ vapaaehtoista eikä siitä voida maksaa korvausta. Sen sijaan *Curriculum vitaessa* tämänkaltainen työkokemus on vahva suositus tulevaisuudessa.

Hakemukset liitteineen osoitetaan 15.4.2010 mennessä osoitteeseen:

SKAS/Georg Haggrén, c/o Arkeologia,
Unioninkatu 38 F
PL 59
00014 Helsingin yliopisto
tai sähköpostitse osoitteeseen georg.haggren@helsinki.fi.

Tiedustelut:

Georg Haggrén
SKAS, päätoimittaja
georg.haggren@helsinki.fi

Markus Hiekkanen
Suomen keskiajan arkeologian seura SKAS ry, puheenjohtaja
markus.hiekkanen@helsinki.fi

Keskiajan arkeologian seuran puolesta

Georg Haggren
Päätoimittaja

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURAN KEVÄTMATKA 17.–18.4.2010

"SUOMEN KESKIAIKAiset KAUPUNGIT JA YKSI KYLÄ"

Viikonlopun mittaisen tehokkaan bussiretken aikana käydään kaikissa Suomen keskiaikaisissa kaupungeissa sekä yhdellä kylätontilla. Näkökulma kohteisiin on kaupunkiarkeologinen: oppaina toimivat kaupungeissa ja kylässä kaivauksia tehneet arkeologit.

Matkan hinta 100 euroa seuran jäsenille, 120 euroa muille. Hinta sisältää bussikuljetukset Turusta ja Helsingistä, pääsymaksun Aboa Vetus –museoon sekä lauantain aamukahvin, lounaan ja illallisen ja sunnuntain lounaan, iltapäiväkahvin ja ”matkaevään”. Seura järjestää halukkaille hotellimajoituksen Turussa, hinta noin 45 euroa per henkilö (kahden hengen huoneessa).

Tarkempi ohjelma ja lisätiedot:

<http://org.utu.fi/muut/skas/> tai seuran sihteeri Maija Helamaa

ALUSTAVA MATKAOHJELMA:

Lauantai 17.4.

- Lähtö Turusta klo 6.45
- Helsingistä loput matkalaiset kyytiin noin klo 9.00
- Kahvi
- Porvoo
- Lounas
- Espoon Mankby
- Naantali
- Illallinen (ja yöpyminen) Turussa

Sunnuntai 18.4.

- Turku, kaupunkikierros ja Aboa Vetus-museo
- Lounas
- Rauma
- Kahvi
- Ulvila
- Bussi ajaa Ulvilasta Turun kautta Helsinkiin

Ilmoittautumiset seuran sihteeri **Maija Helamaalle**
(mkhela@utu.fi, 0400-262162 puhelimitse klo 16 jälkeen).

SUOMEN KESKIAJAN ARKEOLOGIAN SEURA –SÄLLSKAPET FÖR MEDELTIDSARKEOLOGI I FINLAND RY.

Suomen keskiajan arkeologian seura – Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry. on toiminut keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimuksen edistämiseksi vuodesta 1990 ja on Tieteellisten seurain valtuuskunnan jäsen.

Seuran tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Seura järjestää seminaareja, vierailuluentoja, opintomatkoja ulkomaille ja kotimaahan, ottaa kantaa ajankohtaisiin arkeologisiin kysymyksiin ja harjoittaa julkaisutoimintaa.

Seuran jäseneksi otetaan keskiajan ja uuden ajan arkeologiasta kiinnostuneita henkilöitä. Jäseneksi voi ilmoittautua kirjallisesti seuran osoitteeseen (SKAS, c/o Arkeologia, Henrikinkatu 2, 20014 Turun yliopisto.) tai sähköpostilla seuran puheenjohtajalle (yhteystiedot alla).

Jäsenmaksu on 20 € vuodessa, opiskelijoilta 14 € ja perheiltä 32 €. Erikseen tilattuna lehden vuosikerta on 20 €. Irtonumeron hinta on 5 €.

Osoitteenmuutoksista pyydetään ilmoittamaan seuran sihteerille (yhteystiedot alla).

Seuran kotisivut ovat osoitteessa:
<http://org.utu.fi/muut/skas>.

Puheenjohtaja:

Dos Markus Hiekkänen
markus.hiekkanen@helsinki.fi
markus.hiekkanen@pp.inet.fi

Varapuheenjohtaja:

Janne Harjula
janhar@utu.fi

Sihteeri:

Maija Helamaa
Puh. 0400-262 162
mkhela@utu.fi

Rahastonhoitaja

Janna Jokela
Puh. 050-342 0753
jkjoke@utu.fi

ISSN 1445-0334

DIGIPAINO

Uniprint 2010

